

SEMMELWEIS EGYETEM • BUDAPEST • SEMMELWEIS UNIVERSITY

KALOKAGATHIA

A TESTNEVELÉSI ÉS SPORTTUDOMÁNYI KAR KÖZLEMÉNYEI
Review of the Faculty of Physical Education and Sport Sciences

XL. évf. 2002. 1-2. sz.

Vol. XL. 2002. No. 1-2.

SEMMELWEIS EGYETEM

Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF)

Könyvtár Bp.200 3. 11. 17.

Lelt.sz. 16.168 Rakt. 80-5ff

2009 -12- - 9

KALOKAGATHIA

A TESTNEVELÉSI ÉS SPORTTUDOMÁNYI KAR KÖZLEMÉNYEI
Review of the Faculty of Physical Education and Sport Sciences

10042072

TF Könyvtár

XL. évf. 2002. 1-2. sz.

Vol. XL. 2002. No. 1-2.

SEMMELWEIS EGYETEM
Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF)
Könyvtár Bp. 2013. 11. 17.

Létsz. 16.168 Köt. 80-577

KALORAGATHIA

SEMMELWEIS EGYETEM

A Testnevelési és Sporttudományi Kar Közleményei

SEMMELWEIS UNIVERSITY

Review of the Faculty of Physical Education and Sport Sciences

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Dr. Hamza István, Horváth Ákos (olvasószerkesztő, *Proof-reader*),
Krasovec Ferenc (szerkesztő, *Editor*),
Dr. Laczkó József, Dr. Lénárt Ágota,
Prof. Dr. Mészáros János, Dr. Nagykáldi Csaba,
Prof. Dr. Radák Zsolt (a szerkesztőbizottság elnöke, *Chairman of the Editorial Board*),
Dr. Szikora Katalin, Dr. Zsidegh Miklós

Szerkesztőség/Address of the Editorial Board

1123 Budapest, Alkotás u. 44.

Tel.: (1) 487-92-00/1234, fax: (1) 356-63-37

E-mail: linda@mail.hupe.hu

ISSN 1218-1498

Kiadja a Plantin-Print Bt.

A kiadásért felel a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF) dékánja

Responsible publisher is the Dean of the Faculty of Physical Education
and Sport Sciences of the Semmelweis University

Tartalom

<i>Takács Ferenc</i> 277k3		
Olimpiai eredményeink társadalomtörténeti elemzése	7	✓
<i>Jerzy Kosiewicz</i> 27839		
Green hall as a form of sport for all – theoretic assumptions	25	✓
<i>Freyer Tamás</i> 278h0		
Futball és deviancia (Adalékok a vizsgálat elméleti megalapozásához)	39	✓
<i>Pavlik Gábor – Olexó Zsuzsanna – Bánhegyi Andrea</i> 281k8		
<i>Sidó Zoltán – Frenkl Róbert</i>		
Echokardiográfiás adatok és testméretek	51	✓
<i>Mohácsi János – Mészáros János – Szabó Tamás</i> 27869		
A motorikus szekuláris trend (Prepubertás- és pubertáskorú fiúk fizikai teljesítménye)	74 64	✓
<i>Shaun Galloway</i> 27870		
A brief look at gender differences on self-efficacy measures of karate athletes	64 7h	✓
I. Országos Neveléstudományi Konferencia		
<i>Rigler Endre</i> 27876 · (278h1) duplán!		
Az I. Országos Neveléstudományi Konferencia Sportpedagógia szekciójának posztertbemutatójáról	83	✓

Szabó Béla 27877

A Horthy-korszak oktatáspolitikai törekvéseinek hatása
a testnevelés tantárgy és az iskolai sport tartalmi és
szerkezeti átalakulására (1920-1944) 92

Derzsy Béla – Hamar Pál 27880

Testnevelő tanári vélemények a tantervfejlesztés elmúlt tíz évéről 99

Kovács Etele – Keresztesi Katalin – Gombocz János 27881

Andrásné Teleki Judit – Kovács István

A felsőoktatás testnevelésének helyzete, fejlesztési lehetőségei
egy felmérés tükrében 114

Li Shu Hong – Soós István – Vass Miklós 27917

Comparison of physical education and sports in
Chinese and Hungarian higher education 122

Soós István 27918

A sportpedagógia mint prevencióes eszköz
a fiatalok egészségnevelésében 130

Dudás Gabriella – Pápai Júlia 27919

Énkép és szociális énkép iskoláskorban 136

Némethné Tóth Orsolya 27921

Tanulási képességek összehasonlító vizsgálata óvodás- és
kisiskoláskorú gyermekeknél az iskolaérettség függvényében 145

Faludi Judit – Farkas Anna – Zsidegh Miklós – Petrekanits Máté

Gyermekek aerob teljesítőképességének változását 27922
befolyásoló tényezők 151

Fügedi Balázs – Rigler Endre 27923

A hibajavítás lehetőségei a koreografált mozgássorok tanításában 158

Sáringerné Szilárd Zsuzsanna – Rigler Endre 27924

Mozgáselképzelés, mozgásemlekezet óvodás- és kisiskoláskorban 173

Contents

<i>Ferenc Takács</i> Socio-historical analysis of Hungarian Olympic results	7
<i>Jerzy Kosiewicz</i> Green hall as a form of sport for all – theoretic assumption (in English).....	25
<i>Tamás Freyer</i> Football and deviation (Contributions to theoretical grounding of a research)	39
<i>Gábor Pavlik – Zsuzsanna Olexó – Andrea Bánhegyi</i> <i>Zoltán Sidó – Róbert Frenkl</i> Echocardiographic data and body parameters.....	51
<i>János Mohácsi – János Mészáros – Tamás Szabó</i> Motor secular trend (Physical performance of pre-pubescent and pubescent boys)	64
<i>Shaun Galloway</i> A brief look at gender differences on self-efficacy measures of karate athletes (in English)	74
1st Hungarian Pedagogic Conference	
<i>Endre Rigler</i> Posters in Sport Pedagogy Section of the 1st Hungarian Pedagogic Conference	83

Béla Szabó

Effects of pedagogic ambitions of Horthy era on contextual and structural transformation (1920-1944) of physical education subject and school sport 92

Béla Derzsy – Pál Hamar

Viewpoints of physical education teachers about curriculum development of past decade 99

Etele Kovács – Katalin Keresztesi – János Gombocz

Judit András-Teleki – István Kovács

Role of physical education in higher education and possibilities for its development (an overview) 114

Li Shu Hong – István Soós – Miklós Vass

Comparison of physical education and sports in Chinese and Hungarian higher education (in English) 122

István Soós

Sport pedagogy as a preventive method in teaching health to youth 130

Gabriella Dudás – Júlia Pápai

Self-image and social self-images with schoolchildren 136

Orsolya Németh-Tóth

Comparative analysis of learning abilities with kindergarten and lower primary school children in relation to maturity 145

Judit Faludy – Anna Farkas – Miklós Zsidegh – Máté Petrekanits ☞

Factors influencing changes in aerobic performance ability of children 151

Balázs Fügedi – Endre Rigler ☞

Possibilities of correction in teaching coreographed movements 158

Zsuzsanna Sáringer-Szilárd – Endre Rigler

Images of movement, movement memory with kindergarten and lower primary school children 173

Olimpiai eredményeink társadalomtörténeti elemzése

Takács Ferenc

Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Társadalomtudományi Tanszék

Bevezetés

Magyarország alapító tagja volt a Nemzetközi Olimpiai Bizottságnak, és mindig jelentős szerepet töltött be az olimpiai mozgalomban. Elért eredményeink pedig ország-világ előtt ismertek, sőt elismertek. A különböző szempontok szerint készült összesítő táblázatokon mindenütt ott vagyunk még az első háromban, illetve hatban. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ezerszáz esztendő történelmünknek „sikerágazata” a sport és ezen belül az olimpiai szereplés. Jobbat aligha kívánhatunk magunkak, mint hogy az első hat között jegyezzék egyéb – ipari, mezőgazdasági, tudományos, kulturális stb. – teljesítményeinket is. Mindezt úgy értük el, hogy két olimpiáról politikai okok miatt kitiltottak bennünket. Ez a két eset ma már közismert és eklatáns példája a politika sportba való direkt beavatkozásának.

Valójában azonban minden egyes olimpiának megvolt a maga társadalmi háttere, sajátos politikai vonatkozása. Tanulmányunkban megkíséreljük ezt a társadalomtörténeti elemzést elvégezni Athéntől Sydneyig. A vizsgálódás megkönnyítésére a következő periódusokra tagoltuk az olimpiákat: Athén – Antwerpen (1896–1920), Párizs – Berlin (1924–1936), London – Melbourne (1948–1956), Róma – Szöul (1960–1988). A rendszerváltás óta

eltelt periódus három olimpiáját (Barcelona, Atlanta és Sydney) csak érintőlegesen tárgyaljuk, mivel nincs még kellő történeti rálátásunk.

Athén – Antwerpen (1896–1920)

A mai magyarországi testkultúra (sport és testnevelés) előzményeit a reformkorban kell keresnünk. A Nyugat-Európából kiinduló életmódváltási folyamatok csak nagy késéssel érték el térségünket. Ezt az idő- és térbeli szakadékot hidalta át Széchenyi és Wesselényi, amikor angliai utazásaikból hazatérve – többek között – ismertetést adtak az ottani modern sportéletéről. Ennek következtében születtek meg azok a testkulturális intézmények (Nemzeti Vívó Intézet, Kolozsvári Viadal Iskola, Nemzeti Lovagló Iskola, Pesti Vívó Intézet, Pesti Gimnasztikai Iskola) és létesítmények (uszodák, Csónakda, Turnhalle, Pesti Turf és más lóversenypályák stb.), amelyek a szó valódi értelmében megalapozták a hazai sport és testnevelés országos rendszerét.

A reformerek útján haladt Esterházy Miksa gróf is, aki angolszász mintára meghonosította Magyarországon az atlétikát, és megalapította egyik legpatinásabb sportegyesületünket, a Magyar Athletikai Clubot (MAC). Ezzel egyidőben megkezdődtek az erőfeszítések az iskolai testnevelés bevezetésére (Tavasi Lajos, Clair Ignác, Váradi Szabó János, Egger Vilmos, Fáy András stb.).

Színezte a hazai testkultúra palettáját, hogy bár megkésve és lassan, de Magyarországon is tért nyert a német orientációjú tornamozgalom. Az etatiszta, nacionalizmusba torkolló tornamozgalom a kiegyezéssel egyidőben jelent meg, és főleg a Nemzeti Torna Egylet (NTE) hívei álltak a zászlaja alá. Célkitűzéseik alapján élére álltak a hazai testnevelésnek, elkészítették a tanterveket, kisajátították a tornatanítók állami képzését (dotációját), a torna-„művezetők” (edzők) képzését, és uralták a tornapályák, tornatermek és sportszerek piacát. Érdekeik védelmére 1885-ben létrehozták a Magyarországi Tornaegyletek Országos Szövetségét (MOTESZ), amivel megelőzték a nyugati országokat is. Ez fontos volt abból a szempontból is, hogy ezzel sikerült megakadályozni a Monarchia katonakörében időnként felerősödő törekvést, mely szerint közvetlenül be akartak avatkozni az iskolai testnevelésbe és a diáksportba.

Jelentős szerepe volt a magyar testkultúra profiljának kialakulásában a régi játékoknak és vetélkedőknek is, ez azonban külön tanulmány tárgyát képezné, így jelen munkánkban nem térünk ki rá.

Magyarországon a 19. század második felétől ismertté vált az *arnoldizmus* elve a testkultúrában, vagyis az, hogy a gentleman-nevelés négy területen folyik: az iskolákban, a kollégiumokban, a diplomokban és a sportpályákon. A modern sportélet angol formái felé elsőknek a MAC fordult, amikor 1875. május 6-án az Újépület udvarán megrendezte a kontinens első nyilvános

atlétikai versenyét. Ezzel sikerült végleg megtörni a hazai tornászok konzervatív hozzáállását, amelytől idegen volt az angolszász atlétika és labdajáték (rögbi, labdarúgás). (Május 6-át egyébként a 125. évfordulón, 2000-ben az Ifjúsági és Sportminisztérium a Magyar Sport Napjának nyilvánította.)

Ebben az időben jelent meg szórványosan a *filantropista* és *arnoldista* tendenciák mellett egy újabb irányzat: a *filhellén* áramlat, amely egyre követelőbben vetette fel az antik olimpiai játékok felújításának gondolatát. Amikor Coubertin – hosszas próbálkozás után – 1894-ben megalapította a Nemzetközi Olimpiai Bizottságot, akkor már nálunk is voltak hívei az olimpizmusnak (Berzsenyi, Nemes Kerekes Mihály, Török Samu, Vermes Lajos stb.), és elsősk között hoztuk létre nemzeti olimpiai bizottságunkat (1895., MOB). A kezdetleges olimpiai törekvéseknek nagy lendületet adott a millenniumra készülődés gründolási láza és az a tiszavirág-életű lehetőség, hogy – a görög belpolitikai viszonyok miatt – esetleg Budapest adhatna otthont az első újkori olimpiának. Ebből ugyan a tájékozatlanság és a kincstár óvatos szűkmarkúsága miatt nem lett semmi, mindazonáltal 1896-ban létrehozták az Országos Testnevelési és Sportbizottságot (OTSB). Az elméleti és intézményi keretek kialakulása után felgyorsult a pályaépítés szerte az országban. Elsőnek a Millenárist adták át, amely bölcsője lett sok hazai sportágnak (kerékpár, labdarúgás, motorversenyzés, jégheki stb.). A sport hazai (főleg budapesti) infrastruktúrájának kifejlesztése vonzotta a külföldi magánbefektetőket, de az állami dotációk megmozgatták a belföldi iparostársadalmat, illetve kereskedői réteget is. Nagy szükség volt az egyes sportágakhoz értő szakemberekre, akiket sokszor külföldről kellett becsalogatni (tenisz, evezés, atlétika, vívás stb.). A millenniumi ünnepek során a „világbajnokságoknak” meghirdetett nemzetközi versenyek kiváló alkalmat adtak arra, hogy az ott induló sportolókból verbuválják a hazai edzőgárdát. Ez olyan jól sikerült, hogy többen végleg letelepedtek Magyarországon, és meghatározó részeseivé váltak a magyar sportsikereknek (pl. Santelli Italo).

Az ezredéves évforduló arra is jó volt, hogy a korabeli magyar sport külföldi szakértők előtt megmérettethette magát, és bizonyos sportágakban „könnyűnek” találtatott. Néhány kivételes tehetségen kívül alig akadt jelentős versenyző még olyan sportágakban is, mint az atlétika vagy az úszás. A kardforgatás terén is bajok voltak: kiderült az ünnepi versenyek során, hogy az olasz iskola jobb, mint a miénk.

Ebben a sporttörténelmi szituációban érte a magyar testkultúrát az olimpizmus kihívása. Nyilvánvalóvá vált, hogy Coubertinnek a francia ifjúsági testnevelés megreformálására szánt pedagógiai indíttatású ötlete sokkal többre hivatott, mint azt eredetileg tervezték. A NOB posszibilis vezetői elérték azt, hogy a korszak vezető teóriáival (pacifizmus, nemzetközi integráció,

amatőrizmus, nacionalizmus stb.) körülbástyázott olimpizmus képessé vált a „kultúrnemzetek” összefogására, és a politikai, faji, vallási, korosztályi, valamint sportági érdekeket túlhaladva egységes nemzetközi rendezvényen, a teljesítményeket összevető versenyeken szolgálni a nemzeti közösségek identitását. Ebből a „vircsaftból” nem maradhatott ki Magyarország. Legalábbis így gondolták a MOB vezetői, és mindent elkövettek, hogy a magyar sportolók részvételét előmozdítsák. Jellemző, hogy a Magyar Olimpiai Bizottság megalakulása után néhány órával, először arról határozott: kérést intéz a válás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy az 1896-os állami költségvetésből ezer forintot bocsásson a MOB rendelkezésére. Indokolt volt a sietség, hiszen csupán néhány hónap volt hátra az első olimpiáig. Ezt az összeget Berzeviczy Albert kultuszminiszter – aki egyben a MOB elnöke is volt – rögtön ki is utalta, és ebből sikerült a csapat gerincét kiutaztatni (néhányan az egyesületük pénzén utaztak). A MOB – akkori nevén Olimpiai Játékokat Előkészítő Bizottság – úgy döntött, hogy nem bízza a válogatást egyik vezető egyesületre sem (NTE, MAC), hanem a millenniumi versenyeket felügyelő OTSB-vel karöltve próbaversenyeket írnak ki. A koncepció bevált, úgyannyira, hogy később ebből a kezdeményezésből nőtt ki számos sportág országos bajnoksága (a millennium előtt csak az evezésben és a teniszben létezett országos bajnokság, míg ezt követően 15 sportágban jött létre fokozatosan a bajnoki rendszer). Végül hét versenyzőből állt össze az első magyar olimpiai csapat, dr. Kemény Ferenc vezetésével. A magyar küldöttség sportszakmai elemzésétől eltekintünk (a továbbiakban is), mivel nem tartozik szorosan témánkhoz; csupán néhány társadalomtörténetileg értékelhető mozzanatra szeretnénk felhívni a figyelmet.

Olimpiai delegátusunk tagjai (hét versenyző, öt önköltséges szakvezető és Kemény Ferenc) feltehetően nem voltak tisztában küldetésük politikai súlyával. Ugyanis a Monarchiából egyedül mi küldtünk csapatot, mivel Ausztriát csak 1911-ben vették fel a NOB tagjai sorába. A cseh Jiří Guth-Jarkovsky ugyan tagja volt a NOB-nak, de végül nem is utazott el Athénbe. A Monarchia többi tagországa pedig kitérő válaszokat adott Kemény Ferenc bekapcsolódást sürgető leveleire. Kevésbé ismert az a diplomáciai segítség, amelyet a magyarok adtak Coubertin számára ahhoz, hogy a görögök teljes mellszélességgel vállalják az olimpia megrendezését. Kemény többször váltott levelet ezzel kapcsolatban Vikelással, a NOB görög elnökével, Csáky Albin akkori kultuszminiszter és Haris Pál athéni főkonzul pedig a görög királyi udvarnál csillapította az olimpiarendezés körül csapkodó hullámokat. A görög legfelső vezetés értékelte is ezt a tevékenységet, és attól kezdve, hogy a csapatunkat szállító Minerva hajó kikötött Pireuszban, végig megkülönböztetett figyelemben volt részük. Nem véletlen, hogy Kemény Ferencet beválasztották az ötta-

gú versenybizottságba, és ő mondhatta el franciául a márványstadion mellett felállított Averoff-szobor leleplezésekor az ünnepi beszédet. Ekkorra datálható a magyar sportdiplomácia keletkezése, ez volt máig jelentős sikereink alapja.

Történeti szempontból fontos tényezőnek tekinthető a média és az olimpia kapcsolata. A sportélet modernizációja és „globalizációja” (főleg az olimpia) nem hagyta érintetlenül a korabeli sajtót. Az első olimpiára ugyan nem utazott még ki különtudósító egyik laptól sem, de Dáni Nándor atlétánk és Iszer Károly sportvezető rendszeresen tudósított az olimpiai eseményekről. A magyar sportsajtó élénk érdeklődést tanúsított olimpiai csapatunk iránt, és általában pozitívan ítélték meg szereplésüket, egyedül a Sportélet című lap volt szkeptikus (ez az újság tökehiány miatt 1896-ban megszűnt). A korszak bulvárújságjait és szaklapjait vizsgálva szembetűnő, hogy milyen markáns eltérés volt a hazai közönség teljesítménycentrikus, „sportos” igényei és a Monarchia (főleg Bécsre jellemző) konzervatív, dekadens életfelfogása között. Ez a különbség megmutatkozott a következő olimpiákon (Párizs, Saint Louis, London és Stockholm) elért sikereinkben is, így méltán állíthatjuk, hogy a Monarchián belül a magyar sportnak vezető és erjesztő szerepe volt az első világháborúig.

Kemény Ferenc sportdiplomáciai tevékenysége megérne egy külön tanulmányt, hiszen, ahogy a Tornaügy írta róla: „...a meggyőződés ritka erejével szolgálja az olimpiai ügyet”. Az 1904-es amerikai olimpián ő képviselte a NOB-ot, mivel Coubertin sejtette, hogy a „business in business” legázolja a tengeren túli olimpiai játékokat, és ezért el sem utazott Saint Louisba. Ami az 1904-es olimpiát illeti, ekkor már itthon nyíltan elismerték a játékok társadalmi szerepét, amire elég bizonyíték a MOB-nak a kultuszminiszterhez intézett feliratából vett idézet: „...két kézzel kell megragadnunk egy olyan alkalmat, ahol szereplésünk dicsőséget hoz nevünkre a kultúra olyan ágában, amelyet az amerikai nép dédelget és szerfelett nagyra becsül”. A MOB egyébként a Főváros Tanácstól is hasonló érvekre hivatkozva kért – és kapott! + segélyt a költséges kiutazáshoz, és ezen kívül gyűjtést is rendeztek. Minden idők legkisebb magyar csapata indult ezen az olimpián: két úszó és két atléta. Ez a maroknyi csapat viszont a legjobban szerepelt: összesen két aranyérmét, egy ezüstöt és egy bronzot, valamint negyedik és ötödik helyezést szereztek.

Kemény Ferenc kitűnő kapcsolatai a görögökkel tették lehetővé, hogy az 1906-os rendkívüli olimpián küldöttségünk feltűnően jól szerepelt. Létrehozták külön a Hellén Olimpiai Játékok Magyar Bizottságát, amely a magyar sportolók kiküldetéséhez jelentős állami támogatást harcolt ki. Ennek ellenére Kemény elszigetelődött, és 1907-ben már Muzsa Gyulát bízta meg a kultuszminiszter, hogy képviselje hazánkat a hágai NOB-kongresszuson. Kemény

Ferenc lemondott végül NOB-tagságáról is, helyére Andrássy Géza gróf került, majd ezt követően Muzsa Gyula is NOB-tag lett.

Az újjáalakított MOB nagy lendülettel készítette elő a következő olimpiai szereplésünket. A „nagypolitikában” egyre világosabbá vált, hogy a neoantikvitás nyomán létrehozott olimpia sem pedagógiailag, sem egészségügyileg nem érte el célkitűzéseit, viszont az etnikai (nacionalista) alapon álló versenyküzdelmek legjobb színterévé vált, ezért fokozott erőfeszítéseket tettek a részvétel és főleg a jó szereplés érdekében. Ennek burkoltan – de néha nyíltan is – az volt a politikai célja, hogy ha a Monarchiából egyedül Magyarország kerül az olimpiákra az érdeklődés középpontjába, akkor ez a leghatékonyabban szolgálja a dualisztikus államkeretek szétfeszítését, vagyis önállóságunk megteremtését. Apponyi kultuszminiszter így érvelt: „Nagy súlyt helyezek arra, hogy hazánk ifjúságának válogatottja a londoni olimpiai játékokon, mind az öt világrészről összeseregülő fiatalság versenyén megjelenjék, ott magukról erőteljes életjelt adjon, s a küzdelemből, ha egyebet nem, akkor tanulságot hozzon magával, s hozza haza annak a legmagasabb mértéknek ismeretét, amire testgyakorlati ágainknak, hogy fejlődhessenek, szükségük van”.

A „legmagasabb mértéket” azonban mi állítottuk a világ elé, mégpedig kardvívásban, megnyerve az egyéni és a csapatversenyt. Az eddigi olimpiákon ugyanis, politikai okok miatt, Bécs és a hadügyminisztérium megakadályozta a magyar katonatisztek részvételét, de most egy „civil” csapat végre kijutott az olimpiára, és hosszú időre megalapozta a magyar kardvívás sikereit.

1910-ben Andrássy gróf és Muzsa Gyula Bécsben felkérték Ferenc Józsefet, hogy vállalja el a NOB budapesti ülésének védnökségét, amit a király elfogadott, és kijelentette: „...remélem, Magyarországon is lesz olimpiai verseny”. Belpolitikai válság (kormányátalakítás) miatt 1910-ről a következő évre halasztották a NOB-ülést, amely végül nagyon jól sikerült. Bárczy István főpolgármester (a MASZ akkori elnöke) így fejezte be záróbeszédét: „A testi nevelés kérdése az erkölcsi nevelésen kívül az államfejlesztési, s legmagasabb emberi érdekekhez kapcsolódik. A testkultúra minden országban államprogrammá kell, hogy váljék.”

Az 1912-es kitűnően sikerült olimpia után egyre jobban előtérbe került a játékok budapesti rendezési jogának megszerzése, amelyet azonban a NOB tagjainak többsége nem támogatott, főleg Bécs mellőzése miatt. Ennek ellenére az 1914-ben Párizsban tartott olimpiai kongresszuson, az úgynevezett „véleményszavazáson” (vote d’opinion) Budapest 21:7-re „győzött” az 1920-as olimpia megrendezéséért folyó küzdelemben.

Érdekes politikai intermezzo játszódott le a stockholmi olimpia után a Monarchián belül. A Svéd Olimpiai Bizottság döntése értelmében a svéd áb-

cé szerint Magyarország, sőt Csehország is Ausztria előtt vonult volna fel a megnyitón, ami sértette az osztrákok önérzetét. Ezért kivételesen Ausztria után jöttek be a magyarok, „respektálva a régi jogrendet”. Közölték azonban a magyar vezetők, hogy a jövőben továbbra is ragaszkodunk ahhoz, hogy Hungary feliratú táblával önállóan vonuljunk fel. Sajnos a háború kitörése miatt erre a felvonulásra nem került sor egyhamar. Az 1920-as antwerpeni olimpiáról kizártak bennünket, és az elvesztett háború után az Osztrák–Magyar Monarchia egymásra acsarkodó országok konglomerátumává esett szét, amiből sajátos sportpolitikai következmények fakadtak.

Magyarország 1920 után sportblokád alá került, és néhány ország kivételével (Svájc, Ausztria, Svédország) megszakadtak nemzetközi sportkapcsolatai. Az elzártság nyomasztó érzését nehéz volt elviselni, de mégsem csatlakoztunk a németek által szervezett ellenbojkotthoz. Személyes kapcsolatokat kihasználva (Stankovits Szilárd) sikerült elérni, hogy a Nemzetközi Atlétikai Szövetség (IAAF) már 1921-ben feloldotta a magyarok elleni versenytildalmat, majd ezt követően az Úszó Szövetség (FINA) és a FIFA is. Teljes „rehabilitációnk” azonban 1924-ben történt meg, amikor Coubertin és a NOB vezetőinek jóindulata révén Magyarországot meghívták a párizsi olimpiára. Ezzel nem csupán a sportblokád szűnt meg, hanem országunk általános diplomáciai elszigeteltsége is csökkent, éppen a sport révén.

Párizs – Berlin (1924–1936)

Ez a periódus röviden fogalmazva az etatizmus szellemében korszerűsített magyar testkultúra korszaka. A Habsburg-háztól való elszakadás okozta öröm nem tartott sokáig, mert az ország vezetői kénytelenek voltak rádöbbsenni, hogy az első világháború elvesztésével magunkra maradtunk. A szélsőségek (kommün, fehérterror) eleve zsákutcát jelentettek, így nyomasztó kilátástalanság köszöntött ránk a húszas évekkel. A polgárosodás hiánya tovább fokozta a trianoni sokk okozta politikai, szociálpszichológiai és gazdasági válságot is. Ebben a katasztrófális helyzetben – meglepő módon – felcsillant a magyar testkultúra fellendülésének reménysugara. A konszolidáló vezető körök – hosszas vita után – úgy látták jónak, hogy a magyar „szebb jövő” érdekében az egyetlen lehetőségünk a kulturális szektor megerősítése. Ez annál is inkább kézenfekvő volt, mert az antant kényszerítő nyomására a honvédelmi tárca lehetőségei beszűkültek, illetve a haderőkoriátózások miatt a pénz jórésze a kultuskormányzat költségvetésébe vándorolt át. Ezzel együtt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) átvett bizonyos feladatköröket a Honvédelmi Minisztériumtól (HM), amelyek egy része mélyen érintette a testkultúrát. A félkatonai szervezetek (Magyar Országos Véderő Egyesület /MOVE/, Vitézi Szék, lövészegyletek, leventeintézmény stb.) jó előiskolái lettek a

sporttevékenységeknek, és átmenetileg enyhítették a pályahiányt, valamint az edzési gondokat. A kultúrfőlényt hirdető politikát támogatták a nemzetközi erőpróbák (pl. olimpia) elért sikereink, megtépzott önbecsülésünknek és gyengülő identitástudatunknak is jól jött a sportéletben elért diadal. Az 1921. évi LIII. tc. keretén belül fogalmazták meg a célokat, de a fontosabb az volt, hogy a végrehajtási utasítás szigorú ellenőrzést biztosított, és ami fő, a feladatokhoz megadta a pénzt is. E politikai irányvonalnak Klebelsberg Kuno volt a „frontembere”. Véleménye szerint a tragikus helyzetben elengedhetetlenül szükséges társadalmi stabilitás legfőbb feltétele a szilárd világnézet, amelyhez ő a maga részéről a neonacionalizmus, valamint a kultúrfőlény szorgalmazásával járult hozzá. Fontos azonban leszögezni, hogy egyik alkotórész sem irányult senki ellen és semmilyen antihumánus tendenciát nem tartalmazott. Klebelsberg így fogalmazta meg sajátos neonacionalizmusát: „...aktív, produktív és konstruktív emberek szolidaritása, a munkás, az alkotó emberek szent összefogása a romba dőlt haza újjáépítésének nagyszerű munkájában”. Természetesen ez a világnézet revíziós célokat is szolgált, hiszen az adott helyzetben nem volt egyetlen olyan réteg vagy politikai irányzat, amely ne kívánta volna az igazságtalan békediktátum eltörlését.

Ami a kultúrfőlényt illeti, Klebelsberg úgy vélte: „A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”. Kultúrpolitikájának elméleti alapját így írta körül: „A népműveltséget és a magas kultúrát párhuzamosan igyekszünk fejleszteni, én éppen ebben látom a magyar kultúrpolitika lényegét és főlényét”. Ami ebből témánk szempontjából lényeges, hogy ebben a kultúrpolitikában szerves helye volt a testkultúrának is. Klebelsberg példátlanul világosan megfogalmazta a testnevelés és a sport célját, és ami még fontosabb, cselekedett is a megvalósítás érdekében (Magyar Királyi Testnevelési Főiskola, Nemzeti Sportcsarnok, Nemzeti Sportuszoda, iskolai tornatermek építése, egyetemi sport stb.). Méltán nevezték őt sportminiszternek, pedig a VKM-nek csupán egy osztálya foglalkozott a sporttal. „Abban a különleges helyzetben, amelybe Trianon következtében kerültünk, a sportnak még fokozottabb a jelentősége” – nyilatkozta a sport és a politika összefüggéséről. A versenysportot társadalmi sportként említette, és idesorolta az egyesületek, a szövetségek támogatását, a nemzetközi versenyeken való részvételt, az ilyen jellegű versenyek rendezését és nem utolsósorban Magyarországot méltó képviselést az olimpiai játékokon.

Hosszan sorolhatjuk, hogy minisztersége alatt mennyi mindennel gazdagodott a magyar sportélet: TF, FIFA-kongresszus, vívó-Eb, sportuszodák, műjégpálya, FTC-stadion, testnevelési kongresszusok, Testnevelési Alap, Szövetségek Háza, a cégsport beindítása és ellenőrzése, 1926-tól heti három testnevelési óra, több ezer tornaterem építése az iskolákban és így tovább.

1929-ben már a megvalósulás küszöbén állt a hőn áhított Nemzeti Stadion, az országgyűlés elfogadta a törvényt a létesítéséről, de végrehajtását elsodorta a gazdasági világválság. Klebelsberg alapította az első állami sportkitüntetését, a Testnevelési Érmét, amelyet több olimpiai bajnoknak is odaítéltek. A kultusz-tárca komoly anyagi forrásokkal támogatta a sportdiplomácia azon törekvését, hogy minél több világversenyt rendezzenek hazánkban (pl. vívó-Eb, műkorcsolya-Eb, asztalitenisz-vb, ökölvívó-Eb, birkózó-Eb stb.).

Talán nem is kell hangsúlyozni, hogy a „sportminiszter” különös gondal bábáskodott olimpiai szereplésünk mellett. Az 1928-as amszterdami olimpiára induló csapatunkat így indította útra a Keleti pályaudvarról: „Mutassák meg, hogy ebben az országban küzdeni tudó férfiak teremnek. Én, mint a magyar testnevelés legfőbb vezetője, kezükbe adom az ország pajzsát, amelyen ez a szent név áll: Hungária. Védjék meg, legyenek méltók hozzá, hozzanak rá dicsőséget!” Amikor pedig hazatért a delegáció, ezzel vigasztalta atlétáinkat, akiknek nem túlságosan jól sikerült a „fapapucsos” olimpia: „Ha a középfokú iskolákban a korábbi torna az új tanárok révén modern testnevelésé és szabadtéri sporttá alakul át, akkor középosztályunkban, amely ezekben az iskolákban nevelkedik, az atlétikának is sokkal szélesebb bázisa lesz, s mélyebb tömegekből választhatjuk olimpikonjainkat.” Klebelsbergtől származik az az ötlet, amelyet 1924-ben célként tűztek ki maguk elé a magyar sportolók, nevezetesen: több érmet szerezni a párizsi olimpián, mint a kisantant államai együttvéve. Ez tíz érmünkkel (ebből kettő arany) sikerült is.

Természetesen a klebelsbergi kultúrpolitika sporttal kapcsolatos elképzelései hosszú évek kitartó munkája után értek be, többnyire már csak a halála után. Szerencsére azonban az 1932-es kirobbanó sikerünket még megélte a kultuszminiszter. Los Angelesben – a második amerikai olimpián – összesen 16 érmet nyert el a maroknyi magyar csapat (hat arany, öt ezüst és öt bronz), és a nemzetek pontversenyében a hatodik helyre törtünk fel. Itt szereztük az olimpiák eddigi történetében a legtöbb bajnoki címet, és itt indult el a világhír felé a magyar vízipóló. Klebelsberg utolsó cikkeinek egyikét éppen a Los Angeles-i diadalunkról írta: „Ha meggondoljuk, hogy eredményeink olimpiászról olimpiászra állandóan javulnak, hogy trianoni sorsunkból nagy nemzetekkel mérkőzve vívtuk ki ezt a tiszteletreméltó helyet, akkor Los Angelesszel meg lehetünk elégedve...” Legutolsó tette a magyar sportért az volt, hogy 1932-ben – az olimpiai sikerek fényében – megalapította a Magyar Olimpiai Társaságot, amelynek ő lett az elnöke. Egyébként az 1932-es olimpiára az akkor még dúló gazdasági világválság hazai „begyűrűzése” miatt – és Klebelsberg legyengült egészségi állapota, majd hivatalából való távozása következtében – az állami költségvetés nem fedezte a csapat kiutazási költségeit, és sokáig kétséges volt Magyarország részvétele a Los Angeles-i verse-

nyeken. Csak az országos gyűjtőakció mentette meg a drámai visszalépéstől sportolóinkat. Olyan új eszközt is kénytelenek voltak bevetni, mint a vízilabdások amerikai propagandajátéka, amelynek teljes bevételét az olimpiai kiadások fedezésére fordították, de segített az amerikai magyar kolónia adakozása is.

Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy kizárólag az olimpiai szereplés elemzése két szempontból is egyoldalúvá, és ezért némiképp torzzá teszi vizsgálódásunkat. Egy ország testkultúrája ugyanis szélesebb terjedelmű, mint az olimpiai sportágak. A magyar sport az 1930-as években például több olyan sportágban világelső volt, amely nem szerepelt az olimpiák műsorán. Elég, ha az asztaliteniszezőink tucatnyi világbajnokságára utalunk (Barna Viktor, Szabados, Bellák, Mednyánszky Mária stb.), de teniszben és golfban is ott voltunk Európa legjobbjai között. Egy másik torzító körülmény az, hogy egy-egy gyenge olimpiai szereplés adódhat a rossz formaidőzítésből, amit az egyéb nemzetközi versenyeken (vb, Eb, országok közötti viadalok stb.) korrigálhatnak a sportolók, és ha összesítve értékeljük eredményeiket, akkor sokkal jobb teljesítményt mutatnak. Erre tipikus példa a magyar atlétika a harmincas években. Európa egyik legjobb csapatával rendelkezünk ezekben az esztendőkből, de az olimpiákon – a közönség és a média nagy csalódására – csupán néhány helyezést tudtunk megszerezni. Stankovits Szilárd – a magyar atlétika „nagykövete”, első világszínvonalú sportdiplomataja – mondta, hogy atlétikánk „morbus olympicusban” szenved. Valóban, világelső futóink és dobóink az olimpiákon a selejtezőkön kiestek, atlétacsapatunk a nemzetek ötös viadalán viszont rendre az élen végzett, és felvette – az amerikaiakon kívül – bármely országgal a versenyt. Az ötkarikás játékokon pedig gyakran még az első tízbe sem kerültek be. (Lásd Takács F.: *A magyar atlétika története*. In: Krasovec Ferenc /szerk./: *Száz év atlétika*. MASZ. Bp. 1998. 78-132. oldal.)

Az 1929–33 közötti világgazdasági válság természetesen érintette a hazai testkultúrát is. A nehéz gazdasági helyzet rontotta a sportolók edzési lehetőségeit és csökkentette az utánpótlási bázist. A telekspekulációk miatt késlekedett sok sportpálya felépítése, a Klebelsberg által tervezett beruházások (Nemzeti Stadion, TF-uszoda és vízi telep, egyetemi sportpályák stb.) megvalósítása kitolódott évekre vagy évtizedekre. A szilárd anyagi bázis nélküli, adakozásból és rendezvények bevételéből vegetáló kis egyesületek sorra megszűntették működésüket. Így szükségszerűen megindult egy végső soron egészségtelen „migráció” a nevelő anyaegyesületekből a módosabb állami (pl. Postás, MÁV) sportklubokba, illetve az ipari nagyvállalatok egyesületeibe (Weiss Manfréd, Egyesült Izzó, Ganz, Győri Vagongyár, Diósgyőr stb.). A labdarúgás élvonalára – a profi liga – nemzetközi színvonalú volt ugyan, viszont

alacsonyabb szinteken a szakosztályok a megszűnés ellen küzdöttek. Jellemző erre a „hét szűk esztendőre”, hogy az országos leventebajnokságok döntőit is törölték pénzhány miatt, de még a leventesportköröknek járó évi egy-egy futball-, illetve kézilabdát sem utalhatta ki az illetékes állami hivatal.

A gazdasági világválság elmúta után viszont azonnal érezte pozitív hatását a klebelsbergi kultúrpolitika. Az úgynevezett kultúrfölény-koncepció bevalását a sportban konkrét eredményekkel lehet bizonyítani, amelyeknek kétségtelenül az 1936-os berlini olimpia a csúcspontja.

A berlini olimpia viták keresztjében állt attól kezdve, hogy a NOB a németeknek adta a rendezés jogát. Miután az 1916-os, Berlinnek ítélt olimpia – amelyet nagy előkészületekkel szerveztek – elmaradt az első világháború miatt, a NOB 1931-es barcelonai ülésén kárpótlásul ismét Németország fővárosába helyezte az ötkarikás játékokat, a téli olimpiát pedig Garmisch-Partenkirchennek adta. A hitleristák azonnal tiltakozó akciókat szerveztek országszerte a „német népre zúduló internacionalista fertőzés” ellen. Rá egy évre, az 1933-as hatalomátvétel után azonban Hitler és tanácsadói felfedezték az olimpiában rejlő gazdasági, de elsősorban politikai lehetőséget, és manőverezni kezdtek céljaik elérése érdekében. Legfontosabbnak azt tartották, hogy a nem túlságosan szalonképes, fasizálódó Németországot elfogadtassák a világ népeivel az olimpia által. A Berlini Olimpiai Archivum 33/G 155. aktájában ez a koncepció így olvasható: „Németország külpolitikailag igen nehéz helyzetben van. Meg kell kísérelni nagy kulturális rendezvényekkel a világ közvéleményének megnyerését...” A „kultúra” jelen esetben a sportot jelentette. Hitler olyan sportvezérkart nevezett ki a német testkultúra élére, amely minden szempontból a náci eszméket és törekvéseket szolgálta (Berlin–Róma, majd később Berlin–Budapest–Róma hármas viadalok rendezése a legnépszerűbb sportágakban, a Hitlerjugend ifjúsági sportversenyei stb.).

Göbbels demagóg beszédeiben elhitette a német néppel, de a fél világgal is, hogy az 1936-os olimpia a béke olimpiája lesz, hogy ezzel tisztára mossa a totalitárius rendszert, illetve elterelje a figyelmet a háborús készülődésről. Az antifasiszta sportközvélemény azonban átlátott a göbbelsi propagandán, és tiltakozó mozgalmakat szerveztek, főleg a munkássport-internacionálé, a Makkabi-szövetség, illetve a liberális polgári körök. Ebben az időben az antifasiszta egységfront első számú problémájává vált a nácik olimpiája, amit jól bizonyít az a tény, hogy rövidesen – angol, francia és holland kezdeményezésre – megalakult az Anti-Olympiade Comité. Ehhez kapcsolódott az amerikai Committee of Fair Play in Sports szervezet, az Egyesült Államok Atlétikai Szövetsége, valamint Nemzeti Olimpiai Bizottsága, és 1935 elején kérték a NOB vezetőit, hogy vegyék el Berlintől az olimpia rendezési jogát, helyezték át a nyári játékokat Barcelonába (az olimpia odaítélésekor a szintén

16.168

kandidáló Barcelona csak néhány szavazattal maradt le Berlin mögött). A kérést azonban a NOB Végrehajtó Bizottsága elutasította, de figyelmeztették Hitlert az Olimpiai Charta előírásainak betartására. A két nemzetközi munkássportszervezet – a Vörös Sportinternacionalé és a Szocialista Munkássport Internacionálé – azonban kihasználta az alkalmat, és tovább szította az olimpia körül támadt tüzet. Létrehozták a Comité International Pour la Respect de l'Esprit Olympique nevű szervezetet, amely a berlini olimpia bojkottálására szólított fel. Azt javasolták, hogy a sportolók kerüljék el Németországot és helyette Barcelonában „Népi Olimpián”, illetve Prágában „Népi Sportjátékokon” vegyenek részt. Látni kell azonban azt is, hogy a fasiszta rezsim sportpolitikája elleni tiltakozás mögött a két munkássport-internacionálé rivalizálása húzódott meg, és saját politikai pecsenyéjüket sütögették az olimpiai lángon...

A NOB akkori elnöke, a belga Baillet-Latour közismerten németbarát volt, és nem látta be, hogy az olimpiai eszmével szöges ellentétben áll a játékokat olyan ország fővárosába helyezni, amely a demokrácia felszámolására, sőt háborúra készül. Ennek ellenére a NOB vezérkara következetesen kiállt az olimpiai eszme védelme mellett, és követelték Hitlertől, hogy vetesse le Garmisch-Partenkirchen és Berlin falairól az olimpiával kapcsolatos fasiszta jelszavakat, sőt kikötötték azt is, hogy a Führer nem használhatja fel a berlini olimpiát politikai agitációra. A német pedantériával és – ahogy Gaston Mayer találóan megállapította – „Wagner módjára komponált” gigantikus olimpia végső soron a náci politikai taktika áldozatává vált, a háborús propaganda szócsöve lett, felerősítette a sovinizmust és a fajelméletet.

Ami a magyarok szereplését illeti, itt ért be teljesen a klebelsbergi kultúrpolitika. Tíz aranyérmét, valamint a nemzetek közötti pontversenyben harmadik (!) helyet szereztek a magyar sport képviselői. A siker egyértelmű volt, de hangot kapott a józan kritika is, különösen két illusztris szerző tollából. Szabó Dezső, a korszak talán legnagyobb hatású közírója azt kifogásolta, hogy a költségvetés nem sajnálta a pénzt a sportolóktól, a kultuszminiszter (Hóman Bálint) saját kezüleg húzta ki Csík Ferencet győzelme után a vízből, de a magyar kultúrát bezzeg ott hagyja a vízben. „Csodálatos boldogságözön szakadt Pannónia szibbadságaira” – írta Szabó Dezső, majd így folytatta: „...visító tömegek, himnusz, zengő miniszterek, sikoltozó polgármesterek, hörgő államtitkárok, virágeső és rezesbandák”. Tegyük hozzá, a maró gúnyt nem a sportolóknak címezte az író, azokról így vélekedett: „derék férfiak és nők ezek, akik megtették, ami tőlük tellett. Ha kormányelnök, vagy magyar kultuszminiszter volnék, én is megveregetném a vállukat, s fizetnék nekik egy pohár sört vagy öregatyát (Altvater) ... Ezzel az ügy el is volna intézve, s már azon törném a fejem: hogyan tehetném minél olcsóbbá a krumplit, vagy mi-

lyen legyen az új szerzői törvény, mely a szellemi munkásoknak biztosítja munkájuk gyümölcsét”.

A másik „advocatus diaboli” Zsolt Béla volt, a polgári radikális publicistika egyik legnagyobb alakja. Halk utóhang címmel így írt az Újság hátsólapjain: „Az olimpiáról hazatért versenyzők egységesen panaszkodnak, hogy kísérőik, az OTT vezetői és bürokratái milyen nyomatékosan éreztették velük, hogy az otthoni hierarchia az aranyérmek ellenére sem bomlott meg. Ez a megkülönböztetés főként hazautazáskor vált tapintatlanná és sértővé, amikor a reprezentáló urak hálókocsikban pihenték ki a győzelem fáradalmait, s az aranyérmes bajnokok a harmadik osztályú fapadoktól jobban elfáradtak, mint a győzelmeiktől.” A publicista szerint egyébként a sportnak, az olimpiának csak akkor lehet „nemzeti és társadalmi haszna, ha szabad tömegmozgalom lesz, amelyben csak a szabad versenyben elért teljesítmény és nem a kívülről hozott társadalmi különbségek szabják meg a rangot”. Zsolt Béla utóbbi gondolatmenete egybevág Coubertin legutolsó megnyilatkozásával, amelyet éppen a berlini olimpia után tett, és amelyben az amatőrizmust „csodálatos angol múmiának” nevezte. „Érdekel a sportszellem, és nem veszem figyelembe azt a nevetséges angol felfogást, amely a sportolást csak milliomosoknak engedi meg. Nem én voltam, aki kívántam az amatőr sportot, amelyet a nemzetközi sportszövetségek erőszakoltak ki, és ezért ez nem is olimpiai probléma.”

Végül elült az olimpia által felkavart por, napirendre tért a történetek fölött a NOB is, csupán azt a megjegyzést fűzték hozzá, hogy „...az olimpiai eszmére nézve veszélyes, ha az elért sikereket egy-egy nemzet fölmagasztalásának érdekében használják föl”. Bizonyos politikai vakságra utal, hogy a NOB 1938. évi kairói ülésén az egyre feszültebb nemzetközi helyzetben a Kínával hadüzenet nélküli háborúban álló Japánnak adták a XII. nyári olimpiai játékok rendezési jogát. Még ugyanezen év júliusában Japán bejelentette, hogy nem tudja megrendezni az olimpiát, mivel „a birodalom 2600 éves fennállásának tiszteletére nagyszabású harci játékot rendez”. Nos, ez a „harci játék” valójában végül véres háborúvá fajult...

A NOB újabb döntése szerint a XII. nyári olimpiai játékok kezdetének időpontja 1940. július 20., színhelye pedig Helsinki. A finnek örültek és megkezdték stadionjuk felépítését, de csakhamar újból elöntötte a háború a világot.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az 1940-es olimpiát nem lehet megtartani, a NOB szavazást írt ki az 1944-es játékok színhelyéről. Ezen London győzött Rómát megelőzve, azonban az angolok szintén a háborúval voltak elfoglalva, így kétségessé vált ennek az ötkarikás versenynek a megrendezése is. A nagy kapkodásban többen jelentkeztek „beugrónak”, még Budapest is, hiszen 1920 óta folyamatosan napirenden volt a magyar olimpia kérdése. A

háború befejeztével az 1944-es londoni megbízatást 1948-ra érvényesítették, így az angol főváros adott otthont a második világháború utáni első olimpiának.

Ami a magyar sportot illeti, az 1940-es olimpián feltehetően a legerősebb csapattal tudtunk volna kiállni. A valóság azonban egészen más irányba vitte a hazai testkultúrát. A németek nyomására a magyar szélsőjobb totális fordulatot hajtott végre a klebelsbergi sportpolitikában. A birodalmi sportfővezér, Tschammer und Osten látogatása után nálunk is megszületett a németeknek jól csengő „legfelsőbb sportvezér” tisztsége, amelyet Béldy Alajos töltött be. Ezzel a fasizálódási folyamat és a „sport mindig honvédelem!” alapelv vette át az uralmat.

London – Melbourne (1948–1956)

A háború után szükségszerűen újabb totális „paradigmaváltás” történt a magyar testkultúra egész vertikumában. Ennek most csak az olimpiával közvetlen kapcsolatban álló sportpolitikai fordulatait vázoljuk. Miután a NOB 1947-ben megerősítette Magyarország meghívását a londoni nyári, illetve a St. Moritz-i téli olimpiára, 1947. február 16-án újjáalakult a Magyar Olimpiai Bizottság, amely rögtön külön intézőbizottságot hozott létre a Londonban szereplő magyar csapat felkészítésére. Ebben az időben váltották le ifjú Horthy Miklóst mint NOB-tagot, és helyére dr. Mező Ferencet hívták meg. Az MKP 1947-ben kiadott sportprogramjában a „minőségi sport fejlesztése” címen egyértelműen szerepelt a minél jobb olimpiai részvétel. Ennek elősegítésére az új irányító szerv, az Országos Sport Hivatal (OSH) létrehozta a tatai edzőtábort, amely akkor a maga nemében egyedülálló volt. A korabeli politikai-társadalmi viszonyok ellentmondásosságát és bonyolultságát nem lehetne jobban összefoglalni, mint az alábbi – kicsit bő lére eresztett – idézettel, amely az 1948-as *Magyar Olimpiai Zsebkönyvből* származik (Testneveléskultúra K. Bp. 1948. 15–17. oldal). A *Miért vettünk részt az olimpián?* című fejezetben a következő korhű válasz olvasható:

„Azért mentünk ki az olimpiára, hogy sportbeli győzelmeinkkel is bebizonyítsuk társadalmi rendszerünk szilárdságát, rendszerünk helyességét, a felszabadulás utáni hatalmas fejlődésünk valóságát. Azt akartuk, hogy olimpiai győzelmeink hatására biztatást kapjanak azok az ingadozók, akik a sport területén is szeretnék volna látni a stabilizációt, vagy a hídcsaták csodáját, s akik nem látták tisztán a magyar sport erejét nemzetközi méretekben. Erős lábbal bele akartunk rúgni a Hearst-lapok és Kemsley-lapok, az NBC-k és BBC-k hazugságainak fortyogó boszorkánykondéjába. Meg akartuk mutatni a jóhiszemű százmillióknak, hogy becsapják őket azok a szennyeslelkű pénzeszsákok, akik tehetetlen dühükben hazugságokat fröcskölnek a népi demokráciák felé. Meg akartuk mutatni, hogy csak a nép, a munka, a szociális haladás

állama képes a füstölgő romokból virágzó országot s benne virágzó sportot teremteni. Amerika rikácsoló hangja mellett hallatni akartuk Magyarország tiszta hangját is. Meg akartuk mutatni az amerikai műszerésznek, az angol bányásznak, a trinidadi farmernak, a dél-afrikai gyapotszedőnek, a kínai diáknak, a francia kispolgárnak, a belga lakatosnak, a holland halásznak, fehérnek, feketének, barnának, sárgának, vörösnek, férfinak, nőnek, hogy milyen csodára képes egy kis ország, amelynek az életét nem a finánctőke, hanem a Hároméves Terv irányítja. Ez a nagytőke számára vörös posztó, de az egyszerű ember számára elgondolkoztató. Nekünk az volt a célunk, hogy elgondolkoztassuk a sokszázmillió egyszerű embert, akik talán maguk is kíváncsiak voltak arra, hogyan festhetnek az éhség, a terror, a polgárháború zúrvarából jött sportemberek...

Meg akartuk teremteni a demokratikus magyar sport számára azt az alapot, amelyet kiszélesítve föl lehet építeni az igazi magyar népi sportot. Az olimpiai győzelmek propagandaértéke felbecsülhetetlen volt. Sokat ér a tíz aranyérem, de ha teljes mértékben értékesíteni tudjuk az igazi, széles körű, az egész országot felölelő népi magyar sport megteremtésében, akkor jelent csak igazi gazdagságot sportunk számára.

Ezért mentünk ki Londonba és nem az »olimpiai eszme« szolgálatában. Az ötkarikás bűvölet nem tudta velünk elfeledtetni az olimpiai játékok kezdete előtt sem, hogy milyenek az ötkarika mögötti öt világrész társadalmi viszonyai. Tudtuk, hogy micsoda versenysorozatra megyünk ki. Jól tudtuk, hogy milyen politikai erők nyomták rá a bélyeget a felszabadulás utáni nemzetközi sportéletre. Ismertük a Nemzetközi Olimpiai Bizottság öregeit – az enyhe konzervatív reakciósságtól egészen a háborús bűnösökig. Nem felejtettük el a téli játékok visszásságait a pontozás terén s tudtuk, hogy ugyanakkor, amikor a Szovjetunió részvételét elszabotálták, Franco versenyzői emelt fővel vonulnak el a wembley-i díszpáholy előtt. Tudtuk, hogy nem sok jóindulatban lesz részünk, s minden sikerért keményen kell harcolnunk. Nem vártuk azt, hogy a görög polgárháború monarcho-fasiszta oldaláról hozott tűz árnyékában ez az olimpia előreviszi a világot, mert tudtuk, hogy a világ előrehaladása viszi majd előre az olimpiai eszmét is.”

Sajátos helyzet alakult ki az ötvenes évek elején Magyarországon. A sporton kívüli gazdasági, társadalompolitikai, sőt tömeglélektani tendenciák együttesen azt eredményezték, hogy a sportaktivitás soha nem látott magasságokba szökött. Az egyéni érvényesülés legjobb területévé vált a versenysport, a fiatalok nem érezték robotnak a kemény edzéseket sem, hiszen szinte ez volt az egyetlen mód a szabadidő eltöltésére. A pártállami politikai manipulációban fontos szerepet kapott az élsportoló alakja, amely mindig is hitelesebb volt az emberek szemében (mivel volt mögötte valós teljesítmény!), mint

a mesterségesen „gyártott” sztahanovista élmunkás figurája. A válogatottak egyetlen sportágban sem érezhették magukat biztonságban, mert ott lihegtek a nyakukba a második és harmadik vonalbeliek. Viszont aki bekerült a keretbe, az olyan kiváltságokhoz jutott (külföldi utazás, csempészáru, állás és lakás stb.), amelyek semmilyen más társadalmi réteg számára nem adatottak meg. A „sportnagyhatalomként” emlegetett „Futbóliában” a testnevelés csak annyiban volt jelentős, hogy az utánpótlási bázist adta, a tehetségeket felszínre hozta. A testnevelő tanárok ennek megfelelően – tisztelet a kevés kivételnek – csak az élsport szempontjából értékes „emberanyaggal” foglalkoztak. A „tömegsport” pedig a legszolgáibb módon átvette a szovjet mintát, és valójában az egyik leghazugabb jelensége lett a korabeli Magyarországnak. A magyar hagyományoktól teljesen idegen tanácsrendszerre épülő közigazgatás keretei között formálisan működött ugyan az MHK, illetve az LMHK, de amikor 1953-ban Nagy Imre kormánya alatt átszerveződött az irányítás, ez a bizonyos „tömegsport” elvesztette még a látszatbázisát is, és akcióképtelenné vált. A korszakra jellemző, hogy a „kádertemető” süllyesztőjében a pártapparátusból vagy az ifjúsági mozgalomból kikopott (kifúrt) „fontos elvtárs” úgy került egyre mélyebbre, hogy előbb „szakszervezetist” csináltak belőle, aztán „népfrontos” lett, míg végül a sportapparátusba rakták, mondván: „oda jó lesz”. Ezek a „szakemberek” azután – mivel máshoz nem értettek – futószalagon gyártották a tömegsportos statisztikákat. Megdöbbenő, hogy még az 1960-as évekből is maradtak fenn jelentések az MHK-próbákról, holott azok hivatalosan is megszűntek 1956-ban!

A melbourne-i olimpiai szereplésünkre érthetően rányomta bélyegét az a tény, hogy a kiutazás előtt kitört az 1956-os forradalom, majd az azt leverő szovjet invázió hírére a csapat lelkileg szétzilálódott. A másik – kevésbé respektált – oka az volt viszonylag gyengébb eredményeinknek (szakértők szerint Melbourne-ben legalább húsz aranyérmét szerezhettünk volna!), hogy erre az időre már azok az országok is fontosnak tartották az olimpiai játékokon a minél jobb teljesítmény elérését, amelyek addig különböző indokok alapján nem aktivizálták magukat (NSZK, Japán, Finnország, Hollandia, Olaszország stb.). Emellett a nyugati, de a keleti országok is átvették a magyar felkészítési rendszer legjobban bevált elemeit (edzőtábor, napi többszöri edzés stb.), és sokkal előnyösebb feltételek között alkalmazták azokat.

Róma – Szöul (1960–1988)

Az 1956-os olimpia után külföldön maradt nagyszámú sportolónk hiánya érezte hatását 1960-ban, Rómában. Ez az ötkarikás verseny politikai és sportszakmai szempontból is mérőföldkőnek számított, mivel itt kezdődtek el az úgynevezett „tévés olimpiák”. A televíziós közvetítések előtti és utáni

olimpiai korszakról azért lehet beszélni, mivel a következő négy évtized alatt ez a médium teljesen átformálta a játékokat, de az egész világ sportját is.

A hatvanas években a magyar sportvezetés is áttért – némi késéssel – a szocialista táboron belül elterjedt „társadalmi öngazgatásra”: 1963-ban megalapították a Magyar Testnevelési és Sportszövetséget (MTS). Az öngazgatási modell ugyan nem vált be, de szerencsére nem tudott jelentősen ártani a versenysportnak, így az 1964-es és az 1968-as olimpiákon végül jól szerepelt a magyar delegáció. Egy cikluson át még életben tartották az MTS-t, míg végül 1973-ban ismét visszatértek a direkt irányítási rendszerre (OTSH), amely azonban erőtlennek bizonyult a magyar testkultúra egyre szaporodó problémáinak kezelésére.

Az 1970-es években mutatkozó megtorpanások az olimpiai szereplésünkben (különösen Montrealban) ráirányították a figyelmet a hazai ifjúság életmódjára. A szórványos szociológiai felmérések is elég bizonyítékul szolgáltak, hogy a fiatalok körében visszavonhatatlanul beállott egy olyan „paradigmaváltás”, hogy a tehetséges sportolók is egy idő után „lemorzsolódtak” és abbahagyták a versenyzést. Nem volt többé olyan vonzó a sportolás, mint régen, a fiatalok nem vállalták a többletedzést, a sérülésveszélyt, az állóképességi sportokban a monotonitást és nem utolsó sorban a dopping káros mellékhatásait.

A francia mintára – de a régi „szovjet modell” vázán – létrehozott Állami Ifjúsági és Sporthivatal (ÁISH) 1986-ban vette át a magyar versenysport irányítását, így az olimpiai felkészítést is, amit az bizonyított, hogy az ÁISH elnöke lett hivatalból a MOB elnöke. Még az 1974-es montreali fiasco (négy aranyérem) után úgy döntött a sportvezetés, hogy a személyi érdekeltséget hatékonyra kell tenni a jó olimpiai szereplés érdekében. Ekkor garantálták először az olimpiai érmesek és helyezettek, valamint edzőik fix honoráriumát. Ezt pártutasításra – egy esély-valsőszínűségi számítás alapján – kifizették még 1984-ben is, holott a szovjet bojkott miatt kényszerpihenőn voltak olimpikonjaink. A premizálási rendszer ezen formáját az ÁISH továbbra is megtartotta, sőt továbbfejlesztette, és learatta a „szocialista sport” utolsó termését: a tizenegy aranyérmes 1988-ban a szülői olimpiai játékokon

A rendszerváltás után

A rendszerváltás utáni olimpiák (1992–2000) tulajdonképpen új fejezetet igényelnének, de ehhez további kutatómunkára és nagyobb történelmi távlatra lenne szükség.

Az 1980-as évek közepétől a Szovjetunióban végbement politikai változások hatására megrendült az államszocialista berendezkedés nálunk is, ami megrázó változásokat okozott a magyar testkultúra területén is. A szövetségek

és az egyesületek vezetői egyre nyíltabban bírálták a pártállami sportpolitikát, aminek következtében a pártfelügyeletet felújították, és igyekeztek a „glasznoszt” szellemében működtetni az ÁISH-t. Valójában látszatszeméremegoldás volt ez, amelyet csak az 1989-es „bársonyos forradalom” után lehetett tartalmilag is értékelhető reformokkal felváltani:

- a magyar testkultúra ügyét az OTSH vette át;
- a BM felügyelete alá került a sport irányítása;
- az 1989. évi II. törvény szerint a sportegyesületek és a szövetségek, illetve a MOB is önálló jogi státust kapott, saját szervezeti és működési szabályzatuk alapján kezdtek dolgozni az új viszonyok között.

Az említett, történelmileg szükségszerű változások természetesen több drámai megrázkódtatást eredményeztek. Az OTSH–MOB szociológiai felmérése (lásd *A magyar sport szellemi körképe*. 1995.) szerint a háttérbázisukat elvesztett sportegyesületek közel fele megszűntette „ráfizetéses” szakosztályait. Az 1985-ös helyzethez képest az utánpótlás létszáma 40%-kal csökkent, az igazolt versenyzők több mint egyharmada felhagyott a sportolással, az edzők száma 27%-kal megfogyatkozott. A felsőoktatási intézményekben visszaesett, sőt sok helyen megszűnt a sportélet, és sorolhatnánk tovább az anomáliákat, illetve a káros hatásuk csökkentésére irányuló megoldási kísérleteket (pályázati rendszer, alapítványok stb.). Ezek a próbálkozások csak igen lassan éreztették hatásukat, és csupán enyhe gyógyírt jelentettek a hazai sport számára. Ebben a politikai-gazdasági konstellációban zajlott le a barcelonai, az atlantai és legutóbb a sydney-i olimpia, az ismert eredményekkel.

Rövid, vázlatos ábrázolásban így lehetne a főbb társadalomtörténelmi és sportpolitikai tendenciákat bemutatni, amelyek Magyarország olimpiai szereplését kísérték a kezdetektől napjainkig. A részletesebb kidolgozást több objektív és szubjektív tényező gátolta. Az 1945 előtti forrásmunkák nagyon hiányosak és rapszódikusak, a levéltári anyagok elégték 1956-ban, az utóbbi évtizedek anyagát nem gyűjtötték szakszerűen, egy részét pedig különböző érdekektől vezérelve megsemmisítették. Ilyen körülmények között tanulmányunk a téma körvonalazására és jelentőségének hangsúlyozására vállalkozhatott.

Green hall as a form of sport for all – theoretic assumptions

Jerzy Kosiewicz

Academy of Physical Education, Warsaw
Department of Philosophy

In this article author presents a new concept of sport for all named "green hall". A green hall can be understood in three ways, i.e.:

1. In a material way – as a place where the physical activity related to physical education takes place; it may be a wood, glade, meadow, some outdoors of a various configuration – either plain or hilly, with more or less diversified sculpture of the earth surface, consisting of gills, brooks, etc.

2. A green hall can also be comprehended in a functional manner – i.e. as a composition of planned physical activity form of recreational or useful nature.

3. This concept may also be approached in a holistic and complementary way – i.e. in a comprehensive and at the same time in a complementing manner, encompassing material and functional interpretation – i.e. as a place where training and specific forms of physical exercises connected with that place, are carried out.

Conceptions, versions and ways of understanding a green hall

The concept of a green hall as a form of active recreation and as one of the tourist and recreational subjects (apart from swimming, diving, sailing, windsurfing, canoeing, survival, cycling, triathlon) of practical nature, appeared for the first time during training camps within the framework of tourism and recreation faculty and specialisation of the Warsaw Academy of Physical Education. I encountered it during the first camps in Rybitwy, organised by professor T. Łobożewicz in 1994. A prototype idea of utilising natural environment for the purpose of a green hall shall be sought among others in children's play-parks, which were created following the example of similar playgrounds established in the first half of the 19th century in the United States of America.

Physical agility exercises in the open air, amongst nature, outdoors, in the natural environment, performed for utilitarian – e.g. military purpose or for autotelic – e.g. sports purpose, appeared along with military and Olympic requirements. We can find information regarding that subject, concerning Hellenic culture, in the works by Homer, in records of ancient documentalists and historians giving account of the course of Olympic struggles. Soldiers would organise contests related to the art of war, they would upgrade their physical agility outdoors, and would use the natural configuration and flora for military purposes.

Olympians, however, participated in Olympic Games. They demonstrated there their physical agility and high sports qualifications in open stadiums, a specific kind of green halls prepared especially for agonistic effort. There can be many examples of utilising the benefits of natural environment when organising exercises, contests testing strength and agility, games and plays, e.g. such connected with living in the country in the free time.

A green hall can be understood in three ways, i.e.:

1. In a *material* way – as a place where the physical activity related to physical education takes place; it may be a wood, glade, meadow, some outdoors of a various configuration – either plain or hilly, with more or less diversified sculpture of the earth surface, consisting of gills, brooks, etc.

2. A green hall can also be comprehended in a *functional* manner – i.e. as a composition of planned physical activity form of recreational or useful nature.

3. This concept may also be approached in a *holistic and complementary* way – i.e. in a comprehensive and at the same time in a complementing manner, encompassing material and functional interpretation – i.e. as a place where training and specific forms of physical exercises connected with that place, are carried out.

As it has been said at the beginning, a green hall can be interpreted as an expression of physical activity of *utilitarian* and *autotelic* nature. The interpretations are related to the goal set by organisers and participants of the training.

The first is connected with physical exercise presenting utility features, which constitutes means to improve agility and develop abilities useful, among others, in the profession of a soldier, policeman, security serviceman or necessary for achieving mastership in sport, a record score leading to financial success. Such exercises have secondary meaning in the axiological and instrumental sense, in relation to the goal, to which they are subordinated. An example here can be exercises performed outdoors, on the experimental range, and also all kinds of agility training, serving the purpose of raising soldier's qualifications. The training carried out once by J. Kocjasz and A. Mazur outside of the gym of APE in Warsaw was of a similar nature in the useful sense. They both organised physical training on the grass for students, utilising apparatus and strictly gymnastic appliances brought outside. In that case the green hall training was treated instrumentally. The main purpose was to upgrade sport qualifications necessary to perform the profession of physical education teacher or coach. In both cases the green hall shall be interpreted as having a secondary meaning, completely subordinated to other external assumptions.

The autotelic approach is connected with seeing the green hall as an object serving the recreational purpose. Training carried out there constitutes a goal for itself and fulfils only the needs of specific, more or less formalised social groups or individuals. The results of recreational physical training may prove to be very useful in professional and everyday life.

The highest form of a green hall, from the point of view of autotelic goals, is a hall in tourist and recreation sense. This form is related to tourist activity, to changing place of stay due to, among others, willingness to find proper natural environment favourable for realisation of needs of an individual and of interested social groups.

Consequently, we have two versions and two ways of interpreting the green hall:

1. *The utilitarian version* – in this case – both the outdoors and the exercises – constitute means for achieving goals which are instrumentally and axiologically superior to individual and autotelic needs, e.g. in the army or at sports achievements, where the body and physical agility area are treated as a means.

2. *The autotelic version* – in this case the green hall and the related recreation activity constitute a purpose for themselves. In consequence, we distinguish two types of approach:

a) *recreational approach* – which means that the green hall is located at the place where interested individuals and social groups reside, e.g. in city parks or other regions abundant in trees, commonly available health paths, playgrounds for children open to public all year long or during summer holiday – during the time the so-called summer play centres are open;

b) *tourism and recreational approach* – which indicates that the green hall is located outside of the place of residence, that it requires tourist activity provided for in the recreational assumptions.

Green hall in the autotelic sense

Green hall in this sense may be analysed in the perspective of a gym hall e.g. in a school or a club (i.e. sport club), carried over outdoors, to the natural ground – e.g. to a wood, a glade or a meadow. It can be organised both on a lowland area and in the mountains, utilising the land configuration, local flora and even fauna, e.g. horses, to the construction of apparatus, appliances and instruments of the exercise stations. The green hall may also turn into a white hall during the winter season. It is then organised utilising the characteristics of snow.

Green hall in the autotelic sense is created for at least two reasons:

1. either that process is forced by a necessity associated with a lack of possibility of applying other solutions, e.g. because of the school overhaul or repair of a gym in a sports club;

2. or we are dealing with a recreational or a tourist-recreational activity of a complementary nature, foreseen in the programme, supplementing or constituting a continuation of other forms characteristic for the upbringing and participation in physical education.

In the second case the contemporary achievements of technical civilisation are being given up regularly and constantly by as much as possible when planning recreation training. When building up the stations, apparatus and appliances for exercises, woodcutting tools and natural materials are used, such as timber, treenails, poles, boards, wooden tilted elements, branches,

ropes, strings, stones, sand and, exceptionally, metal tubes, out of which bars for gymnastic evolutions or grips for lifting weights can be made. Nails are used for assembly of stations, without, however, cutting the trees.

Reasons for active recreation in the green hall

There are numerous reasons for recreation in the green hall. These may be of ideal – i.e. psychological, material – i.e. bodily, and relational – i.e. social nature, depending on the ontological structure of human and the related needs. These reasons are connected primarily with the aim of getting close to the natural environment, located near the place of residence, in the city area with trees and forests (such as the Bielański grove in Warsaw), or located in a remote or quite different area from the place of living in a city, or different from the surrounding outdoor area (this concerns the tourist and recreational approach).

Ideal reasons

It is undoubtedly *escapism* that is one of the most important kind of motivation of psychological nature and which involves escape from the civilisation threats, from the technology discouraging from any physical effort, from the city environment saturated with concrete, asphalt, exhaust gases, compelling to living in small rooms, often full of cigarette smoke. It is the escape from the arduousness of the everyday life, from family, from professional and school duties, from alienation in social life, from being objectified in the production process or from excessive emotional or symbiotic subjection to others.

The next reason is *catharsis*, that is the need of internal purification. This concept comes from the philosophy of man, originating from Plato and developed by Aristotle, the meaning of which is the need of mental regeneration, getting rid of mental stress (different than the bodily-physiological one, which can also cause bad mental experience) related to various types of strain, conflicts, disappointments, failures or excessive creative and professional effort.

Thus, the need of *hedonistic experience* is fulfilled. Both the concept of escapism and catharsis assume that one should be set free from experiences giving negative impact, induce situations thanks to which one will experience pleasant and joyful feeling associated with tourism, staying in natural environment, which feelings are favourable for gaining distance to negative experience, for neutralising and even forgetting it. Pleasant feelings can be delivered through an attractive, appropriately planned trip, through a direct

contact with nature, with flora and fauna of the forest, lowland, of the mountains, as well as, what constitutes the main point of this statement, through properly prepared active recreation and relaxing exercises in the green hall, through creating favourable conditions for improving physical agility, through bringing satisfaction, feeling of internal, psychophysical identity based on a real evaluation of own abilities as far performing physical tasks is concerned, which would be adjusted to sex, age, physical capability and the category of cripplehood of the disabled.

The *aesthetic motivation* strictly corresponds to hedonism, (NB a concept originating from Aristippus of Cyrene, which constitutes also the foundation of philosophy of Epicurus and his adherents) which is related to striving for experiencing the beauty of nature. Nota bene the aesthetics is roughly divided by philosophers to the theory of beauty which is relating to the works of man, e.g. having artistic or craft-related nature, and to aesthetics of the reality connected with the beauty of nature. It is the aesthetics of the reality that is primarily connected with the green hall. Adherents of the tourist and recreational green hall choose themselves places which may bring them aesthetic feeling, associated with a particular type of flora, often wild or exotic, with the land configuration, geographic attractions in a form of splendid waterfalls, picturesque lakes, azure blue sea coasts or magnificent sunrises and sunsets which put in romantic mood.

Hedonistic experiences stay also in connection with a *community-related motivation*, i.e. games, entertainment, pointing to individual or group competition. J. Huizinga emphasises in "Homo ludens" that a human needs entertainment and play. Those are definitely ensured through the green hall, due to playful active forms it consists of and various elements of competition. The latter are loved particularly by children. The green hall, as a form of recreation, makes holidays very attractive for adults, children and teenagers, and deliver a lot of valuable and useful active entertainment and new strong emotions different from feelings experienced in the everyday life.

An important reason for organising training in the green hall is also the *epistemological* i.e. *cognitive motivation*. Tourism and recreation bring one to a new, interesting natural environment. Excursions and active recreation are planned, interesting places form the cognitive point of view are selected in respect of the landscape, land configuration, flora and fauna. A direct, sensual contact with nature takes place; its properties are experienced with one's own eyes; new natural environments, new countries, new people, new human relations are discovered. One can also learn about one's physical capability, about the range of physical agility of one's own body and of the others. One

can also get acquainted, develop and upgrade the ability of designing and building stations for recreation exercises in the green hall.

The above-mentioned kinds of motivation are predominantly characteristic for the green hall of the tourist and recreational approach, as they emphasise the tourist activity connected with travelling, too. However, in the major part, they are also related to the green hall in the recreational sense, although to a smaller degree. The participation in training in the green hall located near the place of living is being promoted – to a smaller degree – by escapism. Nevertheless, it can be said that also in this case a temporary escape can take place – e.g. from every-day troubles into the world of physical exercises in the green hall in an adjoining park or on some other timbered area. The above concerns also cathartic, hedonistic, aesthetic, community-related, ontological or epistemological kinds of motivation, as well as others.

Material reasons

The reasons of material nature relate in the same way to both concepts of the green hall in the autotelic version. The willingness to *upgrade and enhance physical agility and efficiency*, which is connected with taking field obstacles, doing non-typical agility and strength exercises in the rain, snow or on sunny days, can also become motivation to participation in training of a particular hall. Following the above, a *health-driven motivation* appears, concerning, among others, body hardening, sunbathing, breathing in the open air saturated with a lot of iodine, filled with smells of flora of the fields, meadows and forests, with scent of resinous substances. A direct, soothing influence of flora and fauna has also an important impact on the state of mind.

The ontological motivation concerning experiencing concrete organic and non-organic beings is also considered to be one of the reasons for participating in the green hall training of the material nature. This reason is strictly corresponding to the epistemological kind of motivation, because when we relate ourselves to a certain concrete being we get to know it in a direct way. We are going on a trip and to the green hall because we want to contact a certain, chosen kind of being, located in a particular natural environment. A certain concrete being is of interest to us due to our ideal, material and relational needs associated with tourist feelings and location of the green hall.

However, those feelings are rather *epistemic* than epistemological. It is because they involve direct, sensual, daily experience of qualitative and quantitative features of organic and non-organic beings rather than a descriptive and explanatory thought of scientific or philosophical

(metaphysical) nature. Considerations about characteristic features of empirical experience are already turning into an epistemological or quasi-epistemological theory. The ontological motivation of learning about a being as such, i.e. about its real ontic, that is existence properties, may be treated in a similar way. Scientific or philosophical considerations over the characteristic features of a being are assuming the shape of ontology i.e. the theory of being (NB a one-sided scientific consideration about properties of being – e.g. from the point of view of physics, chemistry, geology or biology is described as regional ontology). Nevertheless, such thoughts on the subject of the ontic features of the green hall may constitute a specific form of ontological or quasi-ontological consideration.

Relational reasons

Tourist and recreational excursions result also from the willingness to suspend everyday relationships with people that surround us for a certain time and to change the social relations. The everyday life relations may become tiresome due to their recurrence. They may also be troublesome, stressful – due to subordination and strain appearing in professional, family-related, political, religious and economic relations. A participant of the green hall may consciously strive for being *set free from* obligatory social involvement and for freedom to establish new – different from the current – acquaintances, resulting from mutual interest in excursions and recreation in the green hall. New acquaintances and friendships often ease and neutralise the effects of daily social stress. They are of quasi-therapeutic and strictly therapeutic nature characteristic for the assumptions of psychology and humanistic and culturalistic psychiatry (renouncing the biological therapy). They also act in a preventive way, which may later have less or more positive influence on human relations and functioning in the society.

In the summary of the statements made on the subject concerning reasons for recreation in the green hall, one of the most important motivation, encompassing all the others, should be pointed out, i.e. *motivation to rest*. Both the hall in the recreational version and in the tourist and recreational version bring principally the benefit of a good rest. That concerns mental, bodily and relational rest. Therefore, they contribute to the development of positive health (as conceived by M. Demel), to gain distance and more objective perception of our problems, which need to be re-addressed after touristic and recreative activity is finished. From this point of view the green hall constitutes a specific *sacrum*, contrary to *profanum* encountered in the everyday life. The *sacrum* meaning is connected with a festive (but not religious) form of activity of human – which is brought about during the time

free of work and from various daily duties, which are therefore defined as *profanum*.

3c

Green hall in a narrow and broad sense

Green Hall in a Narrow Sense

The green hall in a narrow sense means a hall having a limited area for recreation activity. All participants of the activity should stay within the eyesight of the instructor of the training. That is mainly done for the safety reasons. The instructor should be at any time available to those who perform exercises – especially to children and teenagers. The size of such a green hall depends on the area type, on the kind of training and on exercise stations; it is also conditioned by sex, age, physical agility and category of cripplehood of the disabled.

There are the following types of green halls in the narrow sense:

Green hall for physical exercise. In such a hall stations are assembled along with various field devices resembling gym apparatuses for exercising athletics or sports acrobatics. However, the aim here is not to perform physical training but easy and simple physical exercise, the difficulty degree of which is adjusted to the recreation requirements of the participants. It is for example possible to install parallel bars or bars at various levels, hung lower or higher over the ground; it is also possible to build an equilibrium, to assemble a bar or bars at various levels, or a multistage bar, a trapeze or gymnastic rings. The type and structure of exercises depend to a high extent on inventiveness of the instructor.

Green hall for sports team games. This type of a green hall is earmarked for sports team games outdoors, such as football or football with high or low net (depending on the age of players), volleyball (including beach volleyball), basketball, corfball. Such games may be played in an open area, i.e. on meadows, forest glades or on the beach.

Green hall for outdoor recreational and sports games. In such type of a hall the following games may be played: golf or mini-golf, cricket or mini-cricket, even ringo.

Green hall as a playground for children. It is the most popular type of a green hall, existing in parks, in the timbered city area, on the backyards, between blocks of flats in housing estates, in kindergartens. Their presence in Poland was initiated by the children's play-parks. A certain type of a green

hall may be organised temporarily also during holidays, in vacation places and in summer play centres for children.

Green hall as a place for field plays and game. This type of the hall (in the material and functional sense) is especially attractive for children and teenagers due to its community-related and hedonistic features. It requires, however, a very good and careful preparation in order to ensure safety of the young participants. Games and plays in the field constitute the most favoured form of recreation in the summer time during vacation, at camps for children and teenagers, particularly because of mystery that they provide and the sense of adventure and competition. They are organised mainly during bad weather or even in the evenings. They bring the opportunity to test one's strength and physical and intellectual ability in overcoming various obstacles in the course of executing the set tasks.

Green hall as a riding-paddock for learning horseback riding. This type of the hall is associated with horseback riding on a limited area, within the eyesight of the instructor, i.e. on a glade, meadow, on paddocks, near horses' herds or stables. In this hall only properly prepared instructors are authorised to run specialised training.

Green hall for agility and strength training. This type of the green hall consists of various stations, requiring agility and strength when doing exercises and taking field obstacles. The stations and their apparatuses should be carefully adjusted to age, sex and the level of physical agility of participants. In such a hall hurdles can be installed at the same or different levels for marching and jumping to the sand or a to sand-pit; a station consisting of a log or several logs for exercising stomach muscles or jumping ability; a wall made of wooden boards, a lattice-work or rope grating, ropes with knots or without knots for climbing, a vertical ladder made of wood or rope, giant's-stride made of rope or a ladder, a moving board bridge, a field crossing on ropes hung between trees, a station for lifting weights placed on a metal grip.

Green hall for athletic training. This hall is earmarked for athletic training. Activity carried out there are not of sports training nature or learning the technique of particular athletic field. They principally aim at recreation. Such a hall can be, among others, equipped with stations for long jump with both feet to the sand or to a sand-pit, for accessible jump with both feet, for a jump-race with both feet at small distance, for hurdle-jumps with both feet with cross-bars placed at the same or different levels, for 30m or 50m sprints, for throwing baseball or putting of a stone with one or two hands.

Green hall for music and active exercise. This hall may be created based on music and active interests of training participants. It is applied: a) as

the target of the training; b) when there are no other possibilities connected with building stations and apparatuses (e.g. due to lack of building material or woodcutting tools); c) as a supplementary form to other recreational activity. This hall requires introduction of mechanical music to a training, which – and that constitutes a weak point of the hall – drowns the sounds of nature. These sounds can be listened to before and after the training is finished. In this type of the green hall we can distinguish between such music and active exercises as: aerobic, step aerobic, salsa aerobic, hi-lo, fat burning, thera-bend, high impact, low impact, stretching, TBC, callanetics. It is also possible to propose exercises based on simple choreographic arrangements, derived from the following dance and ballet styles: jazz dance, modern jazz dance, jazz gym, afro-dance, country dance or funky.

A variety green hall. It is the most frequently built type of a hall, apart from a playground for children, having mixed nature (it is associated to some extent with the name of a variety theatre itself). It contains selected stations and exercises characteristic to other types of green halls mentioned above. The stations may be utilised for building a small, more or less complicated obstacle track with higher or lower difficulty degree, depending on the requirements.

Green hall in a broad sense

A green hall in a broad sense is open. Stations installed there are out of the eyesight of the chief instructor. They are, however, just as exercise participants, under the care of other organisers. They may be placed in a straight line or in a curve – and run even into several kilometres. The following forms are covered here:

- a) field athletics meaning constant or intermittent field run,
- b) health path,
- c) cross-country run,
- d) obstacle track,
- e) multi-fight on land,
- g) patrol run.

That training is suitable for people appropriately prepared for such form of recreation, sport for everybody. For the less advanced shorter forms are prepared, requiring less effort and less physical agility. If the training takes place on a small area, in a closed circle (e.g. of a spherical, elliptical or rectangular shape) and within the eyesight of the instructor, then we are talking about a green hall in the narrow sense.

Attractiveness of green halls, especially those in tourist and recreational sense, consists also in the fact that not only do they bring the benefits pointed out above but they also contribute to the development of imagination as well as of construction and assembly abilities of future users, since the green hall in this case requires designing the stations. On the other hand, construction and assembly capabilities are being developed during their building and installation. At the end of recreation training (before further or a return trip) the stations need to be quickly disassembled, taking into account the ecological aspects during all the works.

Bibliography

Bondarowicz M., „Sportowe gry zespołowe” [Sport Team Games], In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży*, [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers] Warsaw. 1996, p. 38 – 53.

Bondarowicz M., Zabawy i gry ruchowe na boisku, w terenie i w wodzie” [Active plays and games on a sports ground, in the field and in the water], In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży* [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers] Warsaw. 1996, p. 32 - 38.

Klawender J., „Terenowe tory przeszkód, zielone sale gimnastyczne” [Field obstacle tracks, green gyms]. In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży* [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers] Warsaw. 1996, p. 65 – 75.

Kosiewicz J., „Czas wolny i osobowość” [Free time and personality], *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne* [Physical and health education] 1995, no. 4, p. 128 – 132.

Kosiewicz J., „Czas wolny, osobowość, modele wczasów dzieci i młodzieży” [Free time, personality, models of holidays for children and teenagers], In: Łobożewicz T.(editor), *Wczasy aktywne Polska 2000. Zbiór materiałów pokonferencyjnych* [Active holidays Poland 2000. A collection of post-conference materials]. Warsaw. 2000, p. 40 – 46.

Kosiewicz J., *Kultura fizyczna, osobowość, wychowanie. Zagadnienia metodologiczne* [Physical education, personality, upbringing. Methodological issues], Warsaw. 1986.

Kosiewicz J., „Źródła i przemiany koncepcji ciała w filozofii europejskiej” [Sources and changes in the body concept within the European philosophy], In: Zbigniew Krawczyk, Jerzy Kosiewicz, Krzysztof Piłat (editors), *Sport w procesie integracji europejskiej* [Sport in the process of European integration], Warsaw. 1998, p.127 – 135.

Krawczyk Z., Kosiewicz J.: *Filozofia kultury fizycznej. Koncepcje i problemy* [Philosophy of physical education. Concepts and problems] vol. I and vol. II. Warsaw. 1990.

Krawczyk Z., *Natura, kultura – sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce* [Nature, education – sport. Theoretical controversies in Poland]. Warsaw. 1970.

Łobożewicz T., „Jak odmłodzić instytucję kolonii letnich” [How to rejuvenate the institution of summer holiday camps], *Nowa Szkoła* [New school] 1985, no. 9, p. 362 – 364.

Łobożewicz T., Pochmurska J., „Observacje nad wykorzystaniem czasu na koloniach letnich” [Remarks on time utilisation during summer holiday camps], *Nowa Szkoła [New school]* 1986, no. 7 – 8.

Łobożewicz T., „Jak wywołać aktywność ruchowa dzieci i młodzieży” [How to evoke physical activity of children and teenagers], In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers]* Warsaw. 1996, p. 6 – 8.

Pionk A., „Atletyka terenowa” [Field athletics], In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers]*. Warsaw. 1996, p. 64 – 65.

Pionk A., „Lekkoatletyka na wczasach dzieci i młodzieży” [Athletics during holidays for children and teenagers], In: Łobożewicz T. (editor), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wypoczynku wakacyjnego dzieci i młodzieży [Holidays with sport. A handbook for an organiser of holidays for children and teenagers]*, Warsaw. 1996, p. 53 – 64.

A „zöld csarnok”, mint a tömegsport egyik megjelenési formája – elméleti feltételezések

Jerzy Kosiewicz

Varsói Testnevelési Akadémia,
Társadalomtudományi Intézet, Filozófia Tanszék

A szerző a tömegsportmozgalom új elméletét, a „zöld csarnok”-ot mutatja be. Ez az ötlet, mint az aktív rekreáció és a gyakorlati jellegű turista és rekreációs tantárgyak (kivételesen az úszás, műugrás, vitorlázás, széllovaglás, kenuzás, túlélési sportok, kerékpározás és triatlon) először 1994-ben jelentek meg speciális kollégiumként a Varsói Testnevelési Akadémia gyakorlati táboraiban.

A „zöld csarnok” elméletet három módon lehet megközelíteni:

1. **Materiális módon** – mint egy olyan helyet, ahol nem a testnevelés során megszokott testmozgás jelenik meg. Ez lehet erdő, mező (legető), vagy ezek bármely variánsa, egy lehetőleg változatos felszíni formákkal rendelkező sík vagy dombos terület, amelyen például keresztülfolyik egy patak.

2. **Funkcionális módon** is megközelíthető (pl. előre megtervezett rekreációs, vagy fizikai tevékenység a természetben).

3. Megközelíthetjük **holisztikus és kiegészítő gyógyászati** módon is, amely felöleli az anyagi és a funkcionális módot (pl. egy olyan hely, ahol az edzés, a testmozgás speciális formái végezhetőek).

A „zöld csarnok”-nak két változata és két magyarázata van:

1. **Haszonelvű változat.** Ebben az esetben olyan eszközöket használ a célok elérésére, amelyek mind instrumentálisan, mind axiológiailag

felette állnak az egyéni és az autotelikus szükségleteknek (pl. a hadseregben, vagy a sportteljesítmények esetében kitűzött célok, ahol a testi, a fizikális mozgékonyság eszközként szerepel).

2. **Autotelikus változat.** Ebben az esetben a „zöld csarnok” és a hozzákapcsolódó rekreációs tevékenységek saját célokat határoznak meg maguknak. Ennek következtében két különböző típusú megközelítésmódot ismerünk:

a) **Rekreációs megközelítés,** amely azt jelenti, hogy a „zöld csarnok” olyan helyen létesül, ahol az érdeklődő egyének és társadalmi csoportok jelen vannak (pl. a városi parkokban és más, fában gazdag helyeken, a közös tulajdonban lévő egészségösvényeken, az egész évben vagy nyáron nyitva tartó játszótereken, az úgynevezett nyári játszóközpontokban).

b) **Turisztikai és rekreációs megközelítés,** amely azt jelzi, hogy a „zöld csarnok” a lakóhelyen kívül helyezkedik el, és rekreációs szempontból turistatevékenységet feltételez.

Futball és deviancia **(adalékok a vizsgálat elméleti megalapozásához)**

Freyer Tamás

Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Társadalomtudományi Tanszék

A szerző kísérletet tesz arra, hogy megvizsgálja: a futball – mint sportjáték – milyen mértékben forrása a devianciának, és mennyire befolyásolja ezt a társadalmi környezet.

Bemutatja, hogy a futball történetét végigkísérte az erőszak, melynek megítélése időről-időre változott.

Csatlakozik ahhoz a véleményhez, miszerint a mérkőzéseket látogatók alacsony társadalmi státusa lehet az egyik oka az extrém szurkolói megnyilvánulásoknak.

1. Bevezetés

A világ egyik legnépszerűbb játéka a labdarúgás. Milliók kísérik figyelemmel hétről-hétre a nemzeti és nemzetközi rangadókat. Sokan nemcsak a képernyő előtt ülve, hanem a stadionok lelátóiról buzdítják csapatukat.

A felfokozott hangulatú mérkőzések hatnak a szurkolók viselkedésére is. Néhányan magukról megfeledkezve, a szokásos normákat felrúgva, megzavarják a csapatuk sikeréért drukkolókat. Ezeknek a rendzavarásoknak a

következményei kiszámíthatatlanok. Bármilyen lehet belőlük, néhány szék összetörésétől a heyseli tömegkatasztrófához hasonló tragédiáig.

A botrányokért huligánok bandáit, deviáns, szélsőséges csoportokat tesznek felelőssé az újságok. Hiba volna azonban azt gondolni, hogy csak a szurkolók közt találkozhatunk szélsőségesekkel. A futball más szereplői is lehetnek deviánsak: a játékosok, az edzők, a bírók, a média szereplői és a sportmenedzserek viselkedése is válhat normasértővé. A devianciák egy része megmarad a labdarúgáson belül, más része viszont makroszintűvé válik, s így akár a társadalom működését is befolyásolhatja. Ebbe a kategóriába sorolható a tanulmányunkban vizsgált futballhuliganizmus is.

Elgondolkodtató, vajon miért kapcsolódik az erőszak a labdarúgáshoz? Mennyiben forrása a devianciának a futball mint sportjáték, és mennyiben a társadalmi környezet az, amelyben ezt a játékot játsszák?

2. Erőszak és deviancia

Tanulmányunk elsődleges célja az erőszak jelenlétének vizsgálata a labdarúgásban. A deviancia és az erőszak leglátványosabban bizonyos szurkolói viselkedésformákban jelenik meg. Ezeket a szélsőséges szurkolási szokásokat Roversi olasz szociológus jellemezte a legtalálébban: „*A futballhuliganizmus kifejezés a durvaság minden olyan formájára utal, amely a nézők között zajlik. Az elnevezés Angliából ered, ahol először jelent meg, s ahol ilyen nagy méretűvé vált. A jelenséget a vandalizmus és a szisztematikus véres agresszió kevérekeként írhatjuk le, amely a fiatalok bizonyos csoportjaira jellemző, s amelyet a hasonló korúak követnek el a stadionon belül és kívül. A durvaságnak ezen formája Olaszországban a hetvenes évek elején jelent meg, szoros összefüggésben olyan szurkolócsoporthal létrejöttével, amelyeket ultraként ismerünk ..., ezeknek a csoportoknak múltja van, amely túlmutat a fizikai durvaság határain*” (Roversi 1991).

Talán annyival lehetne kiegészíteni az idézetet, hogy mára már nemcsak a szurkolók közötti, hanem a rendvédelmi erők (rendezők, rendőrök) és a nézők bizonyos csoportjai közötti összetűzések is idesorolhatóak.

Ezek a csaták veszélyesek a társadalomra. Nagy nyilvánosság előtt zajlanak, a média közvetítésével. Próbára teszik a rendvédelmi apparátus hatékonyságát. A stadionokban könnyen pánikot kelthetnek, amelyeknek kiszámíthatatlan következményei lehetnek. Ha csak a két szurkolótábor verekedne össze meccs után egy kihalt grondon, arról valószínűleg sohasem szerezhetnénk tudomást.

A futballhuliganizmus a foci legszembetűnőbb normaszegése. A társadalom működését is veszélyeztető devianciák (öngyilkosság, alkoholizmus, drogfogyasztás, lelki-betegségek, bűnözés) (Andorka 1997) között, a bűnözés

egyik formájaként tartja számon. Ennek megfelelően kezeli és formálisan is szankcionálja. Hazánkban is megjelent a törvényi szabályozás – 1999-ben a szabálysértésekről szóló, 2000-ben a sporttörvény –, mely a futballhuliganizmus büntethetőségét biztosítja.

A sport, mint társadalmi alrendszer, átveszi a társadalmi értékeket és normákat, de közülük néhányat meg is változtat. Nem számít normaszegésnek a futballbíróra zúduló szitokáradat, és a formális szankciók is elmaradnak. Az érintettek munkájuk részeként könyvelik el a nézők kritikáját, és nem fordulnak bírósághoz becsületük helyreállítása érdekében. Tehát: *„A deviáns nem az egyén által elkövetett cselekmény kvalitása, hanem annak következménye, hogy a környezet egy »vétkesre« bizonyos szabályokat vonatkoztat és vele szemben szankciókat alkalmaz; ... deviáns viselkedés az a viselkedés, amelyet az emberek annak minősítenek”* (Becker 1963, 1974).

A bíró esetét vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a deviancia kulturális csoportonként és szubkultúránként is változó. Sellin (1938) vetette fel a kérdést: mi történik, ha egy kultúrára egy másik kultúra jog- és normarendszerét alkalmazzuk? Az addig konvencionális tevékenységek hirtelen deviánssá válnak, kapjuk a választ. Az, hogy mi minősül deviánsnak, koronként és társadalmanként változik.

3. A labdarúgás mint a deviancia forrása

Ebben a részben azt kívánjuk elemezni, hogyan alakult a futball fejlődése során a játékosok és a nézők között megnyilvánuló erőszak társadalmi megítélése. A példák azt mutatják, hogy a labdarúgást – vagy annak a játéknak az alakulását, amelyet mi labdarúgásnak hívunk – számos olyan agresszív szokás kísérte, amely már a saját korában is szélsőségesnek számított.

3.1 A játék korai, mitikus formája

Az aztékok a labdarúgáshoz hasonló játékkal döntötték el, kinek a vérével engeszteljék isteneiket. Labdajátékuk ókori megjelenése egy mítoszhoz kötődik. Egy ikerpár a mai labdarúgáshoz hasonló játékban mérkőzött meg az alvilág isteneivel. Veszítettek, és ezért halállal lakoltak. Fiaik újra kihívták az isteneiket, és legyőzték azokat. Jutalmul a halott ikrek feje az égbe emelkedett, az egyikből a Nap, a másikkól a Hold lett.

Az Arizona, Guatemala, illetve Honduras közötti területen 40 ilyen labdapályát találtak a régészek. A küzdőterek a mennyboltot szimbolizálták, ahol az isteneknek (Xochiquetzal, Quetzalcoatl) mutattak be emberáldozatot évről évre a maják és az aztékok. A 16. században a spanyol hódítókat elrettentette a véres játék, és be is tiltották azt.

3.2 A labdarúgás népi formája

A középkori Britanniában is játszottak a mai futballhoz hasonló játékot. A helyi szokások szerint olyan ünnepeken, mint például a húshagyókedd, a falvak és városok népe Európa-szerte futballozott. Maga a játék földrajzi területenként igen változatos formában zajlott. A szabályokat csak a hagyomány diktálta.

A cél az volt, hogy a tömött labdát az ellenfél-ellenség falujába kellett eljuttatni. A küzdelem meghatározatlan számú játékos közt folyt, akik nem váltak külön a szurkolóktól. Mindenki segítette csapatát akár a „labda” továbbjuttatásában, akár az ellenfél játékosainak letámadásában. Ez jó alkalmat adott a feszültségek levezetésére és az esetleges ellentétek tisztázására a két falu lakói között. Sajnos, ezek a mérkőzések sokszor halálos áldozatot is követeltek.

A hatóságok tiltották a futballt, mivel garázda és ártalmas foglalatosságoknak tartották. Az államapparátus azonban gyenge volt ahhoz, hogy érvényt szerezzen a tiltásnak. A korabeli hivatalos felfogás szerint ez a tevékenység deviánsnak számított.

3.3 A futball civilizálódása

A futball típusú játékok legalizálásában a 18. század angol magániskolaiban dúló nagyfokú anarchia segített. Egymást érték a diáklázadások, melyeket néha csak a katonaság segítségével tudtak levern. Ezeket a rendbontásokat az arisztokrata fiatalok és az alacsony származású tanárok közötti ellentét okozta. A probléma megoldására bevezették az előljárói rendszert, melynek lényege, hogy a tanulók felett az osztályterekben a tanárok, azon kívül az idősebb diákok gyakorolták a hatalmat.

A diákok kedvenc időöltését, a vadászatot betiltották, így a fegyverviselést és a kutyafalkatartást is. A tanórákon túli idő kitöltésére viszont bevezették a futball típusú játékokat, ami rendkívül jó ötletnek bizonyult. Az Etonban lefektetett szabályok alapján már az úriemberek számára is alkalmas, Anglia-szerte elterjedt sport lett a durva népi játékból. A renitens diákok normák közé terelésére használták fel a focit.

3.4 A társadalmi változások hatása a sportra

Az 1700-as évektől főként Angliában gyökeres változások történtek a társadalomban. Harold Perkin ezt így fogalmazta meg: „Az angolok a világ egyik rendkívül agresszív, brutális, garázda, harsány, kicsapongó, kegyetlen és vérszomjas népéből egy nagyon gátlásos, udvarias, rendszerető, kényes, prűd és képmutató nemzetté váltak” (Perkin 1969).

Elias az Anglia sportjában végbemenő változást a „parlamentarizációval” kapcsolta össze (Mennell 1989). A politikai vitákat – ahogy a sportversenyeket is – saját szabályaik alakították. A párhuzamos fejlődés okát abban látta, hogy mind a politika irányítói, mind a sportklubok alakítói ugyanazok az emberek voltak. Az uralkodó osztály értékei jelentek meg a különböző sportágak szabályainak kialakításakor. A „fair play” jellemzően arisztokrata érték, amely preferálja a szabályok szerinti, érdekektől mentes, elegáns győzelmet. Ez élesen szemben áll a mindenáron győzni akaró plebejusi törekvésekkel. Az amatőrszabály, amely kikötötte, hogy a versenyzőknek sporton kívüli jövedelemmel kell rendelkezniük, szintén az elittől származott.

A labdarúgás 20. századi történetében Anglia meghatározó szerepet töltött be, nemzeti és nemzetközi mérkőzéseket szerveztek az angol szabályok szerint. Ebben a dominanciában nagy szerepe volt Britannia világhatalmi pozíciójának.

A társadalom civilizálódása a sportban is éreztette hatását. A foci is konszolidálódott, mindazonáltal megmaradt a tömegek sportjának.

3.5 A labdarúgás társadalmi háttere Magyarországon

Magyarországon 1840-ben Clair Ignác alapította az első sportegyletet. A Nemzeti Torna Egylet a német torna meghonosítását tűzte ki célul. A német-zsidó eredetű torna nem volt elég elegáns arisztokratáink számára, éppen ezért 1875-ben Esterházy Miksa gróf létrehozta az első angol típusú exkluzív klubot, a Magyar Athletikai Clubot, mely az atlétikát preferálta a torna helyett.

A kialakult értékrend szerint az arisztokraták legkedveltebb sportága az atlétika, a tehetős polgároké a torna, a szegényebb néprétegeké pedig a foci volt.

1901-ben megalakult a Magyar Labdarúgó Szövetség és elindult a bajnokság. A többségében polgári, kispolgári támogatottságú csapatok (UTE, MTK, FTC) lehetőséget adtak mindenki számára az új játék gyakorlására. Nagyon hamar megjelentek a különböző érdekek a labdarúgásban. Az MTK a zsidó, az FTC a sváb származású kispolgárok asszimilációs törekvéseinek eredményeként jött létre. A szervezett munkásmozgalom is hamar felismerte a futballban lévő politikai lehetőségeket. A foci tehát a munkások és a kispolgárok sportja lett Magyarországon.

Talán ebből a rövid és igencsak változatos történeti áttekintésből is látható, hogy a foci mindig is tartalmazott szélsőséges, agresszív elemeket. Rajongóinak erőszakosságát sokan azzal magyarázzák, hogy a futball az alacsony társadalmi státusú csoportok sportja. Felvetődik a kérdés, beszélhetünk-e egységes, erőszakos tömegekről?

4. A labdarúgó-mérkőzések nézői

Rendkívül fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy nem minden mérkőzésre járó néző futballhuligán. A média tudósításai alapján – ahol többnyire csak a drasztikus, tragikus képeket láthatjuk – könnyen hihetjük azt, hogy a stadion csatátér, és a szurkolók mind vandál, garázda örültek. Azonban a véres események csak kiragadott példák.

Magyarországon 1999-ben – a statisztika naptári évre vonatkozik – 309 mérkőzést játszottak le, és összesen 27 rendbontást regisztráltak. Ez 8%-ot jelent, ami a rendőri jelentések szerint átlagosnak tekinthető.

A bevezető részben említettük, hogy többek közt azért veszélyesek az ilyen rendbontások, mert egyrészt a nagyközönség előtt zajlanak, másrészt mert a tömegben könnyen pánikot válthatnak ki. Az első esetben demoralizálja és elbizonytalanítja a polgárokat, ha azt látják, hogy a stadionokban és környékükön nem működik a törvényes rend. A másik esetben pedig a tömeghisztéria áldozatokat követelhet, mint azt már több katasztrófa (például Heysel) bizonyította.

Azonban a világon mindenütt, az emberek nagy többsége a játékra kíváncsi.

4.1 A nézők csoportosítása szurkolói szokásaik alapján

Beszélhetünk elsősorban arról a nézőről, aki szívesen megtekint egy-egy mérkőzést otthon, vagy akár a stadionokban is. A játék érdekli, a labdarúgásban a szórakozást keresi. Ha nem találja meg számítását, legfeljebb más időtöltés után néz.

Szurkoló az, aki már komolyan kötődik a sportághoz és konkrétan egyes csapatokhoz. A klub iránti elkötelezettségét mutatja például, hogy úgy számol be a mérkőzésekről, mintha ő is részese lett volna: „Mi nyertünk”.

A szurkolótáboron belül találkozhatunk passzív szurkolóval, aki komolyan, de inkább a tévé előtt ülve biztatja csapatát. Több kedvence is lehet, külföldi és hazai is. Valószínűleg régebben aktív szurkoló volt, de a színvonal esése miatt (Magyarországon), vagy a nézőtéri erőszaktól tartva inkább otthon maradt. Ide sorolható a kiskorúak tábora is, akik egyedül még nem tudnak mérkőzésre járni.

Az aktív szurkolók különböző csoportokra oszthatóak. A rajongó (fun) rendszeresen látogatja a mérkőzéseket, elkíséri csapatát idegenbeli, vagy akár külföldi meccsre is. A stadionból színházat csinál, festi az arcát, a klubjához kötődő ruhadarabokat visel. Az igazi rajongó nem verekszik, de előfordulhat, hogy belekeveredik valamilyen rendbontásba, általában áldozatként.

Az aktívak másik csoportja a huligán, amely valószínűleg már túljutott a rajongói fázison. Magatartása jellemzően agresszív, amit fokoz a stadion hangulata is. Általában a társadalom alsóbb osztályaiból kikerülve, primitív ideológiát követve, csapata erejét a pályán kívül is meg akarja mutatni. Verekedik, a magyar huligán italozik is.

Szintén szélsőségesnek nevezhető csoport az ultráké. Ők többnyire magasabb iskolai végzettségű, látványosan szurkoló, nem előre kitervelten, de időnként verekedésekbe is belesodródó emberek.

A szélsőségesek között említ még a szakirodalom egy harmadik, társadalmilag lecsúszott, kötekedő, mértéktelenül alkoholfogyasztó és a többiek által lenézett csoportot is.

Végül pedig időlegesen megjelenhetnek a stadionokban a politikai motívumokkal erősen átítatott szélsőjobboldali csoportok is (Hadas - Karády 2001).

Ez utóbbi kettő jelenlétét a hazai stadionokban nem észleltük, leírásuk vélhetően külföldi tapasztalatokra épül.

4.1.1 A szurkolói csoportokon belüli szerepek

A szurkolói csoportokon belül is létezik egyfajta feladatmegosztás. Az ORFK Pszichológiai csoportja kategorizálta a szurkolói szerepköröket. Érdeklenség, hogy minősítette is ezeket a szerepeket a rendőri intézkedések szempontjából. Az aktív szurkolók csoportját (rajongók, huligánok, ultrák) nem választotta szét, homogénnek tekintette. A szerepek alapján megállapított kategóriák a következők:

Formális vezető. Nyíltan vállalja vezető szerepét, szervezi a csoport tevékenységét, viselkedésével mintát ad. Ismert személy, tehát könnyen ellenőrizhető.

Informális vezető. Nem vállalja fel a vezetői szerepet, de tanácsot ad. Kibújik a felelősségre vonás alól.

Ceremóniamester. Kitalálja a rigmusokat, vezényli azokat, az egységesség mítoszát kelti. Könnyen elérhető.

Provokatór. Feladata a jogosság, igazságosság látszatának megteremtése a másik csapat szurkolóival vagy a rendőrökkel szemben. Környezete általában nem értesül provokatív akcióiról, csak a másik fél reakcióit látja, amit jogtalan támadásnak hisz.

Támogató. Ő az, aki nem látja a provokatór tevékenységét, csak az azt követő támadásra reagál.

Bujtogató. A provokatórt a háttérből támogatja, felhívja a figyelmét a lehetőségekre, korábbi sérelmeket elevenít fel. Sunyi, agresszív szerep.

Bohóc. A bohóc nem tartozik felelősséggel azért, amit mond, szórakoztatja a tömeget, de bujtogatja is azt.

Sunyi. Lesből, alattomosan, arcát elrejtve támad, majd gyorsan visszahúzódik. Nehéz kiszűrni, a veszélyesebb sérüléseket valószínűleg ő okozza.

Töltelék. Ha nagy a csoport nyomása, akkor részt vesz a rendbontásokban, de hamar leállítható.

Szemlélődő. Általában ártalmatlan, de kíváncsi, hol az egyik, hol a másik oldalnak szurkol. Rendbontásokban nem vesz részt.

Megfigyelő. Megfigyeléseivel kiszolgálja mindkét oldalt.

Áldozat. Ő az, aki rendszeresen bajba kerül.

Békítő. A két szemben álló tábor álláspontját akarja közelíteni.

Magányos farkas. Kihasználja a csoport adta arctalanságot, a rendzavarásokban is tevékenyen részt vesz.

Focirajongó. A leggyakoribb típus, valóban a mérkőzés érdekli.

Ezeknek a szerepköröknek a tisztázása segítheti a rendezők, rendőrök munkáját, hogy még időben, a nagyobb rendbontásokat megelőzve intézkedhessenek.

Láthatjuk, hogy szurkolói szokásaik alapján igencsak tagolt a drukkerok világa, melyben megtalálhatóak a polgári értékek és a deviáns szélsőségek is.

A következőkben arra szeretnénk választ kapni, hogy milyen a szurkolótábor társadalmi összetétele.

4.2 A szurkolók társadalmi státusa

A szurkolók társadalmi hovatartozását három tanulmány alapján fogjuk megvizsgálni. Kettő közülük rendkívül hasonló eredménnyel zárul, egyik pedig – a francia példa – teljesen más képet mutat a szurkolók státusáról.

A bemutatott tanulmányok alapján vizsgálhatjuk meg azt a feltételezést, miszerint a lelátókon megjelenő erőszak oka a nézők alacsony társadalmi státusa.

4.2.1 Az angol példa

Eric Duning kutatócsoportja felmérést végzett az angliai szurkolók körében. A *Roots of Football Hooliganism* (1988) című munkájuk az Angol Labdarúgó Szövetség archívumát, helyi és országos lapok korabeli évfolyamait elemzi. Bemutatja a század elejétől a nyolcvanas évekig a labdarúgás szurkolóinak társadalmi helyzetét.

A századfordulón is előfordultak verekedések a szurkolók között. A világháború előtti rendbontások többsége a játékhoz kapcsolódott, játékezető-

ket, vendégszurkolókat támadtak meg. Az újságok a mainál sokkal visszafogottabban írtak ezekről. Dunning és kollégái arra a következtetésre jutottak, hogy a munkástömegek durva, féktelen viselkedését a közvélemény természetesen tartotta.

A 20. század derekán a világháborúban betöltött szerepe miatt megnőtt a munkásosztály társadalmi megbecsülése. Az újságok szívesebben írták le az egyszerű munkásemberek átlagos hétköznapijait, mintsem az esetlegesen előforduló botrányokat. Az első világháború után csökkent az incidensek száma a mérkőzéseken, egészen az ötvenes-hatvanas évekig. A II. világháború után a tisztas, jó hírű közép réteg egyre inkább távol maradt; ezek az emberek már inkább otthonról nézték a mérkőzéseket. Valószínűleg az egyre nagyobb számban megjelenő huligánok is elriasztották őket.

A munkásosztályon belül is tapasztalható egyfajta tagozódás. A futballhuligánok zömét adó munkásközösségekben nagy a szegények aránya, alacsony az iskolázottság, nagy a munkanélküliség, családon belül erős a férfidominancia, gyakori az erőszak alkalmazása a gyermeknevelésben is, és laza a gyermekek felügyelete.

Ezen tulajdonságok erősítik egymást, aminek egyik következménye az agresszív férfiasság normáinak kialakulása. Szigorú ragaszkodás a „mi csoportunkhoz”, szembenállás az „ők csoportjával”. Erős a territoriális kötődésük a helyi csapathoz. Anyagi lehetőségeik szerint követik is őket mindenhol.

Ezeknek a szélsőséges szurkolóknak – és az általuk közvetített normáknak – a feltűnése az ország különböző részein, s az általuk keltett – a tévéközvetítések által felerősített – hatás sokkolta a közvéleményt. Így lett egy helyi ügyből országos, illetve nemzetközi probléma. A társadalom jó része ma érzékenyebb az erőszakos megnyilvánulásokra, mint például a század elején, így a huliganizmus is jóval nagyobb publicitást kap.

4.2.2 *A francia példa*

Bromberger (2000) az Olympique Marseille (OM) stadionjában végzett vizsgálatokat a nézők lelátókon való elhelyezkedése és városi lakhelyük közötti összefüggések alapján. Abból indult ki, hogy a lakóhely reprezentálja a szurkolók státusát is.

A szurkolótömegek hagyományos leírásai feloldott egyéniségű, hipnotikus vezetőiknek vakon engedelmessé tőmegnek mutatják be a rajongókat. Bromberger ezzel szemben azt állítja, hogy az arénák látogatói nem egységesek, hanem tagozódtak, mint a stadion szektorai. Vizsgálatai szerint a város képe tükröződik vissza a lelátókon. Nem tagadja, hogy a nézők átlépik mindennapi életük megszokott szabályait, de szerinte különböző mértékben, amit befolyásol a kulturális és társadalmi háttér is.

Feltételezi, hogy kétfajta logika mozgatja a szurkolókat. Egyrészt újratermelik a mindennapi társadalmi rendet. Másrészt eltávolodnak attól, és átmenetileg új társadalmi viszonyokat léptetnek életbe, amelyek felszabadítják az egyént a szokásos normák alól. Új kutatásokra hivatkozva szakított azzal az általános nézettel, miszerint a közönség az alsó középosztály, illetve a munkásosztály képviselőiből tevődik össze.

Bemutatja az Aston Villa és az Arsenal szurkolóiról készített statisztikákat. Ezek szerint a közönség fele, kétharmada alkalmazottakból, középosztálybeliekből és szellemi szabadfoglalkozásúakból áll (Malcolm - Walsh 1993).

Saját felmérései alapján az OM lelátóin ugyanolyan arányban vannak felsővezetők, szellemi szabadfoglalkozásúak, vállalatvezetők, kereskedők, középvezetők, mint a város lakosságában. Kimutatásai szerint a munkások alul-, az alkalmazottak felülreprezentáltak. A szakirodalomra hivatkozva állítja, hogy ugyanez jellemző Nápoly, Milánó, Torino, Rennes, Saint-Etienne stadionjaira is.

Összegzésként megállapítja, hogy 1987-ig a szurkolók térbeli eloszlása sporton kívüli szempontok szerint alakult, míg manapság különböző csoportok erőviszonyai szerint szerveződtek át a stadionok lelátói.

Olaszországhoz hasonlóan kialakult egy, a foci köré szerveződött (ellen?)társadalom, mely saját törvényekkel rendelkezik, és a köznapi hierarchiától fokozatosan eltávolodik.

4.2.3 A magyar példa

A magyarországi szurkolók társadalmi háttérének feltérképezését Földesiné Szabó Gyöngyi (1994) végezte el.

A lelátók közönségének 87,58%-a férfi. A mérkőzésre járók 48,36%-ának általános iskola a legmagasabb végzettsége. Betanított munkás 33,44%-uk. Az életkori megoszlást figyelembe véve 35%-uk húszas éveiben jár. Sommásan azt mondhatjuk, hogy a hazai szurkolók alulképzett fiatal férfiak.

Az európai átlaghoz képest rendkívül alacsony a nézőszám, aminek valószínűsíthető oka a gyenge játék. A stadionokban a legizgalmasabb esemény a futballhuligánok randalírozása.

A kutató röviden, de rendkívül találóan így értékeli felmérése eredményeit: „Ezt a közönséget ez a hazai futball termelte ki.”

Az angol és a hazai kutatók szerint a szurkolók zömében az alsóbb osztályokból származnak, és közülük kerülnek ki a renitensek. Bromberger a középosztálybeli nézők túlsúlyát hangsúlyozza az európai stadionokban. Állítása szerint a huligánok csoportjai társadalmi státusuk szerint heterogének. Valószínűleg a jövőben egyre inkább a társadalom arányainak megfelelően

alakul a lelátók közönsége. A deviáns aktív szurkolók nagy többsége azonban még az alsóbb néprétegekből kerül ki.

5. Összegzés

Tanulmányunkban arra tettünk kísérletet, hogy bemutassuk, a labdarúgás történetében sokszor feltűnik az erőszak, a deviancia. A durva, vad népi játékból lassan – a társadalmi változásokat követve – szabályok közé szorított sport lett a foci. Az „anyagmegmaradás elvén” – az erőszak nem vész el, csak átalakul – a 20. század második felére az erőszak a játéktérről átterjedt a lelátókra. Megállapíthatjuk, hogy csoportokra oszthatóak a szurkolók, és különböző mértékű a devianciájuk. Vannak olyanok, akik nem sértenek formális normákat, s vannak, akik veszélyesek a társadalomra.

A vizsgálatok alapján elmondható, hogy a stadionok látogatói a fejlett nyugati országokban egyre inkább a középrétegekből verbuválódnak, míg Magyarországon az alacsonyabb státusú emberek járnak mérkőzésekre. Valószínűsíthető és a bírósági statisztikák alapján talán ki is mutatható – ilyen jellegű vizsgálat tudomásunk szerint még nem történt –, hogy a futballhuligánok nagy része az alsóbb osztályok tagjai közül kerül ki.

Az erőszak és a deviancia – láthatóan – jelen van a stadionokban. Véleményünk szerint társadalmi összefogással ki lehet onnan szorítani a deviáns szurkolókat, valószínű azonban, hogy akkor a társadalom más területén üti fel a fejét ez a jelenség.

Irodalom

- Andorka R. (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris. Bp.
- Becker, H. S.: (1963, 1974): *A kívülállók. Tanulmányok a deviancia szociológiai problémaköréből*. In: Andorka R. - Buda B. - Cseh-Szombathy L.: *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat. Bp. 80-113. p.
- Bromberger, C. (2000): *Stadionok közönsége. Café Babel, ősz*.
- Duning, E. G. - Murphy, P. - Williams I. (1988): *The Roots of Football Hooliganism: An Historical and Sociological Study*. Routledge and Kegan Paul. London.
- Földesiné Szabó Gy. (1994): *Helyzetkép a lelátókról*. Magyar Testnevelési Egyetem. Bp.
- Guttman, A. (1978): *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*. Columbia University. NewYork. 15-55. p.
- Hadas M. - Karády V. (1995): *Futball és társadalmi identitás. Replika, 17-18*.
- Malcolm, D. - Walsh, L. (1993): *A Survey of Arsenal and Aston Villa Fans*. In: *Le public des stades en Europe*. Institut Universitaire Européen. 1-33. p.

Mennell, S. (1989): *Norbert Elias - Civilization and the Human Self-Image*. Chapter 6. Sport and Violence. Basil Blackwell. Oxford. 140-157. p.

ORFK Készenléti Rendőrség Pszichológiai csoportja (1998): *A futballhuliganizmus pszichológiai kérdései*.

Perkin, H. (1969): *The Origins of Modern English Society, 1780-1880*. Routledge and Kegan Paul. London.

Roversi, A. (1991): Football Violence in Italy. *International Review of the Sociology of Sport*, 4. 311-331.

Sellin, T. (1996): *Deviant behavior*. St. Martin's Press. NewYork. 72-76. p.

FOOTBALL AND DEVIATION (CONTRIBUTIONS TO THE THEORETICAL BASES OF THE PROBLEM)

Tamás Freyer

Simmelweis University, Faculty of Physical Education and Sport Sciences,
Department of Social Sciences

The author makes an attempt to examine how far the football as a sport-game is the source of the deviation and how far it is influenced by the social milieu.

He demonstrates that the story of the football was accompanied by the violence, the judgement of which was changed from time to time.

He joins the opinion that the low social status of the fans visiting the match can be the one of the possible motives of the extreme fan-manifestations.

Echokardiográfiás adatok és testméretek

Pavlik Gábor,¹ Olexó Zsuzsanna,¹ Bánhegyi Andrea,¹
Sidó Zoltán,² Frenkl Róbert¹

¹Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Egészségtudományi és Sportorvosi Tanszék;

²Országos Sportegészségügyi Intézet, Kondicionáló Osztály

Az echokardiográfiás adatokat rendszerint különböző testméretekre, a testmagasságra, a testsúlyra, de leggyakrabban a testfelületre (TF) vonatkoztatják, hogy a különböző természetű személyek adatai összehasonlíthatóak legyenek. Jelen munka 515 férfi és 359 női sportoló és nem sportoló echokardiográfiás adatainak analízise segítségével mutatja be, hogy a szív méretei vonatkoztathatók a testfelületre vagy a testsúlyra, de nem vonatkoztathatók a testmagasságra.

Ez a vizsgálat, valamint 25 szerző 33 adatának metaanalízise azt is kimutatja, hogy az indexek akkor is torzítanak, ha a számláló és a nevező nem azonos kitevőjű. Egyértelműen vonatkozik ez a torzítás a leggyakrabban használt, testfelületre vonatkoztatott indexekben. Azoknál a törteknél, amelyeknél a számláló kitevője kisebb (falvastagság/TF, kamraátmérő/TF), az abszolút értékek növekedésével az indexek csökkennek, ahol a számláló kitevője nagyobb (relatív bal kamrai izomtömeg/TF), az abszolút értékek növekedésével az indexek is növekednek.

A torzítások elkerülésére a szerzők javasolják a nevező kitevőjét a számláléhoz igazítani, tehát a falvastagságot és a kamraátmérőt a testfelület négyzetgyökére vagy a testsúly köbgyökére, a kamraizomzatot a testfelület négyzetgyökének harmadik hatványára vagy a testsúlyra vonatkoztatni.

Bevezetés

Az echokardiográfiás vizsgálatoknál a különböző szív méreteket a testméretekre kell vonatkoztatnunk, mert különböző testméretű emberek adatait csak így tudjuk hitelesen összehasonlítani. Sportorvosi, sportélettani vizsgálatok-

nál, amelyekben az edzés által okozott hipertrófiát vizsgálják, csak így lehetséges a különböző, olykor szélsőséges testméretű sportolók (pl. eltérő súlycsoportú nehéztávfutók, hosszútávfutók, illetve dobóatléták) összehasonlítása. Csak így érhető el, hogy a gyermekek és felnőttek szív méretének különbsége csak az életkorral legyen magyarázható, férfiak és nők vizsgálatában csak a nemek közötti eltérésekre vezethessük vissza a különbségeket, vagy a kórosan elhízott emberek szív méreteit össze tudjuk hasonlítani a normál testméretűekével.

Nagy, összefoglaló munkákban (39, 40, 50) és más tanulmányokban is a különböző szív méreteket leggyakrabban a testfelület m^2 -ére vonatkoztatják. Előző vizsgálatainkban mi is hasonló módon végeztük a számításokat az echokardiográfias paraméterekkel (32, 33, 38).

A testfelületre való számítással azonban nem mindenki maradéktalanul elégedett, Batterham és munkatársai (1) például kijelentik, hogy több mint 50 éve ismeretes (45), hogy egy-egy mérethez vonatkoztatni matematikailag és elméletileg sem helyes.

A különböző eljárások is jelzik, hogy nincs egyértelműen támadhatatlan megoldás. Több szerző az átlagostól eltérő testméretű személyek – mint a gyermekek, sportolók, elhízottak – összehasonlításában talán ezért viszonyította az echokardiográfias adatokat a testmagassághoz, a testsúlyhoz és a testfelülethez is (6, 7, 16, 18, 29). Medved és munkatársai (27) gyermekúszóknál összesen 18 testméret és 8 szív méret korrelációjának vizsgálatával kutatták, hogy melyik a legmegfelelőbb paraméter, amelyre a szív méretek vonatkozathatók; vizsgálatuk alapján a testsúlyt javasolják leginkább. Különböző kóros esetekben (elhízás, hipertónia) többen a testmagasságot (22, 23, 42), vagy annak 2,7-ik hatványra emelt értékét használták viszonyítási alapul (24).

Néhány évvel ezelőtt végzett vizsgálatainkban (35, 36) 106 férfi sportoló adatainak segítségével mutattunk rá, hogy a testfelület m^2 -ére számolni változtatás nélkül azért nem helyes, mert ezáltal olyan indexekhez jutunk, amelyekben a számláló és a nevező hatványkitevője különböző. A falvastagság és a belső átmérő lineáris méretek, tehát ezekben a képletekben a számláló az első hatványon van, a relatív szív súlyt az átmérők köbre emelésével (harmadik hatvány) számolják; a nevezőben a testfelület ugyanakkor minden képletben a második hatványon szerepel. Az ilyen indexek nem függetlenek az abszolút értékektől: ha a számláló hatványkitevője kisebb, az abszolút értékek növekedésével a számláló és nevező értékei közelednek egymáshoz, a tört értéke tehát egyre kisebb lesz, ha a számláló hatványkitevője nagyobb, a számláló és a nevező értékei távolodnak egymástól, a tört értéke növekszik. A

hiba kiküszöbölésére a nevezőben a testfelület hatványkitevőre korrigált értéket javasoltuk, ezt a képletet használtuk további munkáinkban (34, 37).

További vizsgálatokat végeztünk annak igazolására, hogy a számláló és a nevező hatványkitevőjének azonosnak kell lenni ahhoz, hogy megbízható indexeket kapjunk. Számításaink nagyszámú férfi és nő, nem edzettek és edzettek, sportolók értékeit, valamint más szerzők adatainak metaanalízisét tartalmazzák.

A vizsgálatok alapján véve két kérdésre irányulnak:

1. Melyik az a testméret, amelyre leginkább vonatkoztathatjuk a szív méreteit?

2. Milyen átalakítást kell végeznünk a korrekt számítás érdekében?

Az első kérdésre a választ egyszerű korrelációs számításokkal kaphatjuk meg, amelyekhez hasonlóan más szerzők is végeztek (27, 30, 49): a szív méretek mely testméretekkel mutatják a legnagyobb korrelációt. A második kérdés vizsgálatánál a már kiszámított indexeket korreláltatjuk a testméretekkel. Ez a típusú számítás talán szokatlan, hiszen a függőleges tengelyen egy olyan index szerepel, amelynek nevezője maga a vízszintes tengely. A számítás mégis alapvető fontosságú: egy index természetesen csak akkor fogadható el jónak, ha a testméretekkel nem változik, hiszen éppen az a célja, éppen azért készült, hogy a szív mérete a test nagyságtól függetlenül legyen vizsgálható. Ilyen korrelációs számítással, ha ritkábban is, de más szerzőknél is találkozhatunk (48).

Vizsgálati módszerek

A vizsgált személyek

Vizsgálatainkat összesen 515 férfi (62 nem edzett és 453 edzett, sportoló), valamint 359 nő (47 nem edzett és 312 edzett, sportoló), 13–30 év közötti életkorú személyek adataival végeztük. A nem edzett kontrollcsoport tagjai szintén egészségesek, de rendszeres edzést nem végző személyek, az edzett csoport tagjai különböző sportágak első és másodosztályú versenyzői voltak.

Echokardiográfias mérések

A méréseket Dornier 4800 típusú echokardiográfval, 2,5 MHz-es fejjel végeztük, mindig reggel, teljes nyugalomban, félig balra fordított, fekvő testhelyzetben. A bal kamra méreteit a képernyőről értékeltük, 10–10 egymást követő szív ciklust mértünk le, az értékelésnél ezek átlagait vettük figyelembe. A bal kamra képét paraszternális felvételen, kétdimenziós képen állítottuk be,

a méreteket M-mód felvételeken mértük, a sugár irányát a mitrális billentyű csúcától disztálisan választottuk meg. Meghatároztuk a bal kamra belső átmérőjét, valamint falvastagságát az interventrikuláris szeptum és a hátsó fal összege segítségével.

A térfogat ismeretében kiszámítható a bal kamra izomtömege, mégpedig úgy, hogy a kamra teljes térfogatának és a végdiasztolés térfogatnak a különbségét szorozzuk a szívizom fajsúlyával. A vizsgálatok jelentős hányadában a szív súlyt a bal kamra külső és belső átmérőjének köbre emelése segítségével számolják (46), jelen vizsgálatunkban mi is ezt a módszert követjük, az alábbi képlet segítségével:

$$LVMM = (TEDD^3 - EDV) \times 1,053$$

– ahol LVMM (left ventricular muscle mass) a bal kamra izomtömege, TEDD a végdiasztolés teljes átmérője (falvastagság + belső átmérő), EDV a végdiasztolés térfogata, a bal kamra belső átmérőjének (EDD) köbre emelésével számolva, 1,053 a szívizom fajsúlya. Megjegyezzük, hogy a számítások szempontjából lényegtelen, hogy a bal kamrai izomtömeget mely köbre emelésen alapuló módszerrel számítjuk, például egyszerű köbre emeléssel, vagy valamelyik Devereux-egyenlettel.

Számítások

A különböző echokardiográfias paramétereket először a három legegyszerűbb testméretre: a testmagasságra, a testsúlyra és a testfelületre vonatkoztattuk. A testfelületet Du Bois és Du Bois (12) képletével számoltuk, ami ma is a legelfogadottabb módszer (26). A relatív paramétereket azután a testsúly és a testfelület függvényében vizsgáltuk, vagyis azt ellenőriztük, hogy az így képzett indexek valóban függetlenek-e a testméretektől.

Más szerzők adatainak metaanalízises vizsgálatában a bal kamrai falvastagságot és izomtömeget a testfelület m^2 -ére vonatkoztattuk, ezekben az esetekben a szív súlyt mindig a fenti képlettel számoltuk.

Eredmények

A szív méretek a testmagasság, testsúly és testfelület függvényében

A szív méretek jóval erősebb korrelációt mutattak a testsúllyal és a testfelülettel, mint a testmagassággal: a korrelációs koefficiens mind a négy csoportban magasabb volt; a testmagassággal nem is minden csoportban volt

szignifikáns a korreláció, illetve a szignifikancia szintje alacsonyabb volt (1. táblázat). A korrelációs koefficiensek többnyire a testsúly vonatkozásában voltak magasabbak, mint a testfelületnél, néhányszor azonban – elsősorban az EDD esetében – a testfelületnél láttunk magasabb értékeket.

1. táblázat

A szív méretek korrelációja a testméretekkel

Nem edzett férfiak (N=62)				Nem edzett nők (N=47)		
	EDD	FAL	LVMM	EDD	FAL	LVMM
TM	0,328*	0,359*	0,407*	0,554!	0,193	0,464*
TS	0,558!	0,586!	0,699!	0,540!	0,723!	0,840!
TF	0,517!	0,556!	0,650!	0,626!	0,585!	0,790!
Edzett férfiak (N=453)				Edzett nők (N=312)		
	EDD	FAL	LVMM	EDD	FAL	LVMM
TM	0,497!	0,455!	0,521!	0,463!	0,289!	0,466!
TS	0,609!	0,619!	0,706!	0,565!	0,478!	0,654!
TF	0,610!	0,598!	0,681!	0,578!	0,447!	0,639!

Jelölések: EDD: a bal kamra diasztolés belső átmérője; FAL: a bal kamra diasztolés falvastagsága; LVMM: a bal kamra számított izomtömege; TM: testmagasság; TS: testsúly; TF: testfelület; *, $p < 0,01$; !: $p < 0,001$; sötét mezők: szignifikáns korreláció.

Indexek korrelációi a testméretekkel

A testfelület m^2 -ére számolt indexek majdnem minden esetben szignifikáns korrelációt mutattak a testsúllyal és a testfelülettel, csak a nem edzett női csoportban nem volt szignifikáns a korreláció a FAL/TF esetében (2. táblázat). Ezek a korrelációk a FAL/TF és az EDD/TF esetében mindig negatív, az LVMM/TF esetében mindig pozitív előjelűek voltak. Ha azonban a lineáris paramétereket a testfelület m^2 -ének négyzetgyökére vagy a testsúly köbgyökére, a bal kamrai izomtömeget a testfelület négyzetgyökének a köbére vagy a testsúlyra számoltuk, csak alig volt szignifikáns korreláció, elsősorban az edzett férfiak esetében, ahol a nagy esetszám miatt még az alacsony korrelációs koefficiens is szignifikánsnak bizonyult. Amennyiben összehasonlítjuk a testfelületből és a testsúlyból számított indexeket, a falvastagság és bal kamrai izomtömeg esetében a testsúlyra, a bal kamra belső átmérőjének esetében a testfelületre számított indexek mutattak alacsonyabb korrelációt a testméretekkel.

Indexek korrelációja a testméretekkel

Nem edzett férfiak (N=63)									
	FAL/TF	FAL/N	FAL/K	EDD/TF	EDD/N	EDD/K	LVM/TF	LVM/N3	LVM/TS
TS	-0,559!	0,047	-0,049	-0,584!	-0,017	-0,112	0,356*	0,017	-0,129
TF	-0,640!	-0,015	-0,065	-0,670!	-0,089	-0,139	0,283+	-0,075	-0,155
Nem edzett nők (N=47)									
TS	-0,260	0,284	0,134	-0,551!	-0,008	-0,170	0,545!	0,222	-0,084
TF	-0,486*	0,071	0,002	-0,585!	0,030	-0,030	0,448*	0,092	-0,048
Edzett férfiak (N=453)									
TS	-0,289!	0,242!	0,169	-0,637!	-0,045	-0,165	0,419!	0,165	0,032
TF	-0,367!	0,192	0,163	-0,705!	-0,086	-0,139	0,373!	0,103	0,043
Edzett nők (N=312)									
TS	-0,385!	0,048	-0,037	-0,508!	0,032	-0,079	0,303!	0,047	-0,086
TF	-0,465!	-0,014	-0,052	-0,561!	0,009	-0,039	0,257!	-0,017	-0,074

Jelölések: FAL: a bal kamra falvastagsága, a szeptum és a hátsó fal összege; TF: testfelület; N: a testfelület négyzetgyöke; K: a testsúly köbgyöke; EDD: a bal kamra belső átmérője; LVM: a bal kamra számított izomtömege; N3: a testfelület négyzetgyökének a köbe; TS: testsúly; sötét mezők: szignifikáns korreláció; +: $p < 0,05$; *: $p < 0,01$; !: $p < 0,001$.

Metaanalízis: indexek korrelációi a testfelülettel

Összesen 25 szerző 33 adatát használtuk fel a metaanalízisben (3. táblázat). A testfelületre vonatkoztatott falvastagság (FAL/TF), és a bal kamra belső átmérője (EDD/TF) rendkívül erős, szignifikáns negatív korrelációt mutatott a testfelülettel: -0,861 illetve -0,923 ($p < 0,001$), míg a testfelületre vonatkoztatott bal kamrai izomtömeg pozitív korrelációt mutatott: +0,520 ($p < 0,01$). Ha azonban a bal kamrai falvastagságot és a belső átmérőt nem a testfelületre, hanem annak négyzetgyökére vonatkoztattuk, jóval kisebb, nem szignifikáns korrelációs koefficienseket kaptunk: -0,037, illetve -0,255 ($p > 0,1$). Ugyancsak kicsiny és nem szignifikáns volt a korrelációs együttható, ha a bal kamra számított izomtömegét a testfelület négyzetgyökének a köbére számoltuk: -0,157 ($p > 0,1$).

Értékelés

Vizsgálatainkban azzal a kérdéssel foglalkoztunk, hogy az echokardiográfiás vizsgálatok eredményeit hogyan vonatkoztathatjuk a testméretekre. Első kérdésünk az volt, hogy a testmagasság, a testsúly és a testfelület közül egyáltalán melyik paraméter jöhet számításba mint vonatkoztatási alap. Korrelációt számítottunk a szív méretek és testméretek között, s eredményeink azt mutatták, hogy jóval erősebb korreláció észlelhető a testfelületnél és a testsúlynál, mint a testmagasságnál. Ebben a tekintetben eredményeink hasonlóan bizonyultak

Medved és munkatársai (27), valamint Missault és munkatársai (30) eredményeihez.

3. táblázat

**A testfelületre vonatkoztatott szívatatok
más szerzők vizsgálati anyagában**

Szerző	Évszám	Kor	TF	FAL/TF	EDD/TF	LVM/TF
Gilbert és mtsai	1977	28	1,97	10,25	24,7	112,4
Dickhuth és mtsai	1981	23,2	1,97	9,14	24,7	92
Csanády és mtsai	1982	25	1,97	8,63	25,8	96,5
Rost	1982	21,9	1,9	9,68	26,26	107,4
Snoeck és mtsai	1982	25	1,82	9,18	27,7	100,4
Brown és mtsai	1983	25	2	8,75	27,65	113,8
Fagard és mtsai	1983	24,4	1,9	9,95	26	109,4
Csanády és mtsai	1984	13,1	1,42	9,83	30,4	78,4
Spataro és mtsai	1985	23,2	1,72	10,52	27,15	103,9
Forster és mtsai	1986	15,2	1,64	10,51	31,2	118,9
Medved és mtsai	1986	8	0,9	14,67	40,56	86,4
Medved és mtsai	1986	10,7	1,08	12,69	36,94	88
Medved és mtsai	1986	12,8	1,27	13,07	33,46	107,2
Medved és mtsai	1986	14,8	1,55	10,06	28,9	88,39
Pavlik és mtsai	1986	27	1,9	9,57	26,05	104,4
Longhurst és mtsai	1990	25	2,11	7,82	25,6	96
DePiccoli és mtsai	1991	25,1	1,89	10,37	26,7	119,8
Lauer és mtsai	1991	45	1,96	9,69	26,02	112,7
Urhausen, Kindermann	1992	25	2,22	9,28	24,77	125,7
Björnstad és mtsai	1993	24	1,74	9,71	26,8	93,8
Brandao és mtsai	1993	30,2	1,83	9,07	27,05	96,1
Missault és mtsai	1993	25,8	1,9	8,84	28	106,3
Chang és mtsai	1994	20	1,7	10,06	25,9	88,3
Fleg és mtsai	1995	31	2	8,6	24	87,5
Sidó és mtsai	1995	28,3	1,93	9,33	26,1	104,5
Fagard	1996	24,2	1,85	9,84	26,1	103
Fagard	1996	25,2	1,89	9,52	26,7	107
Fagard	1996	24,5	1,99	8,69	26,1	101,1
Huonker és mtsai	1996	25,5	1,96	10,05	26,3	120,6
Sadaniantz és mtsai	1996	39	2,04	9,32	27	122,9
Sadaniantz és mtsai	1996	38	1,94	8,76	27,3	105,1
Douglas és mtsai	1997	40	1,91	9,95	27,2	113,8
Obert és mtsai	1998	10,9	1,18	11,1	40	97,1

Jelölések: TF: testfelület; FAL: a bal kamra falvastagsága; EDD: a bal kamra belső átmérője.

Más szerzőkkel összhangban tehát mi is azon a véleményen vagyunk, hogy a testmagasság nem jöhet számításba mint olyan testméret, amelyre a szív méreteit vonatkoztathatjuk. A testmagasság általában sem használatos biológiai indexek vonatkoztatási alapjaként, mindössze egy indexben ismeretes, a vitálkapacitás úgynevezett Lorenz-indexében, itt azonban a rekeszizom függőleges irányú kitérése, mint a vitálkapacitás egyik fontos komponense miatt lehet létjogosultsága.

Ha a szív munkáját akarjuk megítélni, nyilvánvalóan azt a testtömeget kell figyelembe vennünk, amelyet a szívnek vérrel el kell látnia, ezt pedig semmi esetre sem jellemezheti a testmagasság. A testmagasság – elméleti megfontolásból – csak amiatt jöhet számításba, hogy a magas emberek hosszú végtagjainak disztális végéhez a keringésnek nagyobb utat kell megtennie. Azonban ez, mint önálló vonatkoztatási alap, szegényesnek tűnik.

Hasonlóképpen nehéz elfogadni vonatkoztatási alapul a zsírtmentes testtömeget, amelyet akár önállóan, akár más testméret mellett szintén használnak néhány szerző (18, 49). A szív feladata a vér áramoltatása a szervezetben, függetlenül attól, hogy milyen szövethez kell a vért eljuttatni. Sőt, elhízott embereknél éppen a felhalmozódott zsírtömeg jelent többletterhelést.

Mások adataival egyezően, számításaink szerint is a szív méreteit helyesebb tehát a testfelületre vagy a testsúlyra vonatkoztatni. Azt, hogy a két említett testméret közül melyikkel érdemesebb számolni, nem könnyű eldönteni, ugyanis a két értéknél a korrelációs együtthatók meglehetősen hasonlóak. A mi vizsgálatainkban is, Medved és munkatársai (27) adataihoz hasonlóan, a szív értékei a testsúllyal mutattak valamivel magasabb korrelációt, a különbségek azonban nagyon kicsik, és voltak olyan paraméterek, mint például a bal kamra belső átmérője a nők csoportjaiban, amelyek éppen a testfelülettel korreláltak inkább.

Az echokardiográfiás gyakorlatban általában a testfelületet használják vonatkoztatási alapnak, csak néhány esetben talákoztunk olyan közleménnyel, amelyben a testsúly szerepelt (20, 21), utóbbi inkább állatkísérleteknél használatos.

Elméleti megfontolásból lehetségesnek tartjuk, hogy a testfelületre vonatkoztatás valamivel korrektebb, hiszen számításba veszi a távolabbi területek felé vezető hosszabb utat, a szorosabb korrelációk miatt azonban a testsúlyt is elfogadhatónak tartjuk.

Lényegesen nagyobb torzítást jelent azonban, ha olyan indexeket használunk, amelyekben a számlálók és nevezők hatványkitevője nem azonos. Saját vizsgálatainkban, illetve mások adatainak metaanalízisének is azt találtuk, hogy a testfelületre vonatkoztatott falvastagság és a bal kamrai belső

átmérő a testméretekkel egyre csökken, ugyanakkor az ugyanazon alapadatokból számolt testfelületre vonatkoztatott bal kamrai izomtömeg növekszik.

Nyilvánvaló, hogy az ugyanazokból a mért adatokból számolt kétféle paraméter eltérő viselkedésének nem élettani, biológiai okai vannak; az eltérés okát sokkal inkább a számításokban kereshetjük.

Régebbi (35, 36) és jelenlegi vizsgálataink, valamint a metaanalízis eredményei alapján ismételten kijelenthetjük, hogy mindazok az indexek torzítanak, amelyekben a számláló és a nevező nem azonos hatványon szerepelnek. Mutatja ezt a torzítást az is, hogy a hatványkitevők különbsége a testméretekkel mutatott korreláció irányát is meghatározza. Azokban az esetekben, amelyekben a számláló kitevője nagyobb, az abszolút értékek növekedésével a tört két tényezője divergál, egyre nagyobb lesz, tehát a korrelációs koefficiens pozitív; ahol a nevező kitevője meghaladja a számlálót, a két érték konvergál, a korreláció tehát negatív.

Hasonló összefüggést találtak Urhausen és munkatársai (48) is, akik evezősöknél a testfelületre vonatkoztatott bal kamrai izomtömeg pozitív korrelációját látták a testfelülettel és a testtömeggel is. A helytelen indexelésre utaló összefüggés magyarázatául ők a Devereux-egyenletek esetleges hibáját tételezték fel a bal kamrai izomtömeg számolásában.

Természetesen a lineáris szív méretekéből térfogatokra és súlyokra való következtetés mindig tartalmaz bizonytalanságot, az eredményeket inkább tekinthetjük becslésnek, mint pontos számításnak. A torzítást azonban nem érinti, hogy a számítás milyen módszerrel történt, azt inkább a paraméter jellege határozza meg. A kitevők különbségéből eredő torzítás még nyilvánvalóbb a lineáris mutatóknál, amelyekben semmiféle számítási hiba nem tételezhető fel.

Aligha szorul további magyarázatra, hogy ha valamely index a testfelülettel szignifikáns korrelációt mutat, nem igazán alkalmas funkciójának betöltésére. Hiszen éppen annak a célnak nem felel meg, amelyre készült, vagyis hogy a szív méreteit a testméretekől függetlenül, különböző testméretű embereknél is vizsgálhassuk.

Ezeknek az eredményeknek a figyelembevételével érthető, hogy ha különböző méretű személyek echokardiográfias adatait a testfelületre vonatkoztatjuk, az összehasonlítás sajátos torzításokat mutat: alacsony súlycsoportú versenyzőknél a magasabb súlycsoportúakhoz képest, vagy gyermekeknél a felnőttekhez képest emelkedett relatív falvastagságot, de kisebb relatív kamraizomzatot fogunk eredményül kapni (35, 36, 38). Így magyarázható, hogy Csanády és munkatársai (7) nem találtak különbséget ifjúsági és felnőtt kosárlabda-játékosoknál a testfelületre vonatkoztatott falvastagságban és belső

átmérőben, de szignifikáns különbségek voltak a térfogatokban. Spataro és munkatársai (44) vizsgálataiban sportolók testfelületre vonatkoztatott belső átmérői nem különböztek a kontrollértékektől, de a testfelületre vonatkoztatott bal kamrai izomtömeg egyértelműen emelkedett volt, minthogy a kontroll- és sportoló csoportok testfelülete jelentősen különbözött egymástól. Ezzel a számítási móddal tudjuk magyarázni, hogy Hammond és munkatársai (18) vizsgálataiban a testmagasságra vonatkoztatott bal kamrai izomtömeg szignifikánsan nagyobb, míg a testsúlyra vonatkoztatva szignifikánsan kisebb volt elhízott embereknél, mint sovány pácienseknél.

Javaslat

A torzítás elkerülésére olyan indexeket javasolunk, amelyekben a számláló és a nevező kitevője megegyezik egymással.

A legtöbb kardiológiai megfigyelés szerint a szív méreteit, mutatóit legrealisabb a testmagasságot és a testsúlyt egyesítő testméretre, a testfelületre vonatkoztatni; bár nem tartjuk helytelennek és kizártnak a testsúly használatát sem, mindenképpen olyan indexet javaslunk azonban, amelyben a számláló és a nevező hatványkitevője megegyezik. Ha a testfelületet vesszük alapul, a lineáris paraméterek (falvastagság, átmérők) esetében a testfelület négyzetgyökét, a bal kamrai izomtömeg esetében a testfelület négyzetgyökének harmadik hatványát kell használnunk. Ha a testsúlyt vesszük alapul, a lineáris paramétereket a testsúly köbgyökére, az izomtömeget pedig változtatás nélkül a testsúlyra számolhatjuk. Az így számított indexek minimális korrelációt mutatnak a testméretekkel, akár saját adatainkat, akár a metaanalízis eredményeit tekintjük.

Mindkét eljárás rendelkezik előnyökkel és hátrányokkal is. Előnyös, ha a vonatkoztatás egy testméretre történik, így azonban mesterkélt indexekhez jutunk: a négyzetméterre való számítások során ilyen például a testfelület négyzetgyökének a köbe, a testsúlyra való számításoknál a testsúly köbgyöke. Nem lehetetlen, hogy a legegyszerűbb lenne mindkét vonatkoztatási paramétert használni: a lineáris paramétereket a testfelület négyzetgyökére, a tömeget a testsúlyra vonatkoztatni.

Végezetül megjegyzendő, hogy ennek az elvnek más indexek esetében is igaznak kell lenni, a számláló és a nevező kitevőinek egymáshoz igazítása más indexek esetében is megtörténhet. Követendő lehet ez az eljárás a szívindex esetében is (35), amennyiben itt is harmadik hatványú nevező használata lenne indokolt, de más paraméterek – mint a légzés, az anyagcsere – esetében is követhető lehetne ez az elv.

Irodalom

1. Batterham, A. M. - George, K. P. - Mullineaux, D. R.: Allometric scaling of left ventricular mass by body dimensions in males and females. *Med. Sci. Sports Exerc*, 1997. 29. 181-186.
2. Björnstad, H. - Smith, G. - Storstein, L. - Meen, H. D. - Hals, O.: Electrographic and echocardiographic findings in top athletes, athletic students and sedentary controls. *Cardiology*, 1993. 82. 66-74.
3. Brandao, M. U. P. - Wajngarten, M. - Rondon, E. - Giorgi, M. C. P. - Hironaka, F. - Negrao, C. E.: Left ventricular function during dynamic exercise in untrained and moderately trained subjects. *J. Appl. Physiol.*, 1993. 75. 1989-1995.
4. Brown, S. - Byrd, R. - Jayasinge, M. - Jones, D.: Echocardiographic characteristics of competitive and recreational weight lifters. *J. Cardiovasc. Ultrasonography*, 1983. 2. 163-165.
5. Chang-Sheng Ku - Shoa-Lin Lin - Dang-Jiang Wang - Shi-Kun Chang - Wen-June Lee: Left ventricular filling in young normotensive obese adults. *Amer. J. Cardiol.*, 1994. 73. 613-615.
6. Csanády M. - Forster T. - Gruber N. - Hőgye M. - Móczó I.: A kajakozást vagy kenuzást versenyszerűleg elkezdő fiúk echokardiográfiás összehasonlítása azonos korú, nem sportoló társaikkal. *Hung. Rev. Sports Med.*, 1984. 25. 197-207.
7. Csanády M. - Forster T. - Hőgye M.: Comparative echocardiographic study of junior and senior basketball players. *Int. J. Sports Med.*, 1986. 7. 128-132.
8. Csanády, M. - Gruber, N.: Vergleichende Untersuchung der Funktion der linken Herzkammer von Handballspielern und nichttrainierten Kontrollpersonen mittels Echokardiographie. *Med. u. Sport*, 1982. 22. 18-20.
9. De Piccoli, B. - Giada, F. - Benettin, A. - Sartori, F. - Piccolo, E.: Anabolic steroid use in body builders: an echocardiographic study of left ventricle morphology and function. *Int. J. Sports Med.*, 1991. 12. 408-412.
10. Dickhuth, H.-H. - Simon, G. - Schmid, P. - Huber, G. - Keul, J.: Blutdruckverhalten und kardiale Anpassungserscheinungen bei Hochleistungsschwimmern. *Herz Kreislauf*, 1981; 485-491.
11. Douglas, P. S. - O'Toole, M. L. - Katz, S. E. - Ginsburg, G. S. - Hiller, W. D. B. - Laird, R. H.: Left ventricular hypertrophy in athletes. *Amer. J. Cardiol.*, 1997. 80. 1384-1388.
12. Du Bois, D. - Du Bois, E. F.: The measurement of the body surface area of man. *Arch. Intern. Med.*, 1915. 15. 868.
13. Fagard, R. H.: Athlete's heart: a meta-analysis of the echocardiographic experience. *Int. J. Sports Med.*, 1996. 17. S140-S144.
14. Fagard, R. - Aubert, A. - Lysens, R. - Staessen, J. - Vanhees, L. - Amery, A.: Noninvasive assessment of seasonal variations in cardiac structure and function in cyclists. *Circulation*, 1983. 67. 896-901.
15. Fleg, J. L. - Shapiro, E. P. - O'Connor, F. - Taube, J. - Goldberg, A. P. - Lakatta, E. G.: Left ventricular diastolic filling performance in older male athletes. *JAMA*, 1995. 273. 1371-1375.
16. Forster T. - Hőgye M. - Gruber N. - Csanády M.: Versenyszerűen kajakozó, kenuzó fiúk 2 éves követéses echokardiographiás vizsgálata. *Hung. Rev. Sports Med.*, 1986. 27. 95-108.
17. Gilbert, C. A. - Nutter, D. O. - Felner, J. M. - Perkins, J. V. - Heymsfield, S. B. - Schlant, R. C.: Echocardiographic study of cardiac dimensions and function in the endurance-trained athlete. *Amer. J. Cardiol.*, 1977. 40. 528-533.

18. Hammond, I. W. - Devereux, R. B. - Alderman, M. H. - Laragh, J. H.: Relation of blood pressure and body build to left ventricular mass in normotensive and hypertensive employed adults. *J. Am. Coll. Cardiol.*, 1988. 12. 996-1004.
19. Huonker, M. - Halle, M. - Keul, J.: Structural and functional adaptations of the cardiovascular system by training. *Int. J. Sports Med.*, 1996. 17. S164-S172.
20. Huonker, M. - König, D. - Keul, J.: Assessment of left ventricular dimensions and functions in athletes and sedentary subjects at rest and during exercise using echocardiography, Doppler sonography and radionuclide ventriculography. *Int. J. Sports Med.*, 1996. 17. S173-S179.
21. Kindermann, W. - Urhausen, A.: Das Sportherz und seine Abgrenzung. *Fortschr. Med.*, 1991. 109. 33-36.
22. Lauer, M. S. - Anderson, K. M. - Kannel, W. B. - Levy, D.: The impact of obesity on left ventricular mass and geometry. The Framingham heart study. *JAMA*, 1991. 266. 231-236.
23. Levy, D. - Garrison, R. J. - Savage, D. D. - Kannel, W. B. - Castelli, W. P.: Prognostic implications of echocardiographically determined left ventricular mass in the Framingham heart study. *N. Engl. J. Med.*, 1990. 322. 1561-1566.
24. Liao, Y. - Cooper, R. S. - Mensah, G. A. - McGee, D. L.: Left ventricular hypertrophy has a greater impact on survival in women than in men. *Circulation*, 1995. 92. 805-810.
25. Longhurst, J. C. - Kelly, A. R. - Gonyea, W. J. - Mitchell, J. H.: Echocardiographic left ventricular masses in distance runners and weight lifters. *J. Appl. Physiol.*, 1980. 48. 154-162.
26. Martin, A. D. - Drinkwater, D. T. - Clarys, J. P.: Human body surface area: validation of formulae based on a cadaver study. *Human Biol.*, 1984. 56. 475-488.
27. Medved, R. - Fabecic-Sabadi, V. - Medved, V.: Relationship between echocardiographic values and body dimensions in child swimmers. *J. Sports Cardiol.*, 1985. 2. 28-31.
28. Medved, R. - Fabecic-Sabadi, V. - Medved, V.: Echocardiographic findings in children participating in swimming training. *Int. J. Sports Med.*, 1986. 7. 94-99.
29. Mesko, D. - Jurko, A. - Vrlík, M. - Novomeská, M. - Horniak, E. - Dzurenková, D.: Development of the left ventricular hypertrophy and dilation in adolescent ice hockey players evaluated with echocardiography. *Sports Med. Training and Rehab.*, 1993. 4. 177-188.
30. Missault, L. - Duprez, D. - Jordaens, L. - Buyzere, M. de - Bonny, K. - Adang, L. - Clement, D.: Cardiac anatomy and diastolic filling in professional road cyclists. *Eur. J. Appl. Physiol.*, 1993. 66. 405-408.
31. Obert, P. - Stecken, F. - Courteix, D. - Lecoq, A.-M. - Guenon, P.: Effect of long-term intensive endurance training on left ventricular structure and diastolic function in prepubertal children. *Int. J. Sports Med.*, 1998. 19. 149-154.
32. Pavlik, G. - Bachl, N. - Olexó, Zs. - Lángfy, Gy. - Baron, R. - Prokop, L.: An age-dependent elevation of the ejection fraction of adult endurance athletes. *Internat. J. Sports Cardiol.*, 1988. 5. 17-23.
33. Pavlik, G. - Bachl, N. - Wolllein, W. - Lángfy, Gy. - Prokop, L.: Resting echocardiographic parameters after cessation of regular endurance training. *Int. J. Sports Med.*, 1986. 7. 226-231.
34. Pavlik, G. - Olexó, Zs. - Bánhegyi, A. - Sidó, Z. - Frenkl, R.: Gender differences in the echocardiographic characteristics of the athletic heart. *Acta Physiol. Hung.*, 1999. 86. (in press.)
35. Pavlik, G. - Olexó, Zs. - Frenkl, R.: Echocardiographic estimates related to various body size measures in athletes. *Acta Physiol. Hung.*, 1996. 84. 171-181.

36. Pavlik G. - Olexó Zs. - Petrekanits M. - Osváth P.: Számítások echokardiográfiás adatokkal. *Hung. Rev. Sports Med.*, 1995. 36. 115-129.
37. Pavlik, G. - Olexó, Zs. - Sidó, Z. - Frenkl, R.: Doppler echocardiographic examinations in the assessment of the athletic heart. *Acta Physiol. Hung.*, 1999. 86. 7-22.
38. Pavlik G. - Simon Gy. - Olexó Zs. - Petrekanits M. - Vajk Z.: Kardiális és spiroergográfiás mutatók gyermek labdarúgóknál. *Hung. Rev. Sports Med.*, 1993. 34. 17-31.
39. Pelliccia, A. - Maron, B. J.: Outer limits of the athlete's heart, the effect of gender, and relevance to the differential diagnosis with primary cardiac diseases. *Cardiol. Clinics*, 1997. 15. 381-396.
40. Rost, R.: *Das Herz des Sportlers im Ultraschall*. Hofmann. Schorndorf. 1982.
41. Sadaniantz, A. - Yurgalevitch, S. - Zmuda, J. M. - Thompson, P. D.: One year of exercise training does not alter resting left ventricular systolic or diastolic function. *Med. Sci. Sports Exerc.*, 1996. 28. 1345-1350.
42. Sidó Z. - Jákó P. - Martos É. - Ékes E. - Haász P.: Elhízottak echokardiográfiás vizsgálata. *Orvosi Hetilap*, 1995. 136. 2667-2671.
43. Snoeckx, L. H. E. H. - Abeling, H. F. M. - Lambregts, J. A. C. - Schmitz, J. J. F. - Verstappen, F. T. J. - Reneman, R. S.: Cardiac dimensions in athletes in relation to variations in their training program. *Eur. J. Appl. Physiol.*, 1983. 52. 20-28.
44. Spataro, A. - Pelliccia, A. - Caselli, G. - Amici, E. - Venerando, A.: Echocardiographic standards in top-class athletes. *J. Sports Cardiol.*, 1985. 2. 17-27.
45. Tanner, J. M.: Fallacy of per-weight and per-surface area standards and their relation to spurious correlation. *J. Appl. Physiol.*, 1949. 2. 1-15.
46. Troy, B. L. - Pombo, J. - Rackley, C. E.: Measurement of left ventricular wall thickness and mass by echocardiography. *Circulation*, 1972. 45. 602-611.
47. Urhausen, A - Kindermann, W.: Echocardiographic findings in strength- and endurance-trained athletes. *Sports Med.*, 1992. 13. 270-84.
48. Urhausen A - Monz, T. - Kindermann W.: Sports-specific adaptation of left ventricular muscle mass in athlete's heart. I. An echocardiographic study with combined isometric and dynamic exercise trained athletes. *Int. J. Sports Med.*, 1996. 17. S145-S151.
49. Urhausen, A - Monz, T. - Kindermann, W.: Sports-specific adaptation of left ventricular muscle mass in athlete's heart. II. An echocardiographic study with 400-m runners and soccer players. *Int. J. Sports Med.*, 1996. 17. S152-S156.
50. Zott, H.-J. - Kästner, C.: *Kardiologische Ultraschalldiagnostik in der Sportmedizin*. J. A. Barth. Leipzig, Heidelberg. 1991.

A motorikus szekuláris trend (prepubertás- és pubertáskorú fiúk fizikai teljesítménye)

Mohácsi János,¹ Mészáros János,¹ Szabó Tamás²

¹Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Egészségtudományi és Sportorvosi Tanszék;

²Nemzeti Utánpótlás-nevelési Intézet

Bevezetés

A nemzedéki változás testméretekben bizonyítható következményei napjainkban már Magyarországon is közismertnek tekinthetők (Mészáros és mtsai 1981, Bodzsár - Pápai 1994, Mohácsi és mtsai 1994, Farkas - Frenkl 1997, Bodzsár 1998), és a szerzők véleménye megegyezik abban, hogy a méretkülönbségekkel jellemezhető generációnkénti differenciák biológiai tartalma pozitív. E különbségek lényegében arra utalnak, hogy a fejlődő szervezet igényeinek és a külső környezet által közvetített hatásoknak a viszonya harmonikusabbá vált a megfigyelési időszakban.

A szekuláris trenden azonban nemcsak a generációnkénti morfológiai különbségek értendők, e fogalom tartalma ennél szélesebb, magában foglalja a fiziológiai funkciók és a mérhető fizikai teljesítmények különbözőségét is (Wieringen 1978, Wolanski 1978). Viszonylag kevés az utóbbira vonatkozóan publikált adat (Othman 2001), de nagyon valószínű, ha a fiatalabb minta nagyobb testméreteihez gyengébb teljesítmény társul, a trend következményei

együttesen nem tekinthetők pozitívnak. Ilyen összefüggésben azt is hangsúlyozni kell, hogy rövid idő alatt nem a genetikai háttér módosul (ez 20–25 év alatt nem is feltételezhető), hanem a külső környezeti tényezők (pl. az életmód, a rendszeres fizikai aktivitás) változása eredményezi a különbséget.

Napjainkban már az is evidenciának tekinthető, hogy a harmonikus fejlődés egyik külső környezeti feltétele a gyermek rendszeres fizikai aktivitása. Malina és Bouchard (1991) e feltételt az egészséges gyermek fejlődését serkentő egyéb környezeti hatásokkal (megfelelő táplálkozás, általános ingergazdagság, az egészségügyi ellátás minősége, a klíma, a család mérete és ezen belül a születési sorrend, a pihenés és az aktív periódusok rendszeressége és harmóniája stb.) egyenrangúnak minősíti. Nyilvánvaló az is, hogy ennek az összetett folyamatnak a tanulmányozása metodikailag lényegében egyet jelent a folyamatos (hosszmetszeti vagy keresztmetszeti) adatfelvétellel, összehasonlítással és/vagy megfigyeléssel.

A rendszeres fizikai aktivitás kedvező hatásai azonban nemcsak a testi fejlődés, a testösszetétel vagy az élettani és motorikus teljesítőképesség szempontjából értékelendők. Függetlenül az állóképességi aktivitás céljától, de nem a rendszerességétől és alkalmankénti időtartamától, a fizikailag aktív életmód kedvező hatása a leggyakoribb rizikótényezők csökkentésében, mint:

- a különböző szív- és koronáriabetegségek,
- a magas szérumszintű HDL és LDL egyaránt),
- a vér trigliceridszintjének növekedése,
- a magas vérnyomás,
- a törzsre lokalizálódó testzsírtartalom-növekedés,
- a csökkent inzulinszekréció,
- a felesleges só és ásványi anyag felhalmozódása.

Egyszerű, napjainkban már nyilvánvalónak minősíthető összefüggést írt le Malina és Bouchard (1991): „Azok a fiatalok, akiknél az izomrendszeri és kardiorespiratorikus állóképesség szintje csak alulról közelíti az átlagot, szinte kizárólagosan a jellemzően inaktív életmódot folytatók csoportjába tartoznak. Olyanok viszont, akiknél a HDL koleszterin szintje a vérben alacsony, és ezzel egyidőben a vércukorszint magas, véletlenszerűen sem fordulnak elő az állóképességi edzéseket folytató fiatalok között.”

A jelen vizsgálat célja számszerűsíteni azt, hogy a szekuláris trend néven ismert humánbiológiai változások milyen mértékben hatottak a prepubertáskorú fiúk motorikus teljesítőképességére 1975 és 2000 között.

A magyarországi mintáknál elemzett szekuláris trend következményeinek tekintetében ma már nem lehetünk egyértelműen bizakodóak. Sem a gazdasági feltételekben mint meghatározó alapon beállt változások, sem pedig

az életmód módosulásai nem lehetnek kedvezőek a motorikus teljesítőképesség szempontjából. Feltételezzük, hogy ezek a változások érdemben nem érintették a szekuláris trend Magyarországon korábban leírt irányát és sebességét (Bodzsár 1998, Mohácsi és mtsai 1994), vagyis az ezredforduló 9–14 évesei értékelhetően magasabbak és nehezebbek, mint a 25 évvel korábban vizsgáltak. A csökkent fizikai aktivitás negatív hatásai erősek, de az is bizonyított, hogy a rendszeresen nem sportolók mintáinál az általunk is elemzett négy motorikus próba eredményét kedvezően módosítja a magasabb termet és az arányosan nagyobb testtömeg (Mészáros és mtsai 1986). E két hatás együttes értelmezése alapján mégis azt feltételezzük, hogy az ezredfordulón vizsgált gyermekek és serdülők motorikus teljesítménye (az állóképességet minősítő próbában bizonyossággal) rosszabb lesz, mint a 25 évvel ezelőtti.

Vizsgált személyek és alkalmazott módszerek

A vizsgálatra önként jelentkező, 9–14 éves, egészséges fiúkról vettünk fel antropometriai és a motorikus teljesítményt jellemző adatokat. A vizsgáltak mintánkénti és életkori csoportonkénti megoszlását az 1. táblázat tartalmazza. A 9–14 évesek választását az indokolja, hogy a 3. osztályos tanulók nagy valószínűséggel már rendelkeznek a szükséges motorikus előképzettséggel, és a serdülés kiteljesedése a vizsgált mutatókban kisebb hatású. A fővárosban és a főváros környékén élő tanulók alkották a mintát, akik rendszeresen részt vettek a döntően szaktanár által vezetett órarend szerinti testnevelési órákon.

1. táblázat

A vizsgált személyek mintánkénti és korcsoportonkénti megoszlása

Életkor (év)	1975	2000
8,51–9,50	180	161
9,51–10,50	188	160
10,51–11,50	181	165
11,51–12,50	182	166
12,51–13,50	182	159
13,51–14,50	160	155

A mintákban a sportolónak minősíthetők aránya nem éri el az 5%-ot. A Magyarországon érvényes minősítési kritériumok alapján gyógytestnevelésre utalt gyermek a csoportokban nem szerepel. Ez utóbbi minősítési alap alól kivételt jelentenek a kisebb-nagyobb mértékben elhízottak, akiket nem zártunk ki a statisztikai feldolgozásból.

A fizikai teljesítőképesség jellemzésének általánosan alkalmazott módszere a motorikus próbaeredmények összehasonlítása és értelmezése, annak ellenére, hogy a tapasztalatok birtokában az általánosított képességfogalommal kapcsolatosan egyre több és egyre szigorúbb kritikai észrevétel fogalmazódik meg.

A jelen vizsgálatban a prepubertáskorúak fizikai teljesítményét négy próba alapján jellemeztük, amelyeknek kiválasztását többek között az is indokolja, hogy az 1975-ös adatfelvétel során is ezeknek az eredményeit elemezték (Szabó 1977).

A próbák:

- 30 m futás a gyorsaság jellemzésére. Végrehajtás az atlétikai szabályok szerint. A leolvasás pontossága: 0,1 s.
- 1200 m futás a kardiorespiratorikus állóképesség jellemzésére. Végrehajtás az atlétikai szabályok szerint. A leolvasás pontossága: 1 s.
- Helyből távolugrás a robbanékony erő és a kar-törzs-láb koordináció jellemzésére. Végrehajtás az atlétikai szabályok szerint. A meghatározás pontossága: 1 cm. Három sikeres kísérletből a legjobb eredményt vettük figyelembe a statisztikai feldolgozásnál.
- Kislabdahajtás a kar-törzs-láb koordináció jellemzésére. Végrehajtás az atlétikai szabályok szerint. A meghatározás pontossága: 10 cm. Három sikeres kísérletből a legjobb eredményt vettük figyelembe a statisztikai feldolgozásnál.

Eredmények

A fizikai vagy élettani teljesítőképesség szekuláris trendjére vonatkozóan nem ismerünk sem magyar, sem idegen nyelvű közleményt. Ennek megfelelően az elemzés egyoldalú lesz, hiszen eredményeinket nem vethetjük össze a korábban közreadott adatokkal.

Az alsó végtag gyorsaságát felmérő 30 m-es futás próbája (2. táblázat) az egyetlen olyan motorikus teszt, amelyben nincs különbség a 2000-ben és a 25 évvel korábban felmért eredmények átlagai között. Csupán az emelhető ki, hogy 1975-ben a vizsgált 9–14 éves fiúk gyorsasági teljesítménye lényegesen kiegyensúlyozottabb (homogénebb) volt, mint 2000-ben. A két minta szórásának különbözősége nyilvánvaló.

A legjobb (a 14 éveseket jellemző) és a leggyengébb futóteljesítmények között a differencia csupán 0,9–1,0 s. Az is feltűnő, hogy mindkét vizsgálatban a 12 és 13 éves korcsoportok átlagos teljesítménye közötti eltérés a legkifejezettebb. A vizsgált gyermekek gyorsasága testnevelő tanári megítélés alapján átlagos.

A 30 m futás mintánkénti átlaga és szórása (s)

Életkor (év)	1975		2000		P
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
8,51–9,50	6,05	0,42	6,14	0,72	NS
9,51–10,50	5,94	0,44	6,09	0,76	NS
10,51–11,50	5,66	0,41	5,70	0,75	NS
11,51–12,50	5,50	0,40	5,53	0,83	NS
12,51–13,50	5,32	0,37	5,40	0,59	NS
13,51–14,50	5,26	0,30	5,31	0,57	NS

Jelölés: NS = az átlagok különbsége nem szignifikáns.

A teljesítmények hasonlósága Simoneau és Bouchard (1998) megközelítése alapján lényegében érthető. A vizsgálok tapasztalatai szerint a rövid ideig tartó, tehát anaerob teljesítmények teljes varianciájából 50% a genotípussal, csak 5% a technikai végrehajtással, 15% a genetikailag is meghatározott edzéshatásokkal és 30% a környezeti hatásokkal magyarázható meg. Ez a felosztás aritmetikailag helyes ugyan, de sajnos a szerzők nem adnak magyarázatot arra vonatkozóan, hogy mit értsen az olvasó a 30%-ot jelentő környezeti hatásokon, hiszen az edzést mint környezeti hatást más kategóriába sorolták.

A helyből távolugrás próbája (3. táblázat) elsősorban az alsó végtag robbanékony erejét hivatott jellemezni, noha közismert, hogy az eredményességben a kar-törzs-láb koordináció minősége (amely ezen a teljesítményszinten főleg a gyakorlottság következménye) is jelentős komponens. Az 1975-ben vizsgált fiatalok robbanékony erejét jellemző teljesítményátlagok következetesen és szignifikánsan jobbak, mint a 2000-ben vizsgáltaké. Ebben a próbában is felismerhető az 1975-ben mért eredmények fokozottabb homogenitása. Az is feltűnő, hogy az első vizsgálatban az egymást követő korcsoportok teljesítménykülönbsége kissé nagyobb, mint 2000-ben volt.

Részben hasonló eredményt kaptunk a kislabdahajítás mintánkénti és korcsoportonkénti átlagainak összehasonlítása után is. A különbség csupán annyi, hogy ebben a próbában a 2000-ben vizsgált 12–14 éves gyermekek teljesítménye nem rosszabb, mint 1975-ben volt, és az eredmények szórása is hasonló (4. táblázat). A leggyengébb és a legjobb átlag közötti különbség mindkét vizsgálatban hasonló, 9–10 m közötti. A teljesítmények sportszakmai megítélése nem kedvező, az átlagok erősen közepesek.

3. táblázat

A helyből távolugrás mintánkénti átlaga és szórása (cm)

Életkor (év)	1975		2000		P
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
8,51–9,50	161,64	15,47	149,16	21,22	<5%
9,51–10,50	168,56	16,05	156,08	22,62	<5%
10,51–11,50	174,66	16,23	160,21	22,16	<5%
11,51–12,50	181,97	17,71	164,89	21,80	<5%
12,51–13,50	190,84	18,18	182,14	21,02	<5%
13,51–14,50	202,76	21,03	191,00	23,25	<5%

Jelölés: <5% – az átlagok különbsége 5%-os véletlenhibaszinten szignifikáns.

A helyből távolugrás és a kislabdahajtás eredményeiben megítélésünk szerint a gyakorlás hiánya mutatkozik meg. A koordináció gyengeségét ugyanis nem pótolhatják teljes mértékben az öröklött képességek vagy a nagyobb testméretek.

4. táblázat

A kislabdahajtás mintánkénti átlaga és szórása (m)

Életkor (év)	1975		2000		P
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
8,51–9,50	24,17	5,16	20,01	5,16	<5%
9,51–10,50	27,51	5,36	24,90	5,60	<5%
10,51–11,50	30,74	6,41	27,84	6,01	<5%
11,51–12,50	33,88	6,36	33,63	6,47	NS
12,51–13,50	36,79	6,25	35,58	6,67	NS
13,51–14,50	41,45	6,10	37,83	6,25	NS

Jelölés: NS – az átlagok különbsége nem szignifikáns; <5% – az átlagok különbsége 5%-os véletlenhibaszinten szignifikáns.

A kardiorespiratorikus állóképességet felmérő 1200 m futás próbájának átlagait és szórásait az 5. táblázatban foglaltuk össze. A mintánkénti különbségek talán ebben a teljesítményben a legriasztóbbak. Az ezredfordulón vizsgált gyermekek időeredményének átlagai 25–30 másodperccel hosszabbak. A következőketes gyengébb teljesítményhez lényegesen nagyobb csoporton belüli szórás társul. A 13 és 14 évesek korcsoportjában például a szórások különbsége nagyobb, mint az átlagoké!

Az 1200 m futás mintánkénti átlaga és szórása (s)

Életkor (év)	1975		2000		P
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	
8,51–9,50	379,98	50,94	416,99	71,99	<5%
9,51–10,50	367,18	53,20	398,08	71,58	<5%
10,51–11,50	357,01	46,51	371,08	74,37	<5%
11,51–12,50	345,18	44,68	372,69	69,29	<5%
12,51–13,50	330,29	37,75	354,46	68,41	<5%
13,51–14,50	315,81	35,08	338,95	67,56	<5%

Jelölés: <5% – az átlagok különbsége 5%-os véletlenhibaszinten szignifikáns.

Összefoglalás

Nem vitatható, hogy az állóképességi teljesítményben tapasztalt (a regisztrált és az elvárt teljesítmény közötti) különbségek alapvető magyarázata a nagyon mérsékelt fizikai aktivitás, amely lényegében már inkább inaktivitásnak minősíthető.

Az 1975-ben és 2000-ben vizsgált motorikus teljesítmények összehasonlítása szükségszerűen új megvilágítást ad a szekuláris trend következményeit elemző tanulmányoknak is. Nem ítéltjük pozitívnak a testmagasság és a testtömeg generációnkénti növekedését (mint a nemzedéki változás következményeit), ha a méreteiben nagyobb gyermek gyengébb fizikai teljesítményre képes. Márpedig adataink többsége arra utal, hogy minden olyan motorikus próbában, amelyben az elvárt eredményességhez minimális (tehát nagyobb órászámmal és jó szervezéssel iskolai körülmények között is biztosítható) gyakorlás szükséges, a 2000-ben vizsgált fiúk elmaradnak 25 évvel korábban született társaik teljesítményétől.

A bemutatott negatív tendenciák okainak feltárása elsősorban a szociológia feladata. A szakterületen való minimális jártasság és objektív adatok hiányában itt még a jelzésszintű összefoglalásra sem vállalkozunk. Azt azonban joggal feltételezzük, hogy a tapasztalt eredmény (hatás) multifaktoriális.

A tapasztalt és összességében egyáltalán nem kedvező eredményeket minősíthetjük meglepőnek, értékelhetjük riasztónak, károsnak vagy veszélyesnek, de azt nem állíthatjuk, hogy a probléma újkeletű Magyarországon.

Ismereteink szerint az első ilyen tartalmú közlés 1913-ban jelent meg Földváry tanár úr tollából. Ezt követően Király (1925) sürgős segítséget kért, mert a kispesti reálgimnázium tanulójának „egészsége, testi fejlődése és fizikai teljesítőképessége kórosan elmaradt” az akkor megfelelőnek ítélt állapottól.

Lehet hangsúlyozni, hogy az életkörülmények a 20. század elején rosszabbak voltak, mint napjainkban (mert ez is igaz), de ez nem magyarázat, nem indok a már akkor kért segítség elmaradására.

Több mint 60–70 évvel később Arday (1972), Eiben és Pantó (1981), majd Eiben és munkatársai (1991) tudományos alapossággal bizonyították, hogy a testösszetétel szekuláris trendje kedvezőtlen, a fizikai teljesítőképesség csökken, és az egészségkilátások folyamatosan romlanak. Talán ismétlésnek tűnik, de nem felesleges hangsúlyozni, hogy munkánkban éppen az 1975-ös, már akkor is kedvezőtlennek minősített adatokhoz hasonlítottuk a 2000-ben mért motorikus teljesítményeket.

A szervrendszerek funkcionális teljesítőképességének növekedése nem kis részben a külső környezet hatásaitól függ. A fejlődés és a növekedés menetét viszont elsősorban endogén tényezők határozzák meg. Kétségtelen a táplálkozási szokások és tényezők, a szociális körülmények és a testmozgás hatása a fejlődés tempójára. Mivel a struktúra és a funkció gyermek- és serdülőkorban különösen szoros kölcsönhatásban van egymással, a testi fejlettség egyik lényeges elbírálási szempontja lehet a szervezet működési mutatóinak elemzése.

Az elmúlt 25 alatt Magyarországon bekövetkezett (elsősorban az általunk is tanulmányozott) változásokat összességükben még jóindulattal sem nevezhetjük fejlődésnek, a tapasztalt módosulások inkább a vitális állapot romlását jelentik.

A gyermekek spontán fizikai aktivitása a fejlett társadalmakban, éppen a társadalmi hatások következtében (óvodai, iskolai előkészítő foglalkozások) jelentősen csökken 2–5 éves kor között, és lényegében ez a redukált aktivitás marad konstans a fiúk mintáiban a posztpubertásig (Canada Fitness Survey 1983). A csökkent fizikai aktivitás (heti 3–4 óra nem szervezett testmozgás) káros következményeit az iskolai testnevelés önmagában még napi gyakoriságú órákkal sem tudja kompenzálni. Szükséges tehát, hogy mennyiségében és minőségében is megfelelő (tehát biológiailag adekvát), valamilyen formában szervezett és általános aktivitási programot biztosítsunk gyermekeinknek.

Funkcionálisan széttagolt társadalmunkban (ez a rossz értelemben vett munkamegosztás!) az ismeretszerzés, a megoldás alternatíváinak kidolgozása és a végrehajtás különböző intézkedési (beavatkozási) lehetőségekkel felruházott csoportok feladata (kutatócsoport – problémafelvetés; minisztériumi osztályok – döntéshozatal és finanszírozás; iskolák és pedagógusok – végrehajtás). Pedig a felnövekvő gyermekeket, azaz a jövő generációt nem lehet frakcionáltan nevelni. Egységes, vagyis társadalmi szintű összefogás szükséges a negatív tendenciák megváltoztatására. Ebben az összefüggésben sem a

feladatot, sem pedig a felelősséget nem lehet megosztani, hiszen itt a társadalom egészségi állapotáról, vitális státusáról van szó.

Egy szemléletes kontraszt: Ekelund és munkatársai (1997) szinte aggodva fogalmazták meg, hogy a svéd gyermekek és fiatalok közel 15%-ának (!) rendszeres fizikai aktivitása nem éri el a különböző kézikönyvekben meghatározott, korcsoportonként kívánatosnak tekintett szintet. Ez az arány kedvezőbb lenne a magyar humánbiológusok, de főként a magyar gyermekek számára is.

Irodalom

- Arday L. (1972): Ifjúságunk testalkatának módosulásáról aggodva. *Valóság*, 8. 62-69.
- Bodzsár, É. B. (1998): *Secular growth changes in Hungary*. In: Bodzsár, É. B. - Susanne, C. (eds.): *Secular growth changes in Europe*. Eötvös University Press. Budapest. 175-205. p.
- Bodzsár, É. B. - Pápai, J. (1994): Secular trend in body proportions and composition. In: Eiben, O. G. (ed.): *Auxology '94. Children and Youth at the end of the 20th Century*. *Humanbiologia Budapestinensis*, 245-254.
- Canada Fitness Survey (1983): *Canadian youth and physical activity*. Government of Canada. Fitness and Amateur Sport. Ottawa.
- Eiben O. - Pantó E. (1981): A magyar ifjúság biológiai fejlődésének áttekintése. Adatok az ifjúságpolitika természettudományos megalapozásához. *Humanbiologia Budapestinensis*, Supplementum 1.
- Eiben, O. G. - Barabás, A. - Pantó, E. (1991): The Hungarian National Growth Study I. Reference data on the biological developmental status and physical fitness of 3-18 year old Hungarian youth in the 1980s. *Humanbiologia Budapestinensis*, 21.
- Ekelund, U. M. - Yngve, A. - Sjöström, J. (1997): *Do adolescents achieve appropriate levels of physical Activity?* In: Armstrong, N. - Kirby, B. J. - Welsman, J. R. (eds.): *Children and exercise XIX. Promoting health and well-being*. E and FN SPON. London, Weinheim, New York, Tokyo, Melbourne, Madras. 169-175. p.
- Farkas, A. - Frenkl, R. (1997): *Secular changes in Hungarian schoolboys*. In: Armstrong, N. - Kirby, B. J. - Welsman, J. R. (eds.): *Children and exercise XIX. Promoting health and well-being*. E and FN SPON. London, Weinheim, New York, Tokyo, Melbourne, Madras. 81-87. p.
- Földváry, M. (1913): *Testfejlődési viszonyok a nagyváradi Prem. főgimnázium tanulóinál*. A Premontrei Főgimnázium évkönyve. Nagyvárad.
- Király D. (1925): *Testi fejlődési viszonyok a kispesti Deák Ferenc Áll. Reálgimnázium tanulóinál*. Anthropofiziológiai tanulmány. Springer Gusztáv könyvnyomdája. Budapest. 4-31. p.
- Malina, R. M. - Bouchard, C. (1991): *Growth, maturation, and physical activity*. Human Kinetics Books. Champaign, Illinois.

Mészáros J. - Szmodis I. - Mohácsi J. - Frenkl R. (1981): A nemzedéki változás és a gyermekkori fejlődés kérdései az 1970-es években végzett keresztmetszeti vizsgálat alapján. *Biológia*, 29. 163-198.

Mészáros, J. - Mohácsi, J. - Frenkl, R. - Szabó, T. - Szmodis, I. (1986): *Age dependency in the development of motor test performance*. In: Rutenfranz, J. - Mocellin, R. - Klimt, F. (eds.): *Children and Exercise XII*. Human Kinetics Publishers. Champaign, Illinois. 347-353. p.

Mohácsi, J. - Mészáros, J. - Farkas, A. (1994): Secular growth trend in height, body weight and growth type indices of boys aged between 14 and 18. In: Eiben, O. G. (ed.): *Auxology '94*. Children and Youth at the end of the 20th Century. *Humanbiologia Budapestensis*, 25. 369-372.

Othman, M. (2001): A testi felépítés, a testösszetétel és a fizikai teljesítményjellemzők vizsgálata 10-13 éves fiúknál. PhD-disszertáció. Semmelweis Egyetem. Budapest.

Simoneau, J. - Bouchard, C. (1998): Effects of genetic variation on anaerobic performance. In: Van Praagh, E. (ed.): *Pediatric anaerobic performance*. Human Kinetics. Champaign, Illinois. 5-21. p.

Szabó T. (1977): *A Központi Sportiskola kiválasztási rendszere I*. Az általános próbák tapasztalatai. In: Utánpótlás-nevelés. KSI. Budapest. 3-54. p.

Wieringen, van, J. C. (1978): *Secular growth changes*. In: Falkner, F. - Tanner, J. M. (eds.): *Human growth 2*. Plenum Press. New York, London. 445-473. p.

Wolanski, N. (1978): Secular trend in man: Evidences and factors. *Collegium Anthropologicum*, 2. 69-86.

A brief look at gender differences on self-efficacy measures of karate athletes

Shaun Galloway

Semmelweis University, Faculty of Physical Education and Sport Sciences,
Department of Combat Sports

Gender studies which focus on self-efficacy have been a major topic in the sport psychology literature lately. In an article by Lenny (1977) she points out that females would be less confident than males when the task was male orientated or when the situation was competitive. This opinion was then put to the test by Lirgg (1991). She found that sex-type of tasks do contribute to gender differences in self-confidence. Lirgg also found that the competitive situation did not affect the level of confidence. However, I found that the competitive state did influence state confidence levels in a positive direction rather than a negative direction, when concerning women. The use of the Trait and State Confidence Inventories will be discussed as to their validity when testing confidence levels of individual athletes training together in a mixed gender environment.

Self-confidence and self-efficacy has been a very important topic of a lot of research in sport psychology research articles. Self-efficacy and confidence have also been defined many different ways and as a result many different measures have been used and developed. For the purposes of clarification, I will use a definition from McAuley, Pena and Jerome (2001): "Self-confidence is a dispositional quality to be optimistic about one's abilities to be successful across a broad array of unrelated domains. This is clearly distinct from

self-efficacy, which concerns beliefs about capabilities in specific domains or situations" (McAuley, Pena and Jerome, 2001, p 239.). As a result the Trait and State Sport Confidence Inventories (TSCI and SSCI) are in fact valid for measuring self-efficacy in karate. Both inventories are ambiguous towards the specific of the type of sport that they are measuring. As a result the TSCI and SSCI can be used to measure specific self-confidence (self-efficacy) in karate.

The Trait Sport Confidence Inventory's reliability was reported as .93. Test-retest reliability coefficients were .86 (1 week interval) and .83 (one month interval). The State Sport Confidence Inventory's reliability coefficient was .93. There was no test-retest result for this measure. Both of these measures focus on the sport confidence which is the degree of certainty an individual possess about their ability to be successful in sport. Preliminary tests of the Sport Confidence model (Vealey 1988) were positively related to pre-competitive SC-state, post competitive SC-state, self-esteem and negatively related to competitive anxiety.

The main purpose of this study is to lay the base for further studies involving karate athletes and confidence measures. To be more specific I have completed a 6 week study of three different groups of top level karate athletes and their sport confidence measures. The first group is the control group and that is the group that I will focus on in this paper. The control group was given both the TSCI and SSCI at the beginning of this research. They then went through 3 weeks of training before I administered the 2nd TSCI and SSCI trials. Finally, the group went through another 3 weeks of training and then they were given the 3rd and final TSCI and SSCI trials. There was no treatment during each of the 3 weeks' blocks. The exercises during training were not specified.

The research involving the second group was exactly the same as the first group except that the second group followed an exact periodized training program. They were also told to follow the Borg RPE during each training. The Borg RPE instructions were given to the athletes at the beginning of training and then they were told which level to train at.

The third group followed the exact same procedures as the second group except that they kept a training log book in which they wrote down the actual level that they trained at.

Each of these groups were roughly the same size and equal amounts of men to women, so it was an obvious extension of this research to see if the main gender issues pertaining to gender and confidence can be answered. The meta-analysis of Lirgg (1991) tries to answer the following questions:

1. Do males generally show more confidence than females?
2. If so, how large is the difference?

3. Do tasks that have a male orientation contribute to larger confidence differences?

4. Does performing in a competitive situation negatively affect females self confidence?

Almost all of the studies in Lirgg's meta-analysis do not show the results of the control group and as such the comparison may not be as strong. Still, I believe that this inquiry will proved a starting point for further studies in many research.

Method

Participants and design

The total number for this group was $N=20$. There were 12 men and 8 women in this study. They were chosen for a dojo of over 60 adults. Their average age was 23.95 ($SD= 3.24$). The men's average age was 23.36 ($SD= 3.53$) and the women's average age was 24.75 ($SD= 2.82$). All the athletes signed a consent form just prior to the start of the research project. The athletes were fairly homogeneous throughout the entire research project. All athletes compete at the provincial national and international level. They had a mean average of training years 11.84 ($SD= 3.28$) and the men's training years were 11.55 ($SD= 3.27$) while the women's training years were 12.25 ($SD= 3.49$). The entire study used athletes who were trained in Shotokan karate. The athletes all had equal participation throughout the total study.

The design of the experiment is the sum of the total so the design for this paper was that of a control group. As such the design would be a basic time series design which follows a quasi-experiment design.

The administration of the TSCI and SSCI was carefully thought out. The TSCI was to be administered in a room outside the training hall (in this case a conference room in the convention center, which also had the training hall) 30 minutes before training began. Athletes were required to be at training 45 minutes before the class so this structure fit perfectly with gauging the overall/general trait sport confidence. The SSCI was giving 10 minutes prior to the sparring session at the end of the total training unit. This helped to get a more "pure" score of state confidence.

The instructor wrote down his overall perceived level of exertion for the training at the end of each class. The instructor was explicitly told not to mention any numerical reference when asking the athletes to reach a certain training level. In this way there was no way for the athletes to "confound" and "corrupt" the findings of this experiment.

Results

Mean scores

The mean scores for the athletes were calculated within groups and between groups. I will go into discussion of the results and provide some possible answers for the difference in findings compared to the recent meta-analysis (Lirgg 1991).

Table 1.

Mean Trait Sport Confidence Inventory (TSCI) scores for each group

Gender	First Trial		Second Trial		Third Trial	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Male	6.74	1.1	6.82	.82	6.88	.87
Female	5.51	1.03	5.48	.77	5.83	.81

The t-test (-1.483) is not significant.

Table 2.

Mean State Sport Confidence Inventory (SSCI) scores for each group

Gender	First Trial		Second Trial		Third Trial	
	Mean	SD	Mean	SD	Mean	SD
Male	6.49	.86	6.33	.84	6.35	.95
Female	5.26	.88	5.27	.79	5.35	.78

The t-test (-.299) is not significant.

Scale averages

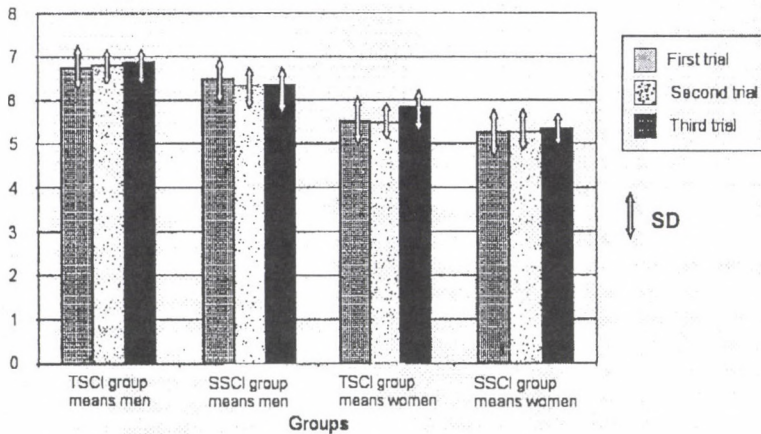

Figure 1.

Mean scores for male and female total TSCI and SSCI

The men's mean scores increased during the three trials. This falls in accordance with Lirgg's findings. She found that men generally had a greater level of trait confidence (as researched through the meta-analysis). However, she established that the difference wasn't as big as appeared to be. In the case of this control group we can consistently see that the men's mean is larger than the mean of the women by 1.20. It is yet to be found out whether this is a significant result or not. Suffice it to say that the men's mean is consistently higher than the women's mean. This supports the results found by Lirgg (1991).

Male and female SSCI means

The men's mean score was not the same as their overall TSCI scores. In fact, their SSCI score became increasingly less as the trials went on (-.16 and -.14). This pattern was not the same for the women, as their score increased slightly during the three trials (+.01 and +.09).

In both the men's and women's TSCI standard deviation scores there is the same consistent pattern. The first trial had the largest deviation, then the second trial had a big drop (second trial: men= -.28 and women= -.26) and this was followed by the final trial going up slightly (third trial: men= +.09 and women= +.09).

Male and female SSCI standard deviation

This comparison showed totally different results. The women's standard deviation decreased through the three trials (2nd = -.09 and 3rd = -.10). The men on the other hand, increased their standard deviation throughout the three trials (2nd = -.02 and 3rd = +.09).

Discussion

There were two purposes for this study. The first was to set the parameters of the control group for further comparative research. The second was to further the knowledge in the area of gender studies and self-confidence. While I have definitely reached the first goal the second will be a little bit hard to reach due to the lack of a treatment with which to test a hypothesis against.

I can say that the males had a larger TSCI means average than the females and that both groups gained in trait sport confidence. The reason for this improvement could be due to the "testing threat", although three trials is usually not enough to cause a lessening of internal validity. It could be that the

athletes become more aware of their own trait confidence with the application of testing confidence levels.

It was also found that the variance between male and female groups was not significant in this control group, when concerning changes from test to test. These findings support the study by Nagykáldi, Galloway and Pintér (2002). They found in administering the General Self-efficacy Scale (GSE), Physical Self-efficacy Scale (PSE), Trait Sport Confidence Inventory (TSCI) and the State Sport Confidence Inventory (SSCI) that there were no significant differences between male and female physical education students at Semmelweis University, Hungary.

The SSCI mean averages were in indirect opposition to the Lirgg (1991) study. She found that women have less state confidence than men in a competitive setting. My findings report slightly differently. While their overall levels are stronger for the men, the three trials show that the women's mean SSCI scores increased while the men's decreased. I believe that this is where the Sport Confidence Inventories (both TSCI and SSCI) have a flaw in their design. In both questionnaires they ask the question: *"Compare your self-confidence to the most self-confident athlete you know"*. I believe that the wording of this question puts the entire questionnaire in trouble psychometrically if you consider the question of gender. Whether a role model ("the most self-confident athlete" that they know) is more strong than the other gender doesn't matter, however, the fact is, is that if a women is measuring their self against men and they don't compete against men, then the questionnaire loses validity. As a result I believe that the reason the women's mean SSCI score are higher is that they are finally comparing themselves against other competitors rather than the total of the training group.

Suggestions

It is my suggestion that gender studies in the future need to find a gender specific inventory. Looking through the list of sport confidence inventories (Ostrow 2002) there appears to be no gender specific confidence inventory available. I believe it would not be too hard to change the TSCI and SSCI's instructions and wording to compare yourself to the most confident women athlete that you know or most confident man athlete that you know and still be able to keep the psychometric's validity.

I also believe that gender studies need to be conducted which focus on environment controls. It was found that women appeared to have lower confidence levels in mathematics but due to stereotypes found in education (Bandura 1997). This situation can also be found in the combat sport training

hall. The repercussions of this fact is that there needs to be research which controls the environment (stereotyping) to help eliminate this inequality.

References

- Bandura, A (1997): *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York. W. H. Freeman and Company.
- Lenny, E. (1977): Women's self-confidence in achievement settings. *Psychological Bulletin*, 84. 1-13.
- Lirgg, C. D. (1991). Gender Differences in Self-Confidence in Physical Activity: A Meta-Analysis of Recent Studies. *Journal of Exercise and Sport Psychology*, 8. 294-310.
- McAuley, E. - Pena, M. - Jerome, G. J. (2001): *Self-Efficacy as a Determinant and an Outcome of Exercise*. In: Roberts, G. C. (Ed.) *Advances in Motivation in Sport and Exercise*. Human Kinetics. Champaign, IL. 235-262.
- Nagykálldi, C. - Galloway, S. - Pintér, I. (2002): *Self-Confidence and Self-Efficacy of the Hungarian University Students*. Proceedings of the ISSP Conference. Skiathos, Greece.
- Ostrow, A. (2002): *Directory of Psychological Tests in the Sport and Exercise Sciences*. Second Edition. Fitness Information Technology Inc. Morgantown, WV.
- Vealey, R. S. (1988): Sport-confidence and competitive orientation: An addendum on scoring procedures and gender differences. *Journal of Sports & Exercise Psychology*, 10. 471-478.

Nemi különbségek a karatézók önhatékonyságának mérésében

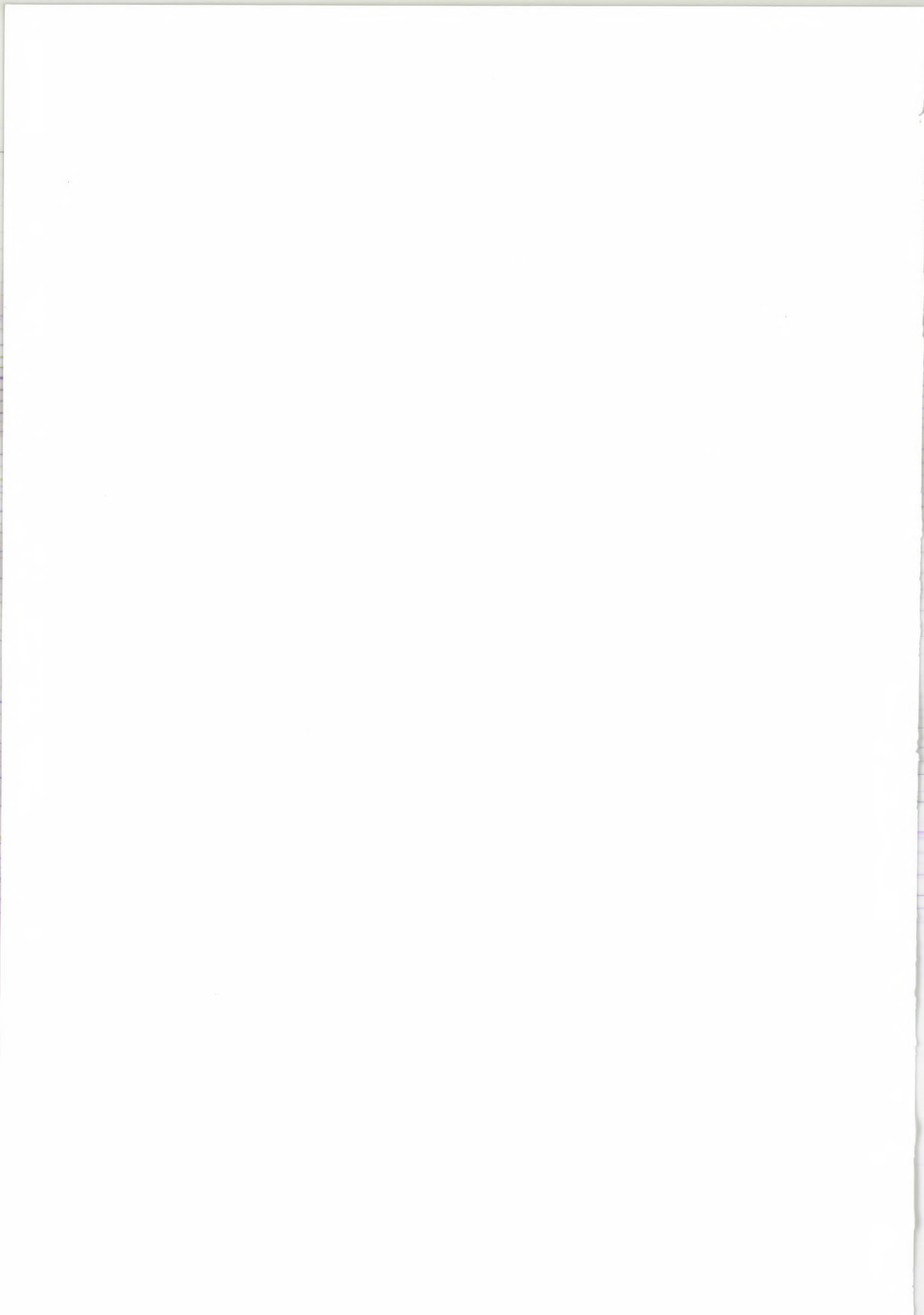
Shaun Galloway

Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Küzdősportok Tanszék

Az önhatékonyságra irányuló nemi tényezőkről szóló tanulmányok az utóbbi időben a sportpszichológiai irodalom középpontjába kerültek. Lenney (1977) egy tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a nők önbizalma kisebb a férfiakénál abban az esetben, ha a feladat férfiorientált volt, vagy amikor versenyszerű helyzet adódott. Ezt a feltételezést vizsgálta Lirgg (1991), aki úgy találta, hogy a feladat nem-típusa hozzájárul az önbizalom terén mutatkozó nemi különbségekhez. Lirgg azt is megállapította, hogy a versenyhelyzet nem befolyásolta az önbizalom szintjét. A szerző kutatásai szerint a nők esetében a versenyállapot inkább pozitív, mint negatív irányba befolyásolta az önbizalom állapot-szintjét. A szorongás és önbizalmiállapot mérésére szolgáló mérőszámok érvényességét együtt edző, vegyes nemű csoportoknál vizsgálta a szerző.

**1. Országos
Neveléstudományi Konferencia**

**Budapest
2001. október 25-27.**

Az I. Országos Neveléstudományi Konferencia Sportpedagógia szekciójának poszterbemutatójáról

Rigler Endre

Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Sportjáték Tanszék

A testnevelés és a sport területén munkálkodó szakemberek, fiatal kutatók és tanszéki munkatársak nagy örömmel és még nagyobb várakozással fogadták a lehetőséget: a hazai tudományos élet fellelőjére, a Magyar Tudományos Akadémia otthont ad a neveléstudomány szerteágazó területén folyó munka bemutatására. Sőt mi több, így a hányatott sorsú „sporttudomány”, éppen az erős sportpedagógiai megalapozottsága folytán, ugyancsak szívesen látott vendég lehet a patinás falak között.

A megilletődöttség a szervezéssel kapcsolatos munkálatokon is érződött: a minden előzetes várakozást fölülmúló jelentkezések alapján, nem kis munkával – és nem is minden résztvevő megleléására! –, de végül sikerült a szervezőknek összeállítani a programot: az előadásokkal, majd a poszterszekciókban bemutatandó anyagok színes változatával.

Mielőtt – a felkérésnek megfelelően – vázlatos ismertetést adnék a poszterbemutatóról, szabadjon néhány személyes benyomást közzétennem.

A konferencián – bizonyára a minél nagyobb érdeklődés felkeltése érdekében – egyetlen központi témakör helyett, meglehetősen heterogén téma- és módszerkinálattal, teoretikus és a praxisorientált kutatások, vizsgálatok és monografikus feldolgozások egyaránt fórumot kaptak. Ez a megoldás minden

első kezdeményezés esetén dicséretes, hiszen így képet lehet kapni arról, hogy például a pedagógia – esetünkben a sportpedagógia – milyen megnyilvánulási formákban jelenik meg az egyes egyetemi és főiskolai karok által képviselt „műhelyekben”. Az előadott és poszteren megjelenített anyagok közvetetten pedig azt is jelzik, hogy mely téma gondozására mely intézményekben van kedvező lehetőség, mind a személyi, mind a tárgyi feltételek alapján. Az így körvonalazódó kép – perspektivikusan – az alábbi szakmai-szervezési teendők megoldásához kínál lehetőséget:

- Képet kaphatunk arról, hogy a „sportpedagógia” mint tudományos diszciplína művelése hazánkban egyáltalán milyen témakörökben történik.
- Ismeretessé válnak a preferált és a kevésbé gondozott területek.
- Eldönthető, hogy a „létező” és a „kívánatosnak” gondolt kutatások között van-e megoldásra váró eltérés.
- Az azonos (illetőleg rokon) kutatási területeken dolgozó kollégák számára megnyílhat az együttműködés lehetősége.

Az érdemi feladathoz visszatérve, 27 poszter felállítására került sor. (Megjegyzés: az értékes kollekció bizony megérdemelte volna, hogy ne az ebédidőben legyen a megnyitó, és tovább is tarthassanak az érdemi megbeszélések, ám a program feszessége ezt már nem engedte: az előadások elszórtoták az érdeklődőket, a posztertáblákat pedig át kellett adni a következő szekciónak!)

Referálóként – teljesen önkényes csoportosítással! – az alábbi tematikus csomópontok alapján kísérem meg az áttekintést:

- Tanulmányok, feldolgozások a testnevelés és sport hazai történetéből.
- A sportszakemberképzés tapasztalatai.
- A mozgástanulás pedagógiai és szakmódszertani kérdései.
- Teljesítménydiagnosztikai vizsgálatok sportpedagógiai tapasztalatai.
- Élsportolók felkészítésének sportpedagógiai aspektusai.
- Sportpedagógiai szerepvállalás a mozgásterápiában.

A következőkben e csoportosítás szerint mutatok be néhány, a szakmai közvélemény érdeklődésére bizonyára számot tartó, tanulságos eredményt.

Tanulmányok, feldolgozások a hazai testnevelés és sport hazai történetéből

A bemutatási technika által szabott korlátok között a történeti módszer újszerű alkalmazásával találkoztunk. A két világháború közötti oktatáspolitikai komplex értékelésekor, az uralkodó pedagógiai eszmék és törekvések felvázolásá-

ban a szabályozás technikáiról is képet kaptunk oly módon, hogy közben az iskolai gyakorlat sajátos helyzetéről is véleményt alkothatunk az iskolai dokumentumokat bemutató jellegzetes illusztrációkból.

A jelenkor szakembereinek is példával szolgál a tanítóképzés, amely 1828-tól kezdve képes volt megteremteni a szakterület mára is érvényes alapvető értékeit és sokban követendő gyakorlatát! Nem kis meglepetéssel értesültünk azokról a komplex mozgásos tevékenységekről, amelyeket már csaknem kétszáz évvel ezelőtt is szükségesnek tartottak és ezért az oktatási anyagba foglaltak elődeink. Közel kétszáz éve hazánkban is tisztában voltak már a testedzés, a sport jelentőségével az egészséges életmód kialakításában.

Már ekkor felmerült a területünkkel, a testnevelés és a sport világával kapcsolatban, hogy bár az ismeretközvetítő, képző tevékenység többféle tudomány vizsgálódási körébe is tartozik (tartozhat!), ám az ismeretek természetére szerint „illetékes” szaktudomány mégis elkülöníthető. (Mai álláspont szerint ez a „sporttudomány”!) Az ismeretek közvetítésében és az elsajátításban mutatott előmenetel szempontjából viszont a neveléstudomány és a pszichológia is egyaránt érintett. (Gondoljunk csak a mozgástanulás folyamatára és eredményességére!)

A terület eredményes kutatása – szükségszerűen – főleg komplex metodikával, multidiszciplinárisan közelíthető meg. Ez a kérdés azonban csöppet sem teoretikus! Gyakorlati jelentősége mindjárt a szakemberek (értsd: a testnevelő tanárok) képzésében jelentkezik, jelesül: milyen súllyal indokolt a szakmaiak mellett a neveléstudományi ismereteket is szerepeltetni a képzési programokban?

Új szint hozott az a történeti kutatás, amely a teljesítményorientált szempontokat követő testnevelés, illetve sport elsődleges, majd másodlagos dimenzióit (szempontrendszerét) vizsgálja az egyén életében. (Megjegyzés: elsődleges dimenzió az egyén aktív részvétele értendő a tevékenységben, míg a másodlagos dimenzióhoz főleg a közvetett hatások – média, gazdaság, politika – tartoznak a szerző szerint.) A teljesítményorientációs szituációban előbb vagy utóbb, de előkerül a „mindenáron” való előrejutás szükségessége, ami esetenként a tisztességtelen eszközök felhasználását is jelenti. Az ellenpólus pedig a „fair play”, amelyre az egyén aktuális teljesítőképességéhez és készségéhez igazított teljesítmény, a szabályok feltétlen figyelembe vétele és a sportszerűség jellemző. Felvetődik azonban közben az egyén etikai felelőssége (a sportolóé, de az edzőé is)!

A neveléseméleti felfogások általános és az adott helyzetre specializált megoldásai történetiségükben is a mára érvényes tanulással szolgálnak.

A témakör eredményes bemutatásáért köszönet jár a következő kollégáknak: prof. dr. Szabó Béla, prof. dr. Magyar György, Vass Miklós PhD, Prisztóka Gyöngyvér PhD, dr. Papp Gábor.

A sportszakemberképzés tapasztalatai

Bármely oktatási tevékenység meghatározó módon függ az információt közvetítő személytől. Ipari mesterségek oktatását a jó szakmunkások, a „mesterek” végzik, ám ha a szakterület legjobbainak képzéséről, továbbképzéséről van szó, akkor bizony sokszor kevés a mestervizsga! Az oktatás is igényli a tehetséges, ambiciózus hallgatókat az egyik oldalon, a tapasztalt tanáregyenlőségeket a másikon.

A testnevelő tanárok képzésének helyzete – sajnos – nem mondható ideálisnak: az alsó tagozatos vidéki gyermekeket 70–80%-ban nem végzett testnevelők, hanem az „univerzalitásra” felkészített tanítók oktatják! 1993-ban, majd 1999-ben végzett kérdőíves felmérés szerint a jászberényi tanítóképzős hallgatók értékrendjében nincs az első hat preferált műveltségi terület között a testnevelés!

Az okok hátterét elemző pécsi vizsgálat pedig arról tudósít, hogy a fiataloknak a fizikai aktivitásról és az egészséges életmódról alkotott véleménye nincs összhangban a tényleges cselekedeteikkel, életvitelükkel. Az egészségnevelés érdekében több területen is szemléletváltás szükséges: különösen a környezetvédelem, az egészséges táplálkozás, a káros szenvedélyek mérséklése és a fizikai aktivitás fokozása terén.

A személyi feltételek mellett a korszerű és vonzó képzési program megvalósításához – de legalábbis az alapvető igényekhez – igazodó létesítmények is szükségesek. Ezért is tekinthetjük mind a szakterület, mind az oktatásügy területén munkálkodó szakemberek számára igazi forrásmunkának azt a reprezentatív, tényfeltáró és helyzetelemző munkát, amelyről a budapesti kutatói kollektíva kiállított anyaga szól. Az egész ország 19 megyéjére kiterjedő, s 1200 gyakorló testnevelő véleményéről készült kérdőíves adatgyűjtés a testnevelés tantervváltozataira, a tartalmi kérdésekre, a tantervkészítők munkamódszerére egyaránt kitért. E téren a több éves tapasztalattal bíró testnevelők véleménye továbbra sem mellőzhető!

Aki figyelemmel kíséri a nyíregyházi főiskoláról indult kezdeményezést, maga is megállapíthatta, hogy a közel öt éves fejlesztő, kísérletező munka lassan meghozta a várt eredményt: egy olyan multimédiás oktatóprogram született, amely a számítógép alkalmazásával, mozgásábrázolással lehetővé teszi az eredményesebb feladatmegértést és -megoldást.

Az értékes eredmények az alábbi tanár kollégák munkáját dicsérik: Vass Miklós PhD, Soós István PhD, Keresztesi Katalin PhD, prof. dr.

Gombocz János, Andrásné Teleki Judit PhD, Kovács István PhD, Hamar Pál PhD, dr. Kovács Etele, dr. Derzsy Béla, Sebőkné Lóczi Márta (PhD-hallgató), Vonákné Kokovay Ágnes (PhD-hallgató).

A mozgástanulás pedagógiai és szakmódszertani kérdései

Mindenféle tanulás esetében, de a mozgások elsajátításakor kiváltképpen, döntő fontosságú a tanár-diák kapcsolat, a közöttük megvalósuló interakció színvonala. Speciális környezetben (például uszodai foglalkozások) az oktatói magatartásformák sajátosan alakulnak. A sajátosságok feltárása révén (amelyben az egri kollégák járnak elöl) hatékonyabbá tehető a tanulási folyamat.

Szakmailag izgalmas kérdés, hogyan alakul a mozgások elsajátításának képessége az óvodai érettség idején. Úgy tudjuk, hogy feltűnően erős a kisgyermek mozgást utánzó, „leképező” képessége. Honnan ismerik meg azonban a feladatot? Milyen feladatkielölő technikák az igazán hatásosak? A bemutatást lehet-e helyettesíteni stilizált ábrával, egy „plasztikus”, avagy „pálcikarajzzal”? A feladat végrehajtása során milyen a gyermekek jellegzetes végtagvezetése? A statisztikai feldolgozás eredménye szerint a reprodukálás színvonalát feltétlenül emeli, ha a feladat véghelyzete valamilyen jól definiált pozícióhoz vagy meghatározott tárgyhoz (talaj, jellegzetes testrész) köthető.

Nem kis feladat a különböző körülmények közül (család, óvoda) érkező gyermekek teljesítményének – értsd fejlődésének – összevetése, hiszen ilyen vizsgálatokban többnyire eltérők az indulási feltételek. Az azonban már az előkísérletek során is igazolást nyert, hogy a mozgásfejlesztő programokkal a figyelemre, az emlékezetre, a látott-hallott információk összekapcsolásának képességére is lehet hatni.

Az iskolaérett korra, majd az alsó tagozat időszakára – az érés és a célirányos foglalkozások nyomán – megnő az úgynevezett természetes mozgások elsajátításában megmutatkozó fejlődés. A mozgásreprodukció és a teljesítményállandóság jó indikátora a gyermeket jellemző mozgásstabilitásnak, míg az eredmények variabilitása esetén okunk van annak feltételezésére, hogy még nem készségi szintű a végrehajtás, azaz kiforratlan a technika. A bemutatott eredmények számos kérdést megválasztak, de a vizsgálatok folytatásának indokoltságáról is meggyőződhattünk.

A mozgástanulás sajátosságait felnőtt főiskolások és egyetemisták több elemből álló gyakorlatainak bemutatása kapcsán is elemezhetjük. A hibák száma, súlyossága jellegzetes módon alakul annak megfelelően, hogy milyen a bemutató személy motoros előképzettsége, mennyi időt fordított a gyakorlásra és milyen sportágra specializálódott. A poszterbemutatóból megtudhat-

tuk, hogy a kéziszergyakorlatokban (feltehetően a nagyobb koncentráció miatt) kevesebb hibát követnek el a hallgatók. A gyakran problémát okozó tartásos és mozgásos elemek szerkezeti analízise, az elemkapcsolatok viszonyának feltárása az összetettebb feladatok és a koreografált mozgások elsajátításának alaposabb megértésével biztat.

A kiállított anyag az alábbi kollégák munkáját dicséri: Bíró Melinda (PhD-hallgató), Müller Anetta (PhD-hallgató), Sáringerné Szilárd Zsuzsanna (PhD-hallgató), Fügedi Balázs (PhD-hallgató), Némethné Tóth Orsolya (PhD-hallgató), prof. dr. Rigler Endre.

Teljesítménydiagnosztikai vizsgálatok sportpedagógiai tapasztalatai

Az Alapműveltségi Vizsgaközpont kezdeményezésére, éveken át folytatott adatgyűjtés eredménnyel járt. Néhány konklúzió: a tanulók eltérő képességbeli és iskolai körülményeire tekintettel a testnevelési felmérésekben és vizsgákon is biztosítani kell a választhatóságot! A szummatív értékelésre területünkön is nagy szükség van. A komplex tesztbateriák nemcsak önállóan, hanem a testnevelésből tett vizsga részeként is felhasználhatóak.

A tanulók koordinációs képességeinek felmérése nehéz, már a feladat összetettsége és a képesség komplex jellege miatt is. Márpedig ahhoz, hogy a fejlesztés hatását ezen a téren is értékeljük, mind a kezdeti állapotról, mind a közbülső időszakról adatokra van szükségünk. A program végén pedig meg kell határozni az individuális értékeket és ezek alapján a csoport normáit. A mozgásos játékokban meglevő, szerteágazó fejlesztő lehetőségekre hagyatkozva célszerű esetenként a koordinációs fejlesztést a játékokra építeni.

A győri munkacsoport a teljesítményt az élettani terhelések alakulásával összefüggésben vizsgálja. A rendkívül korszerű telemetriás érzékelő rendszer birtokában úgy kapunk közvetlen képet a szívfrekvencia alakulásáról, hogy a kardiális változásokat a különböző mozgásfeladatok függvényében értelmezhetjük anélkül, hogy „beavatkozásunk” a tanulót zavarná! Különösen nagy segítséget jelenthet ez az elhízott gyermekek esetében, ahol a terhelés alóli felmentés legalább akkora hiba, mint a túlzott követelmények előírása. A műszeres vizsgálatok eredményeire támaszkodva objektív és adekvát terhelési dóziseket képezhetünk.

A sport világa sokáig hagyományosan az erősebb nem számára volt fenntartva. Az emancipációs törekvések folytán mára a nők itt is megmutathatják rátermettségüket, alkalmasságukat. A mérhető eredményekben – mind a ciklikus, mind az aciklikus szerveződésű mozgásformákban – jól nyomon

követhető a nők teljesítményjavulása. A folyamat egyre több sportágra terjed ki, például női hármasugrás, rúdugrás, súlyemelés stb.

Az értékes prezentációk az alábbi kollégákat dicsérik: dr. habil. Oszváth Károly, dr. habil. Pápai Júlia, dr. Reigl Mariann (PhD-hallgató), dr. Király Tibor (PhD-hallgató), Ihász Ferenc (PhD-hallgató), Bicsérdy Gabriella (PhD-hallgató), Dudás Gabriella (PhD-hallgató).

Élsportholók felkészítésének sportpedagógiai aspektusai

Szubjektív megjegyzés kívánkozik az e témakörben folyó munka bemutatása elé: mintha erősen lecsökkent volna a hazai kutatóműhelyek érdeklődése az élsportholók, a teljesítménysport iránt! A helyzetet kétségtelenül a kutatott témák csökkenése jellemzi, azonban arra is gondolnunk kell, hogy a teljesítménysportban mindig is az erős biológiai és természettudományos megközelítés volt az uralkodó. A társadalomtudományi kutatások száma ezért is lehet viszonylag alacsonyabb.

Most mégis a társadalomtudomány területéről láthattunk egy hatásos eszközt az I–II. osztályú tornászok mentális felkészítésével kapcsolatban. Az előkísérletek azt mutatják, hogy az ideomotoros edzéssel különösen a bonyolult mozgások elsajátítása során remélhetünk kedvező hatást.

A több éves versenyzés – feltehetően – sajátos habitussal rendelkező, zömmel introvertált tornászokat nevel. A mindennapi élet hatásai azonban nem ilyen tulajdonságokat erősítenek! A kérdés tehát az, hogyan alakul a serdülő tornászok személyisége a sportág és a környezet kölcsönhatásában? A kontrollcsoport és a tornázminta összevetése nyomán sajátos jellegzetességek rajzolódhatnak ki az Eysenck-féle kérdőív segítségével.

A labdás csapatsportok művelői közül most a kézilabdázók jeleskednek. Érdeklődéssel fordulunk azon szakmai és pedagógiai elemzések felé, amelyek – reményeink szerint – megvilágítják a siker összetevőit. A világbajnoki mérkőzések elemzésével a győztes szereplés taktikai megoldásai körvonalazódnak. A legjobb teljesítménye olyan terhelési etalon megalkotásában segít, amelyet leképezve, kísérleti szituációkban, pályaméréseken is használhatunk. Az így nyert eredmények megmutatják a magyar csapatok (ifjúsági és felnőtt válogatottak) erős és gyenge oldalait.

Köszönjük a közreműködőknek: Vass Miklós PhD, dr. Honfi László (PhD-hallgató), Ökrös Csaba (PhD-hallgató), Batta Klára (PhD-hallgató), Mocsai Lajos mesteredző.

Sportpedagógiai szerepvállalás a mozgásterápiában

Az eltúlzott mozgás sérüléseket, kellemetlen elváltozásokat okozhat, ám ugyancsak mozgással ezen ártalmakból sokat meg is lehet szüntetni. Sajnos az érzékszervek károsodásának mérsékléséhez már nem tudunk csak mozgásos terápiát rendelni! Sokkoló adattal találkoztunk a kiállított anyag olvasásakor: 9000 gyermek felmérése alapján 22%-uknál szemészeti rendellenességeket találunk. A szemüveg használata feltétlenül javasolt ahhoz, hogy a további romlást megakadályozzuk!

A statisztikai adatok további riasztó jelenségre hívják fel a figyelmünket: napjainkban egyre több a fogyatékos, illetve bizonyos területen akadályozott gyermek. Az autizmussal együtt élők is ebbe a csoportba tartoznak. A poszterbemutató arról is példával szolgált, hogy például az úszással kedvező eredmények érhetők el a mozgáskoordináció javításában és az autizmus kedvezőtlen hatásainak mérséklésében.

A kiállított munkák a következő kollégák kutatásain alapulnak: dr. habil. Pápai Júlia, Szirányi Margit, Dudás Gabriella (PhD-hallgató), Kobrizsa Eszter (PhD-hallgató).

Zárszó helyett

A testnevelés és a sport területe továbbra is szívesen él a lehetőséggel, hogy előadások keretében vagy poszterprezentációban bemutassa a hazai sporttudomány pedagógiai indíttatású dolgozatait. A kutatómunka eredményeit tükröző konferencia sikere azonban feltétlenül alapos előkészítést igényel!

A jelképes rajtpisztoly már eldőrent: 2002. október 24–26. között ismét Neveléstudományi Konferencia lesz a Magyar Tudományos Akadémián. Készüljünk!

A poszterszekció anyagai

Némethné Tóth Orsolya: *Tanulási képességek összehasonlító vizsgálata óvodás- és kisiskoláskorú gyermekeknél az iskolaérettség függvényében.*

Oszváth Károly: *A diagnosztikus értékelés alapjai a testnevelésben.*

Ökrös Csaba - Mocsai Lajos: *A sikeres csapatszereplés összetevői ifjúsági és felnőtt kézilabdázóknál.*

Müller Anetta - Rigler Endre: *Mozgásreprodukció és mozgáspontosság az iskoláskorban.*

Sebők Lóczy Mária: *A testnevelés és sport szerepe a tanítóképzésben.*

Batta Klára: *Versenytornászok személyiségjegyeinek vizsgálata Eysenck-féle személyiség-kérdőívvel a tornasport nevelő hatásának tükrében.*

Honfi László - Vass Miklós: *A mentális edzés pedagógiai aspektusai.*

Vonáné Kokovay Ágnes: *A testnevelés szakos hallgatók számítógép-használati szokásai a nyíregyházi főiskolán.*

Szabó Béla: *A Horthy-korszak oktatáspolitikai törekvéseinek hatása a testnevelés tantárgy és az iskolai sport tartalmi, szerkezeti átalakulására (1920-1944).*

Magyar György: *A testnevelés és sport fejlődése a magyar tanítóképzésben (1828-1918).*

Vass Miklós - Papp Gábor - Prisztóka Gyöngyvér: *Nevelésméleti felfogások és nevelés a sportban.*

Soós István: *A sportpedagógia mint prevenciós eszköz a fiatalok egészségnevelésében.*

Li Shu Hong - Soós István - Vass Miklós: *Comparison of physical education and sport in Chinese and Hungarian higher education.*

Kovács Etele - Keresztesi Katalin - Gombocz János - Andrásné Teleki Judit - Kovács István: *A felsőoktatás testnevelésének helyzete, fejlesztési lehetőségei egy felmérés tükrében.*

Kovács Etele - Keresztesi Katalin - Gombocz János - Andrásné Teleki Judit - Kovács István: *A közoktatási és felsőoktatási intézmények ellátottságának vizsgálata a sportlétesítmények szempontjából.*

Szirányi Margit: *A szemészeti betegségekben szenvedő gyermekek testnevelési és sportolási problémái.*

Sáringerné Szilárd Zsuzsanna - Rigler Endre: *Mozgásképzések és mozgásemlékezet óvodás- és kisiskoláskorban.*

Reigl Mariann: *A mozgáskoordináció fejlesztésének tapasztalatai az iskolai oktatásban.*

Bicsérdy Gabriella: *Teljesítményorientáció a női sportban.*

Fügedi Balázs: *A hibajavítás lehetőségei a koreografált mozgássorok tanításában.*

Derzsy Béla - Hamar Pál: *Testnevelő tanári vélemények a tantervfejlesztés elmúlt tíz évről.*

Bíró Melinda: *Interakcióvizsgálatok az oktatásban.*

Dudás Gabriella - Pápai Júlia: *Énkép és szociális énképek iskoláskorban.*

Király Tibor: *A pulzuszámoló monitor felhasználásának néhány módszertani szempontja testnevelési órán.*

Szakály Zsolt: *A testnevelési órával kapcsolatos terhelésméleti kérdések.*

Ihász Ferenc: *Az elhízott tanulók testnevelésének aktuális kérdései.*

Kobrizsa Eszter: *Autisták úszása.*

A Horthy-korszak oktatáspolitikai törekvéseinek hatása a testnevelés tantárgy és az iskolai sport tartalmi, szerkezeti átalakulására (1920-1944)

Szabó Béla

Eszterházy Károly Főiskola, Testnevelés Tanszék

A vizsgált időszak a magyar nevelés- és oktatásügy nagy átalakításának sokszor forrongó, nyugtalan és bizonytalan, de új mélységeket feltáró, új távlatokat nyitó időszaka, melynek eredményeit beárnyékolják a történelmi események. A múlt felidőzésében kettős vonulat húzódik végig: az egyik a testnevelés tantárgy és az iskolai sport tartalmi és szerkezeti átalakulásának, fejlődésének értékelése, a másik a katonai felkészítésre kényszerített iskolai és iskolán kívüli testnevelés és sport szerepének bemutatása.

A háborúban súlyos vérvesztéséget szenvedett, anyagilag és erkölcsileg leromlott országban 1918. október 31-én kirobbant a polgári forradalom. Kikiáltották a Magyar Népköztársaságot, majd a Tanácsköztársaságot. A trianoni diktátum csak súlyosbította az országra nehezedő gondokat. 1920-tól, a Horthy-korszakban a megváltozott politikai, gazdasági, társadalmi körülmények és a revízióra való felkészülés nem hagyták érintetlenül az iskolai élet tartalmát és szervezetét érintő intézkedéseket sem. A Vallás- és Közoktatás-

ügyi Minisztérium (VKM) első feladatának tartotta az iskolák belső világát „megtisztítani” a forradalom szellemétől: semmisnek nyilvánította az 1918/19-es tanév végén kiadott bizonyítványokat, elrendelte a „szabályszerű bizonyítványok” kiállítását. Az új szellemű tanítás érdekében új tartalmat, új iskolai tanterv elkészítését szorgalmazta. A Középiskolai Magyar Tanárok Nemzeti Szövetsége pedagógiai bizottsága által összeállított új középiskolai tantervvázlatot 1920. áprilisában vitatták meg országsszerte a tantestületi értekezleteken. Szükségesnek tartották a középiskolák reformját és a nemzetnévelés egységes újjászervezését valamennyi oktatási intézményben.

A gimnázium kivételezett helyzetet élvezett a Horthy-rendszer oktatásügyében. Reformja már a századforduló körül érlelődött: a háború ezt elodázta, ezért az 1883-as törvény korszerűsítése sürgetően került napirendre.

A tervezettel kapcsolatos országos méretű viták összegző javaslatát a középiskolákról szóló 1924. évi XI. törvénycikk véglegesítette. A reformok előkészítő munkálatai rendkívül körültekintőek és alaposak voltak, az egyes témakörök kidolgozásában akadémikusok, egyetemi tanárok és más szakértők vettek részt. A szakbizottságok összesen 59-szer üléseztek, végül a törvényjavaslatot – amely Klebelsberg, Fináczy, Pauler és Kornis közös alkotása – tíz napig tartó vita (1924. március 26-tól április 4-ig) után a nemzetgyűlés elfogadta. A gimnázium, a reáliskola és a reálgimnázium szervezésével a középiskolák differenciálásának álláspontjára helyezkedtek. Az 1924-es reform a polgári állam erősítése érdekében leszűkíti a liberális kor általános humanista eszményét az állam szempontjából sokkal fontosabb tényezőre, a megbízható polgárok nevelésére.

Az 1930-as évek elején újabb középiskolai reform érlelődik az egység jelszavával. Ez megfelel a gazdasági válság után kialakult neveléspolitikai, illetve politikai elképzeléseknek. Hóman Bálint kultuszminiszter „a nemzeti egység”, a „nemzeti erők összefogásának” gondolatát Gömbös Gyulától veszi át és transzponálja oktatáspolitikai terveibe, s az 1924. évi XI. törvénycikket alapos átértékelés alá veti. Véleménye szerint az 1924-es középiskolai reform, az oktatás-nevelés differenciálódása „*fenyegeti a nemzeti közszellemet és a világnézet egységét*”. Ezért a középiskola új reformja, az 1934. évi XI. törvénycikk értelmében a magyar középiskola egységes neve: gimnázium. A reáliskolát tehát Hóman felszámolja.

A középiskolák a törvénycikk értelmében elfoglalt új helyzetüknek megfelelően újjászervezik életüket. Az „Utasítások” nemcsak újítani akarnak, hanem az oktatást javítani, tökéletesíteni. Minden tantárgy állandó tanmenetnek elkészültével új követelmény, hogy a tanároknak óravázlatot kell készíteniük. A korábbi tanítási menetet és módszert nem követhetik. Rákényszerítik

őket az órára való tervszerű és céltudatos készülésre és a tanítási anyag logikus feldolgozására. A tanulók foglalkoztatását rendszeresen ellenőrzik.

Feltűnő a testnevelés kedvező helyzete a két világháború között. Magyarországon a hadsereg létszámának csökkentése, a zsoldos hadsereg bevezetésének kényszere végső fokon megteremtette a leventegyesületeket, a középiskolákban is intenzívvé tette a sportolást, és jogilag is új alapokra fektette a testnevelést.

A testnevelési jog történetének legfontosabb momentuma az 1921. december 31-én kihirdetett 1921. évi LIII. törvénycikk – „A testnevelésről”. Ez a testnevelés kötelező voltának kimondásával megelőzte az összes többi nemzet törvényhozását. A törvényt nem minősíthetjük csupán a háború utáni, leigázott, megcsonkított ország lakosságának fenntartására és felkészültségének javítására irányuló törekvésnek, mert eredete, az elgondolás, a kivitel alapja jóval megelőzte magát a világháborút is. Ez a törvény az iskolai és iskolán kívüli testnevelésre vonatkozó alapvető intézkedéseken kívül a Magyar Királyi Testnevelési Főiskola és a Nemzeti Stadion felállításáról is rendelkezik.

Klebelsberg Kuno kultuszminiszterségének egyik legjelentősebb ténye volt, hogy a testnevelés égetően fontos követelményeinek rendezését erélyes kézzel kezdte meg s hajtotta végre.

Nagy lendületet ad a testgyakorlásnak és a sportnak a testnevelési törvény, mert az iskolák testnevelését teljesen az állam hatáskörébe utalja, megszervezi az iskolát elhagyó ifjúság – a leventék – kötelező testnevelését 21 éves korig.

A kultuszminiszter szerint a magyar tradíciók útját járjuk, amikor az értelmi és az erkölcsi nevelés mellé mint egyenrangú harmadik tényezőt beiktatjuk a testnevelést a magyar közoktatás és nemzetnevelés rendszerébe. A három tényezőnek arányban kell lennie, és szerves egésszé kell összeformálnia, hogy mindegyik a másik kettőt támogassa, és együttesen, koncentráltan teremtsék meg a nevelés ideálját, a harmonikus embert. Ha valamelyik hiányzik a három tényezőtől, hiányos lesz a nevelés eredménye, és meg fog látszódni ennek hátránya a családi, a társadalmi és az állami életben is.

Nem tornáról vagy sportról, a kellemes időtöltésről van szó, hanem nagy nemzeti ügyről és akcióról, amely lehetővé teheti, hogy a nemzet fizikai állapotát restitálja, mert itt is szükség van egy rekonstrukcióra. A testnevelési gondolatot és akciót ebből a magasabb szempontból kell méltányolni. Ennek felismeréséből jött létre a testnevelési törvény.

Klebelsberg hangsúlyozta, hogy „politikamentes sportot, politikamentes testnevelést akarok... Egyfajta sportot támogatok, amely a sport jogcímén nem bontja alkatelemeire vagy éppen ellenséges, fegyverzett tábороkra az egységes magyar nemzetet”.

Elkezdődött az iskolai testnevelés újjászervezése. Az egymást kiegészítő rendelkezések az iskolai és az iskolán kívüli ifjúság, valamint az egész társadalom sportéletének rendezését készítették elő. Arra törekedtek, hogy a tanerőknek magasabb képzettsége, főiskolai képesítése legyen. Első lépésként 1924. augusztus 1-jétől a középfokú iskolák „tornatanítói” részére a „testnevelési tanár” címet rendszeresítik. 1925. december 12-én ünnepélyesen megnyitják a Magyar Királyi Testnevelési Főiskolát, amely a tanerők képzése mellett a testnevelés és sport állandó fejlődését tanulmányozva, rendkívüli tanfolyamok rendezésével biztosítja a testnevelés oktatásának megkívánt színvonalát.

A magyar sportélet fellendítése és a tömegek testgyakorló foglalkoztatása érdekében 1924. szeptember 15-én megalakul a Középfokú Iskolák Sportköreinek Országos Szövetsége. Kiszélesítik a sportágak versenyzési lehetőségét.

Az 1928/29. tanévben háromra emelik a testnevelési órák számát. Felületesen értékelve ez örvendetes esemény a testnevelés tanításában; annál elszomorítóbb a kép, ha megvizsgáljuk, mi van a rendelet háttérében. Annak ellenére, hogy az 1924. XI. tc. kimondja az iskolák, mindennemű szervezetek, intézmények, egyesületek katonai kérdésekkel való foglalkozásának tilalmát, az 1921-ben létesített leventeintézmény nem hagyott kétséget aziránt, hogy katonai előképzésre irányul. A leventekötelezettséget a törvény csak az iskolát elhagyó ifjúságra terjeszti ki. A középiskolás fiúk számára a leventeképzés helyett 1928. november 1-jétől a VKM utasítása értelmében bevezették a katonai gyakorlatok végzésére szánt harmadik testnevelési órát.

Klebensberg több középiskolában próbaképpen elrendelte a rövidített órák bevezetésével a mindennapos testnevelési órát. Azzal indokolta, hogy minden egyes nap tanulási túlterhelésének hatását ugyanazon a napon kell ellensúlyozni kellő mozgással – csak akkor van értéke. A megoldás: három napon délelőtti testnevelési óra, egy napon játékdélután, kétnaponta pedig délelőtt egy-egy 20–25 perces óraközi testnevelés, jól megválasztott helyen, ügyes és hasznos testmozgással.

Még az 1930. november 22–23-án Szegeden megrendezett Országos Testnevelési Kongresszuson is védi, a saját szemszögéből ítélve támogatja a testnevelési törvény oktatási-nevelési szempontú értékeit.

Tudományos vizsgálatok alá helyezik a testnevelési foglalkozások hatékonyságát, a személyiségformálásban elért eredményeit. A Szegedi Egyetem Közgazdaság-tudományi Kar Testnevelési Bizottsága például a tanulók testi adatainak és készségeinek megismeréséhez testi statisztikát készített, a fizikai értékek megállapításához.

Bebizonyosodott, hogy a testnevelési statisztika nélkülözhetetlen követelménye és alapbázisa lehet a modern és a tudomány fényében is korszerű testnevelési politikának. Kimutatták a foglalkozások hiányosságait, hogy a tömegekkel ellentétben csak a versenysport utánpótlására alkalmasak részesültek előnyben. A csak szórakozást és egészségügyi sportolást keresők többnyire lenézett és csak másodsorban számításba vett egyének. Így általában visszahúzódnak azok, akik nem tekintik fő céljuknak a fizikai teljesítmények terén való érvényesülést.

Mások megerősítették, hogy a sport a modern élet integráns része: tömegeket mozgat, demokratikus jellegű és a nemzeti gondolat megerősödésének fontos tényezője. A sportolás és az általa biztosított egészség a faj fennmaradása, fizikai és szellemi termelőképessége szempontjából is fontos.

A Gömbös-kormány 1935. évi Nemzeti Munkaterve a népművelési és testnevelési intézmények átszervezésével is foglalkozik. Az oktatás során tapasztalható, az elméleti tárgyak követelményeiből adódó tanulói túlterhelés megszüntetése érdekében minden fokon nagyobb figyelmet kíván fordítani a nevelő munkának. Ennek megvalósítása újabb iskolareformot jelent. Növelik a testnevelő tanárok számát. A szakfelügyelet rendszeresítésével és teljes kiépítésével járulnak hozzá az oktatás eredményesebbé tételéhez.

A nemzetnevelés egyik leghatásosabb eszközének tekintik a testnevelést. Hangsúlyozzák, hogy minden magyar ifjúnak át kell éreznie, hogy testének fejlesztése és edzése nem egyéni kedvtelés, hanem kötelesség hazájával és nemzetével szemben. A trianoni magyarság számára a testnevelés nem divat, szórakozás vagy luxus, hanem egyenesen létkérdés. A hinni akaró és tudó ifjúságot hívjuk és várjuk, ha üt az óra, hogy etikai kultúrfölénnyel felvilágosulva szétzúzza a trianoni bilincset.

Az 1935/36-os tanévben induló első osztályokat új tanterv szerint képzik. Hetente már négy testnevelési óra áll rendelkezésükre: három órát a tantárgyi anyag elsajátítására, egy órát továbbra is a katonai gyakorlatozásra kell felhasználni, de itt már hivatásos katonatiszt vezeti a foglalkozást.

A győri fegyverkezési program végrehajtása és az 1939. II. tc. már a kormány nyílt militarista célkitűzéseit tükrözi. A levanteintézménnyel kapcsolatosan már nem „testnevelésről”, hanem „honvédelemről”, „katonai előképzésről” szól, melynek „*célja az, hogy az ifjúságot a hagyományos magyar katonai erényekben való nevelés útján a haza védelmének magasztos feladataira testben és lélekben előkészítse*”. Ennek megfelelően a középiskolás fiúkat is levantekiképzésben részesítik. 1939. november 10-től heti három órát szánnak az intézeten kívüli, katonai parancsnokságok által irányított foglalkozások megtartására. Országos szinten létrehozzák a honvéd tisztikaron belül a „levante nevelő hivatásos tisztikart”, amelynek tagjai „*eredeti fegyvernemeiktől*

nem szakadnak el és háború idején, ha szükséges, mint csapattisztek vezetik harcba a maguk nevelte honvéd nemzedéket”.

Lehetetlen észre nem venni a magas katonai vezetésnek azt a pokoli szándékát, hogy a katonai front közelítése esetén kész az egész magyar ifjúságot feláldozni a rendszer létének meghosszabbításáért.

A háborús események sok tanerőt, szakembert vonnak el az iskolai munkából. Az őket helyettesítő, képzetlen vagy gyakorlatlan oktatók tevékenységét segíti az 1941-ben kiadott tanmenet.

Vannak, akik ebben a helyzetben is a szakma fejlesztésén fáradoznak. 1942-ben Kerezsi Endre hangsúlyozza annak szükségességét, hogy a testnevelési óra orvosi és neveléstudományi alapokon épüljön fel. A három részre osztott – a szervezetet előkészítő, fejlesztő és lecsillapító – tanórákon egyaránt érvényesülnek a pedagógiai, a pszichológiai és a fiziológiai elvek és elvárások. Jelentőségét bizonyítja, hogy a jelenben is ezek alapján szervezzük meg a foglalkozásokat.

Határozott szakmai fejlődés tapasztalható az iskolai testnevelés alakulásában. Ez megmutatkozik a haladó és korszerű pedagógiai elvek követésében, a módszerek alkalmazásában, a tanítás szerkezetének módosulásában, a testnevelés feltételeinek biztosításában. Megoldják a testnevelőtanár-képzés több évtizede vajúdo kérdését is.

A testkultúra ügyének támogatása rendszeres testgyakorlásra, sportolásra, versenyzésre adott alkalmat, de ez – mint kiderült – a kormány háborús politikája miatt 1921-től burkolt, 1938-tól pedig nyílt katonai felkészítés érdekében történt. A hamis célok ellenére a tantárgy-pedagógiai tapasztalatok, a sportvezetési eredmények hasznosíthatóak a jelenben is.

Irodalom

1. Szabó B.: *A testnevelés szerepe a középiskolás diákok személyiségformálásában.* Kandidátusi értekezés. 1984.
2. Szabó B.: *A testnevelés tantárgy szerepe és helye a Ciszterci rend egri Szent Bernát Gimnáziumában (1856-1948).* 1997.
3. Testnevelési kérdések a képviselőház költségvetési vitájában. Klebelsberg Kuno miniszter beszéde. *Testnevelés*, 1928. 6. 336-337.
4. Ivánkovits K.: A testnevelési jog. *Testnevelés*, 1928. 6. 355-363.
5. Hivatalos Közlemények. *Testnevelés*, 1928. 9. 675.
6. Országos Testnevelési Kongresszus. Szeged, 1930. nov. 22-23. *Testnevelés*, 1930. 12. 912-995.
7. Demény K.: Elégséges az iskolai testnevelésre szánt idő a kitűzött célok elérésére? *Testnevelés*, 1931. 1. 1-10.

8. Deák Gy.: Az egészségtan és a testnevelő tanár. *Testnevelés*, 1932. 4. 271-273.
9. Rádióelőadások az iskolai testnevelés köréből. *Testnevelés*, 1932. 5. 318-324.
10. Kovács R.: Az iskolai testi nevelés a testnevelő tanáré? *Testnevelés*, 1932. 6-7. 462-464.
11. Zemplényi I.: A testnevelés a nemzeti munkatervben. *Testnevelés*, 1933. 2. 117-130.
12. Somorjai L.: Elég a testnevelőnek. *Testnevelés*, 1933. 4. 386-389.
13. Szerbák E.: Testnevelési statisztika. *Testnevelés*, 1933. 6. 601-620.
14. Kelemen K.: A magyar sport és testnevelés a nemzeti ügy szolgálatában. *Testnevelés*, 1933. 9-10. 879-885.
15. Hírek: Rajniss Ferenc az új kultuszminiszter. *Testnevelés*, 1944. 10. 877-878.

Testnevelő tanári vélemények a tantervfejlesztés elmúlt tíz évéről

Derzsy Béla, Hamar Pál

Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Torna Tanszék

1. Problémafelvetés

Az 1990-es szabad választásokat követő rendszerváltoztatás Magyarországon is a társadalom újjászervezésének igényét vetette fel. Egy új társadalom pedig mindig új értékpreferenciákat teremt. Igaz ez a megállapítás a rendszerváltoztatást követő közoktatás-politikai törekvésekre és oktatásirányítási szemléletre egyaránt.

A kilencvenes évek azonban nemcsak gazdasági, tudományos-technikai, társadalmi, erkölcsi, (közoktatás)politikai és oktatásirányítási szemléletváltást hoztak, hanem a tantervméleti kutatások is követték – helyenként meg is előzték – ezen változásokat. Megjelentek az alternatív tantervek, később a Nemzeti alaptanterv (NAT), s végül a legújabb tantervi dokumentum, a kerettanterv.

Kérdés, hogy ezt az olykor még a tantervméleti szakemberek számára is nehezen követhető változtatássorozatot hogyan élték, élük meg a gyakorló testnevelő tanárok. Mi a véleményük az elmúlt tíz év tantervfejlesztéséről? A kérdéskör vizsgálata mindenképpen indokolt, mivel az 1990 óta eltelt időszak tantervi munkálatai legalábbis ellentmondásosak voltak. Egyes szakírók sze-

16-168

rint az utóbbi tíz év „végzetes tévedéseken” alapult. Miklósi László például eképpen vélekedik:

„A Nemzeti alaptanterv (NAT) bevezetésének és egyben korrekciójának évében nem kerülhetjük meg, hogy számot vessünk azzal, miként jutottunk idáig. Valahol utat tévesztettünk. Hol, mikor, miért? Biztos válaszaink még nem lehetnek, a tisztázó vitát azonban haladéktalanul el kell kezdeni.”

Kérdés ugyanakkor, hogy mi a véleménye erről az összetett kérdéskör-ről a testnevelő tanárok „széles táborának”. Miklósi László fentebb idézett kritikai esszéjénél maradva: hogyan vélekedik minderről a „szakma”?

A problémakört három kérdéscsoporttal közelítettük meg.

1. A tantervkészítés csak a tantervvel foglalkozó szakemberek feladata? Az iskolákban, a felsőoktatásban tanítóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben?

2. A testnevelő tanárok tevékenyen részt vesznek-e iskolájuk tantervkészítő munkájában? A tanároknak, oktatóknak van-e elég idejük tantervi munkálatokra?

3. Vajon a politikai, társadalmi változások gyakori tantervi változtatásokat indokolnak? Esetleg a tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig – változatlanoknak kellene maradniuk?

2. Alkalmazott eljárások

2.1 Vizsgált személyek

Keresztszeti vizsgálatunkban kizárólag praktizáló általános és középiskolai, vagy a felsőoktatásban dolgozó testnevelő tanárok vettek részt. Vizsgálatunk kiterjedt Magyarországra mind a tizenkilenc megyéjére és Budapestre egyaránt. Országszerte több mint 400 oktatási intézményhez juttattuk el a kérdőívünket. Az adatfeldolgozás szempontjából használható állapotban 1164 kérdőívet kaptunk vissza.

2.2 Kísérleti eljárások

Az adatfelvételre, a kérdőívek kitöltésére a 2000/2001. tanév 2. félévében került sor. A vizsgálat módszere kérdőíves felmérés volt (1. táblázat). A kérdőív névtelen válaszadást tett lehetővé. Az anamnézis során a válaszadó nemére, életkorára, iskolai végzettségére, lakóhelyére és munkahelyének iskolatípusára kérdeztünk rá.

Kérdőív

1. táblázat

I. Kérjük, jelölje meg a megfelelő választ!				
A kérdőívet kitöltő testnevelő tanár:				
1. Neme				
<i>Férfi</i> <i>Nő</i>				
2. Életkora				
20–30 év 31–40 év 41–50 év 51–60 év 60 év felett				
3. Iskolai végzettsége				
<i>TF</i> <i>JPTE</i> <i>Tanárképző főiskola</i> <i>Tanítóképző főiskola</i> <i>Képesítés nélküli</i>				
4. Hol tanít?				
<i>Budapest</i> <i>Megyeszékhely</i> <i>Város</i> <i>Község</i>				
5. Milyen iskolatípusban tanít?				
<i>Általános iskola</i> <i>Általános iskola</i> <i>Gimnázium</i> <i>Szakképző</i> <i>Felsőoktatás</i>				
<i>alsó tagozat</i> <i>felső tagozat</i> <i>középfiskola</i>				
II. Karikázza be az igen vagy a nem választ!				
1. A tantervkészítés csak a tantervvel foglalkozó szakemberek feladata.				
<i>Igen</i> <i>Nem</i>				
2. Tevékenyen részt veszek iskolám tantervkészítő (pedagógiai program, helyi tanterv, oktatási-nevelési terv stb.) munkájában.				
<i>Igen</i> <i>Nem</i>				
3. A politikai, társadalmi változások gyakori tantervi változtatásokat indokolnak.				
<i>Igen</i> <i>Nem</i>				
III. Az alábbiakban az ötös (5) szám bekarikázásával azt jelzi, hogy az adott pontban szereplő állítást nagymértékben helyesli; négyes (4) helyesli; hármas (3) határozatlan; kettes (2) helyteleníti; egyes (1) nagymértékben helyteleníti.				
1. Az iskolákban tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben.				
5 4 3 2 1				
2. A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra.				
5 4 3 2 1				
3. A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig – változatlanoknak kellene maradniuk.				
5 4 3 2 1				

A korábban említett három témacsoportra vonatkozó hat kérdésünket egy 40 pontból álló – más tantervelméleti témákkal is foglalkozó – kérdőíven helyeztük el. Az első három pontban megfogalmazott kijelentéseket a testnevelő tanárok igennel vagy nemmel véleményezhették, a második három kérdésnél viszont egy ötös skálán kellett bekarikáznuk a véleményüknek megfelelő számot. Az utóbbi három kérdés az első három válaszainak kontrollálására, mintegy az eredmények megerősítésére szolgált.

2.3 Adatfeldolgozás

Az alapstatisztikai adatok rögzítésén túl az igen és nem válaszok eltéréseinek statisztikai kimutatására χ^2 -próbát alkalmaztunk. Az 1–5-ig tartó skálára adott válaszok összehasonlítására viszont f-, t- és d-próbát használtunk.

3. Eredmények

A 2. táblázatban a vizsgálatban részt vevő személyek, a kérdőívet kitöltő testnevelő tanárok adatai láthatók. Csak néhány jellemző adat: több nő kolléga töltötte ki a kérdőívet, ami nem meglepő, ha a tanári pálya elnőiesedésére gondolunk. A 41–50 évesek voltak a legaktívabbak. Akár örömtelinek is mondható, hogy képesítés nélkül tanító testnevelő nem került a látókörünkbe. Budapesten és vidéken, illetve különböző iskolatípusokban tanító kollégák egyaránt szép számmal vettek részt felmérésünkben.

Arra a kérdésre, hogy a tantervkészítés csak a tantervvel foglalkozó szakemberek feladata-e, a válaszok egyöntetűek voltak. A testnevelő tanárok 85%-a nemleges választ adott! Igenlően csak 15%-nyian válaszoltak. A χ^2 -számítás során az egyes csoportok között szignifikáns eltérést nem tapasztaltunk.

A „tevékenyen részt veszek iskolám tantervkészítő munkájában” kijelentésre a megkérdezettek 71%-a válaszolt igennel. Nem vesz részt az ilyen jellegű tevékenységben a válaszadók 29%-a. Ezen kérdéskör χ^2 -számításai során három esetben szignifikáns eltérést tapasztaltunk, amelyek a kérdőívet kitöltő testnevelő tanárok életkori eltéréseiből adódtak. A fiatalabbak, a 20–30 évesek statisztikailag igazolt módon „aktívabbnak” bizonyultak, mint az idősebbek (3. táblázat).

A II/3. kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy a testnevelő tanárok több mint négyötöde (86%-a) nem tartja indokoltnak a gyakori tantervi változtatásokat. A χ^2 -próba eredményei azt tükrözik, hogy a változtatás ellenzői, az állandóság mellett voksolók főleg a községekben tanítanak, míg a nagyobb településeken tanítók inkább hajlanak – még ha nem is jelentős számban (ezt

az igenlő válaszok 14%-os összaránya is mutatja) – a politikai, társadalmi változásokat követő, gyakori tantervi változtatásokra. Szignifikáns eltéréseket kaptunk ugyanis a Budapesten, a megyeszékhelyeken, a városokban, illetve a községekben tanítók eredményei között (4. táblázat).

2. táblázat

A kérdőívet kitöltő testnevelő tanárok adatai (fő)
(N=1164)

Nem				
Nő		Férfi		
686		478		
Életkor				
20–30 év	31–40 év	41–50 év	51–60 év	60 év felett
208	312	416	180	48
Iskolai végzettség				
TF	JPTE	Tanárképző főiskola	Tanítóképző főiskola	Képesítés nélküli
584	58	456	66	0
Hol tanít?				
Budapest	Megyeszékhely	Város	Község	
358	246	466	94	
Milyen iskolatípusban tanít?				
Általános iskola alsó tagozat	Általános iskola felső tagozat	Gimnázium	Szakképző középiskola	Felsőoktatás
228	352	370	122	92

3. táblázat

„Tevékenyen részt veszek iskolám tantervkészítő munkájában”
– szignifikáns eltérések az életkori csoportok között

	20–30/41–50 év	20–30/51–60 év	20–30/60 év feletti
χ^2	5,8070	7,8190	7,6090
	p < 0,05	p < 0,01	p < 0,01

4. táblázat

„A politikai, társadalmi változások gyakori tantervi változtatásokat indokolnak” – szignifikáns eltérések a településtípusok között

	Budapest–Község	Megyeszékhely–Község	Város–Község
χ^2	8,8240	4,020	3,9180
	p < 0,01	p < 0,05	p < 0,05

A következőkben bemutatott táblázatok pontos értelmezéséhez két fontos információ szükséges. Egyrészt: a táblázatokban található átlagoknál a magasabb értékek nagyobb helyeslést, az alacsonyabbak pedig nagyobb helytelenítést, elutasítást fejeznek ki. Másrészt: a szignifikáns eltéréseknél annak a próbának az eredményét satíroztuk be, amelyik – az f-próba alapján – az adekvát számítási módot jelenti.

5. táblázat

**„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– megoszlás életkor szerint**

Életkor	Átlag	Szórás
20–30 évesek (n = 208)	2,38	1,25
31–40 évesek (n = 312)	2,26	1,24
41–50 évesek (n = 416)	1,79	1,04
51–60 évesek (n = 180)	1,94	1,25
60 év felettiek (n = 48)	2,25	1,28
Összes v.sz. (n=1164)	2,06	1,20

Az 5. táblázat a tantervkészítésre irányuló, úgymond kontrollkérdésünkre adott válaszok eredményeit szemlélteti. Az átlagok azt mutatják, hogy a testnevelő tanárok helytelenítik azt a felvetést, miszerint az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben. Erről a kérdéskörrel szignifikánsan eltér a különböző korosztályú testnevelők véleménye (6. táblázat). A leghatározottabban ellenzők a 41–50 és az 51–60 évesek.

Elgondolkodtatóak a 7. és 8. táblázatban szereplő adatok, amelyek azt mutatják, hogy a TF-et végzett kollégák szignifikánsan eltérő álláspontra helyezkednek, mint a JPTE-t és tanárképző főiskolát végzettek.

Eltéréseket tapasztaltunk aszerint is, hogy a testnevelők Budapesten vagy községben, illetve megyeszékhelyen vagy városban tanítanak-e. A Budapesten és a községben tanítók jobban helyeslik annak gondolatát, hogy az iskolában tanítók, a felsőoktatásban dolgozók ne vegyenek közvetlenül részt a tantervkészítésben, mint a megyeszékhelyen és városban tanítók (9. és 10. táblázat). Ennek magyarázata vélhetően szociológiai eredetű lehet.

Megállapíthatjuk, hogy az általános iskolában, az alsó és felső tagozaton tanítók inkább bíznák másra a tantervkészítést, mint a középiskolában, ott is elsősorban a gimnáziumban, valamint a felsőoktatásban működő kollégák (11. és 12. táblázat).

6. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– szignifikáns eltérések az életkori csoportok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – 20–30 évesek	3,443, $p < 0,001$	3,342 $p < 0,01$
Összes v.sz. – 31–40 évesek	2,525 $p < 0,05$	2,479 $p < 0,05$
Összes v.sz. – 41–50 évesek	4,126 $p < 0,001$	4,418 $p < 0,001$
20–30 évesek – 41–50 évesek	6,199 $p < 0,001$	5,826 $p < 0,001$
20–30 évesek – 51–60 évesek	3,375 $p < 0,001$	3,375 $p < 0,001$
31–40 évesek – 41–50 évesek	5,536 $p < 0,001$	5,399 $p < 0,001$
31–40 évesek – 51–60 évesek	2,678 $p < 0,01$	2,670 $p < 0,01$
41–50 évesek – 60 év feletti	2,842 $p < 0,01$	2,408 $p < 0,05$

7. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– iskolai végzettség szerinti megoszlás

	Átlag	Szórás
TF (n = 584)	1,84	1,13
JPTE (n = 58)	2,55	1,54
Tanárképző (n = 456)	2,27	1,24
Tanítóképző (n = 66)	2,12	1,05
Összes v.sz. (n = 1164)	2,06	1,20

8. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– szignifikáns eltérések a különböző végzettségű csoportok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – TF	3,674 $p < 0,001$	3,747 $p < 0,001$
Összes v.sz. – JPTE	2,989 $p < 0,01$	2,394 $p < 0,05$
Összes v.sz. – Tanárképző	3,163 $p < 0,01$	3,156 $p < 0,01$
TF – JPTE	4,394 $p < 0,001$	3,427 $p < 0,001$
TF – Tanárképző	5,901 $p < 0,001$	5,854 $p < 0,001$

9. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– megoszlás településtípusok szerint

	Átlag	Szórás
Budapest (n = 358)	2,37	1,25
Megyeszékhely (n = 246)	1,99	1,10
Város (n = 466)	1,85	1,15
Község (n = 94)	2,14	1,29
Összes v.sz. (n=1164)	2,06	1,20

10. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– szignifikáns eltérések a településtípusok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – Budapest	4,229 p < 0,001	4,144 p < 0,001
Összes v.sz. – Város	3,296 p < 0,01	3,361 p < 0,01
Budapest – Megyeszékhely	3,898 p < 0,001	3,991 p < 0,001
Budapest – Város	6,254 p < 0,001	6,186 p < 0,001
Város – Község	2,192 p < 0,05	2,026 p < 0,01

11. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– megoszlás iskolatípusok szerint

	Átlag	Szórás
Ált. isk. alsó tagozat (n = 228)	2,38	1,26
Ált. isk. felső tagozat (n = 352)	2,22	1,21
Gimnázium (n = 370)	1,79	1,09
Szakközépiskola (n = 122)	2,12	1,27
Felsőoktatás (n = 92)	1,70	1,05
Összes v.sz. (n=1164)	2,06	1,20

„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra” állítással a válaszadók túlnyomó többsége egyetért (13. táblázat). A t- és d-próba számításai azt mutatták, hogy szignifikáns eltérések tapasztalhatók a TF-et és a JPTE-t (egyetemet), illetve a tanárképző és tanítóképző főiskolát végzett kollégák között. Eltérés egyébként a két egyetem eredményei között is adódott (14. és 15. táblázat).

12. táblázat

„Az iskolában tanítóknak, a felsőoktatásban oktatóknak nem kell közvetlenül részt venniük a tantervkészítésben”
– szignifikáns eltérések az iskolatípusok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – Ált. isk. alsó tagozat	3,648 p < 0,001	3,533 p < 0,001
Összes v.sz. – Ált. isk. felső tagozat	2,147 p < 0,05	2,142 p < 0,05
Összes v.sz. – Gimnázium	3,928 p < 0,001	4,129 p < 0,001
Összes v.sz. – Felsőoktatás	2,842 p < 0,01	3,197 p < 0,01
Ált. isk. alsó tagozat – Gimnázium	6,109 p < 0,001	5,904 p < 0,001
Ált. isk. alsó tagozat – Felsőoktatás	4,621 p < 0,001	4,998 p < 0,001
Ált. isk. felső tagozat – Gimnázium	5,059 p < 0,001	5,046 p < 0,001
Ált. isk. felső tagozat – Felsőoktatás	3,804 p < 0,001	4,134 p < 0,001
Gimnázium – Szakközépiskola	2,835 p < 0,01	2,625 p < 0,01
Szakközépiskola – Felsőoktatás	2,625 p < 0,01	2,697 p < 0,01

13. táblázat

„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– megoszlás életkor szerint

	Átlag	Szórás
20–30 évesek (n = 208)	3,63	1,06
31–40 évesek (n = 312)	3,66	1,06
41–50 évesek (n = 416)	3,56	1,06
51–60 évesek (n = 180)	3,48	1,19
60 év felettiek (n = 48)	3,42	1,33
Összes v.sz. (n = 1164)	3,58	1,09

14. táblázat

„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– megoszlás végzettség szerint

	Átlag	Szórás
TF (n = 584)	3,51	1,12
JPTE (n = 58)	3,21	0,89
Tanárképző (n = 456)	3,71	1,07
Tanítóképző (n = 66)	3,64	1,08
Összes v.sz. (n = 1164)	3,58	1,09

A településfajta szerinti eloszlás alapján (16. táblázat) szignifikáns eltérést nem tapasztaltunk. A 17. és 18. táblázatban látható eredmények azt tükrözik, hogy a szakközépiskolában tanítók ebben a kérdésben merőben más álláspontra helyezkednek, mint a többi iskolatípusban dolgozók.

A testnevelő tanárok jelentős többsége a tantervek állandósága mellett teszi le a voksát (19. táblázat). A válaszok gyakorlatilag egyöntetűek, a 41–50 évesek lógnak ki kissé a sorból (20. táblázat), de az ő négyes átlaguk is markánsan helyeslő válasznak tekinthető. Az iskolai végzettség (21. táblázat) és a településfajta (22. táblázat) szerinti eloszlás alapján szignifikáns eltérést csak egy esetben tapasztaltunk, nevezetesen a megyeszékhelyen és a városban tanítók között (23. táblázat). A 24. és 25. táblázaton a legszembetűnőbb a felsőoktatásban tevékenykedőknek a többi iskolatípusban tanítókhoz képest eltérő álláspontja.

15. táblázat

**„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– szignifikáns eltérések a különböző végzettségű csoportok között**

		Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz.	– JPTE	2,561 $p < 0,05$	3,074 $p < 0,01$
Összes v.sz.	– Tanárképző	2,087 $p < 0,05$	2,105 $p < 0,05$
TF	– JPTE	2,025 $p < 0,05$	2,432 $p < 0,05$
TF	– Tanárképző	2,803 $p < 0,01$	2,818 $p < 0,01$
JPTE	– Tanárképző	3,400 $p < 0,001$	3,912 $p < 0,001$
JPTE	– Tanítóképző	2,398 $p < 0,05$	2,427 $p < 0,05$

16. táblázat

**„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– megoszlás településtípusok szerint**

		Átlag	Szórás
Budapest	(n = 358)	3,63	1,05
Megyeszékhely	(n = 246)	3,54	1,07
Város	(n = 466)	3,53	1,15
Község	(n = 94)	3,76	1,05
Összes v.sz.	(n = 1164)	3,58	1,09

17. táblázat

„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– megoszlás iskolatípusok szerint

	Átlag	Szórás
Ált. isk. alsó tagozat (n = 228)	3,65	1,08
Ált. isk. felső tagozat (n = 352)	3,65	1,06
Gimnázium (n = 370)	3,62	1,09
Szakközépiskola (n = 122)	3,20	1,19
Felsőoktatás (n = 92)	3,50	1,08
Összes v.sz. (n = 1164)	3,58	1,09

18. táblázat

„A tanároknak, oktatóknak nincs elég idejük tantervi munkálatokra”
– szignifikáns eltérések az iskolatípusok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – Szakközépiskola	3,579 p < 0,001	3,339 p < 0,01
Ált. isk. alsó tagozat – Szakközépiskola	3,539 p < 0,001	3,433 p < 0,001
Ált. isk. felső tagozat – Szakközépiskola	3,855 p < 0,001	3,638 p < 0,001
Gimnázium – Szakközépiskola	3,562 p < 0,001	3,399 p < 0,001

19. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– megoszlás életkor szerint

	Átlag	Szórás
20–30 évesek (n = 208)	4,13	1,06
31–40 évesek (n = 312)	4,16	1,12
41–50 évesek (n = 416)	3,95	1,19
51–60 évesek (n = 180)	4,24	1,12
60 év felettiek (n = 48)	4,33	0,91
Összes v.sz. (n = 1164)	4,10	1,13

20. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– szignifikáns eltérések a különböző életkori csoportok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – 41–50 évesek	2,333 p < 0,05	2,281 p < 0,05
31–40 évesek – 41–50 évesek	2,500 p < 0,05	2,522 p < 0,05
41–50 évesek – 51–60 évesek	2,857 p < 0,01	2,857 p < 0,01
41–50 évesek – 60 év feletti	2,184 p < 0,05	2,696 p < 0,01

21. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– megoszlás iskolai végzettség szerint

	Átlag	Szórás
TF (n = 584)	4,05	1,17
JPTE (n = 58)	4,14	1,26
Tanárképző (n = 456)	4,15	1,08
Tanítóképző (n = 66)	4,15	1,06
Összes v.sz. (n = 1164)	4,10	1,13

22. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– megoszlás településtípusok szerint

	Átlag	Szórás
Budapest (n = 358)	4,09	1,12
Megyeszékhely (n = 246)	3,96	1,20
Város (n = 466)	4,16	1,10
Község (n = 94)	4,23	1,09
Összes v.sz. (n = 1164)	4,10	1,13

23. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– szignifikáns eltérések a településtípusok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Megyeszékhely – Város	2,252 p < 0,05	2,195 p < 0,05

24. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– megoszlás iskolatípusok szerint

	Átlag	Szórás
Ált. isk. alsó tagozat (n = 228)	4,15	1,06
Ált. isk. felső tagozat (n = 352)	4,15	1,11
Gimnázium (n = 370)	4,14	1,05
Szakközépiskola (n = 122)	4,12	1,22
Felsőoktatás (n = 92)	3,59	1,40
Összes v.sz. (n = 1164)	4,10	1,13

25. táblázat

„A tanterveknek hosszú távon – legalább tíz évig –
változatlanoknak kellene maradniuk”
– szignifikáns eltérések az iskolatípusok között

	Kétmintás t-próba	D-próba
Összes v.sz. – Felsőoktatás	4,111 p < 0,001	3,426 p < 0,001
Ált. isk. alsó tagozat – Felsőoktatás	3,908 p < 0,001	3,437 p < 0,001
Ált. isk. felső tagozat – Felsőoktatás	4,061 p < 0,001	3,559 p < 0,001
Gimnázium – Felsőoktatás	4,224 p < 0,001	3,569 p < 0,001
Szakközépiskola – Felsőoktatás	2,981 p < 0,01	2,925 p < 0,01

4. Konklúziók

Eredményeink összegzése után végkövetkeztetéseink – természetesen a teljesség igénye nélkül – a következők:

- A megkérdezett testnevelő tanárok gyakorlatilag egyhangúlag elvetik annak a gondolatát, hogy a tantervkészítésben csak a tantervvel foglalkozó szakemberek vegyenek részt. Éppen ezért helyesnek tűnik az a tantervfejlesztési irány, amelybe a kétpólusú (központi és helyi) tantervi szabályozás indult el, az alapvető központi előírások mellett lehetőséget adva a helyi, iskolai tantervi döntések megvalósítására is.

- A megkérdezett testnevelő tanárok igen tekintélyes hányada (71%-a) azzal együtt vesz részt iskolájának tantervkészítő munkájában, hogy a válasszok tanúsága szerint a tanároknak és oktatóknak nincs elég idejük a tantervi munkálatokra. Aktívabbak a fiatalabb kollégák, aminek magyarázata vélhetően a tíz évvel ezelőtt elkezdődött társadalmi-politikai változásokkal szorosan

összefüggő, a közoktatásban és a felsőoktatásban egyaránt bekövetkezett változásokban rejlik.

- A testnevelők nagyon markánsan foglaltak állást amellelt, hogy a tantervek hosszú távon – legalább tíz évig – változatlanok maradjanak. Meglátásuk szerint a politikai, társadalmi változások nem indokolnak gyakori tantervi változtatásokat. Szembetűnő volt, hogy ebben a kérdésben a felsőoktatásban tevékenykedő kollégák szignifikánsan más állásponton voltak, mint a többi iskolatípusban tanítók. A valószínű magyarázat abban keresendő, hogy a tantervi munkálatokat dominánsan a felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói végzik.

- Vizsgálati eredményeink kimondva-kimondatlanul azt is sugallják, hogy célszerű lenne a felsőfokú testnevelőtanár-képzés egységes szemléletre helyezése. Példának okáért a tantervméleti kérdésekben ne lehessen eltérés aszerint, hogy valaki TF-et, JPTE-t, tanárképző vagy éppen tanítóképző főiskolát végzett.

- A testnevelő tanároktól kapott visszajelzések azt mutatják, hogy a tantervméleti kérdésekben eltérések aszerint is tapasztalhatók, hogy a testnevelő hol, milyen településen tanít. A tervezés során tehát a lokális igényeket is célszerű szem előtt tartani.

- Eltérések nemcsak a különböző településeknél, hanem a különböző iskolatípusban tanítók között is tapasztalhatók. Jól példázzák ezt a felsőfokú képzésben dolgozók – már említett – eltérő véleményei, vagy az általános és középiskolákban tanítók helyenként szignifikánsan eltérő álláspontjai. Summa summarum: a tantervkészítőknek jelentős figyelmet kell szentelniük az egyes iskolatípusok specifikumaira is.

Talán nem vállalunk túlságosan nagy kockázatot, ha vizsgálati eredményeinkre támaszkodva kijelentjük, hogy a fentebb vázoltak figyelembevétele elengedhetetlenül szükséges az elkövetkezendő évek folyamatos és periodikus tantervfejlesztési munkálatai során. A változtatás tehát szükséges, de nem mindegy, hogy milyen időközönként. A testnevelő tanárok mindenesetre azon álláspontra helyezkednek, hogy *a tantervet az állandóság jellemezze!* A politikában négyévente esetlegesen bekövetkező változásokat nem feltétlenül kell követnie tantervi változtatásoknak!

Irodalom

Ballér E.: *A Nemzeti alaptantervtől az iskolai nevelő-oktató munka tervezéséig*. Országos Közoktatási Intézet. Budapest. 1996.

Ballér E.: *Tantervelméletek Magyarországon a XIX-XX. században*. Országos Közoktatási Intézet. Budapest. 1996.

Báthory Z.: Az alaptanterv és a közoktatás szabályozása. *Új Pedagógiai Szemle*, 1991. 2. 5-12.

Hamar P.: A testnevelés tartalmi korszerűsítésének nemzetközi trendjei a testnevelésben. *Új Pedagógiai Szemle*, 1998. 4. 48-56.

Hamar P.: A tantervelmélet időszerű kérdései. *Módszertani lapok - Testnevelés*, 2000. 3. 1-7.

Hamar P.: A testnevelés kerettanterve, tantervi keretei. *Új Pedagógiai Szemle*, 2001. 6. 48-56.

Miklósi L.: Sirassuk vagy vigadjunk? *Új Pedagógiai Szemle*, 1999. 6. 81-87.

Szebenyi P.: Tantervek nálunk és Európában. *Köznevelés*, 1990. 11. 8-9.

Szüdi J.: *A közoktatási törvény kézikönyve*. OKKER. Budapest. 1994.

A felsőoktatás testnevelésének helyzete, fejlesztési lehetőségei egy felmérés tükrében

Kovács Etele,¹ Keresztesi Katalin,¹ Gombocz János,²
Andrásné Teleki Judit,³ Kovács István¹

¹Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Atlétika Tanszék;

²Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar,
Testnevelés-elmélet és Pedagógia Tanszék;

³Oktatási Minisztérium, Felsőoktatási Fejlesztési és Elemzési Főosztály

1. Bevezetés

A felsőoktatásban a testnevelés és sport helyzetének vizsgálata, fejlesztési lehetőségeinek feltárása az elmúlt évtizedek során – ha nem is túl frekventálisan – visszatérő témája volt a különböző megbeszéléseknek, konferenciáknak, így az első (1974), majd a második (1984) Felsőoktatási Testnevelési Konferenciának is.

Néhány empirikus, átfogó jellegű felmérés is készült a felsőoktatás testnevelésének helyzetéről. Elemző és adatgyűjtő munkának tekinthető a Művelődési Minisztérium (MM) 1986-os, számos objektív adatot tartalmazó felmérése, amely hozzáférhető publikáció formájában nem jelent meg. A rendszerváltást követően a Magyar Egyetemi-Főiskolai Sportszövetség (MEFS) megbízásából alakult kutatócsoport vállalta fel a testnevelés és sport feltételrendszerének vizsgálatát a felsőoktatásban.

Ez utóbbi vizsgálatot közel tíz évvel ezelőtt, az 1992/93-as tanévben végezték el, a felsőoktatásban végbemenő igazi nagy változások előtt.

Némileg újabb adatokat tár elénk, és a testnevelés státusának további romlásáról számol be a Felsőoktatási Tárcaközi Vegyes Bizottság és a Magyar Rektori Konferencia megbízásából létrejött szakértői bizottság jelentése, annak ellenére, hogy a felsőoktatási intézmények vezetőinek 94,8%-a fontosnak tartja a hallgatók részvételét a testnevelési foglalkozásokon.

A felsőoktatásban végbemenő nagy változások magukban foglalják többek között az egyes szakterületek *képesítési követelményeinek előtérbe kerülését, a felsőoktatás hallgatói létszámának igen jelentős növekedését, az új magyar felsőoktatási intézményhálózat kialakulását, a kreditrendszerű képzés számos intézményben történő bevezetését.* A felsorolt tényezők olyan változóknak tekinthetők, amelyek egyenként is jelentősen befolyásolhatják – mind pozitív, mind negatív irányban – a felsőoktatás testnevelésének és sportjának helyzetét, egész rendszerét.

Ismeretes, hogy az elmúlt közel tíz év – a hallgatói létszám alakulása szempontjából – a magyar felsőoktatás expanziós időszakának tekinthető. A legújabb statisztikai adatok azt mutatják, hogy e területen az expanzió mértéke és üteme még a tervezett nagyságrendet is meghaladta. A növekedés üteme különösen felgyorsult az 1998–2001 közötti időszakban, amit az 1. táblázat adatai jól szemléltetnek.

1. táblázat

**A hallgatók létszámának alakulása a 18–22 éves korosztály százalékában¹
(1992–2001)**

Képzési forma	1992	1995	1998	2001
Nappali tagozat	12,7	15,1	18,6	30,0*
Részképzés	0,8	1,2	3,0	4,8*
Összesen	13,5	16,3	21,6	34,8

Jelölés: * A nappali tagozatos és részképzéses hallgatók pontos arányáról még nem állnak rendelkezésünkre megbízható adatok, de a különböző képzési formákban részt vevő hallgatók százalékos aránya (34,8%) hivatalos OM statisztikai adat (lásd Beszámoló a felsőoktatás fejlesztésének irányelveiről szóló 107/1995. /XI.4./ OGY határozat megvalósításáról szóló kormány-előterjesztés anyagát, 2001. augusztus 28.).

A táblázat adatai jól mutatják a mennyiségi növekedés dinamizmusát, hiszen az 1992–2001. közötti időszakban a 18–22. éves korosztály felsőoktatásban részt vevő tagjainak a száma közel két és félszeresére növekedett. Ez a

¹ Forrás: Veres Pál: *Elemzés a felsőoktatás 1990-1998 közötti folyamatairól és OM statisztikák.*

növekedési dinamizmus hozzávetőlegesen jellemző a nappali tagozatos képzésben részt vevő hallgatókra is, akik a szervezett és irányított testnevelés számára elérhetőek lennének, meghosszabbítva a testnevelés és sport hatásidejét egy igen aktív korosztály közel egyharmadánál.

Megállapíthatjuk, hogy a felnőttkori – talán az élethosszig tartó – testnevelés kialakításának utolsó impulzusai az egyetemi, főiskolai tanulmányok első éveiben adhatók meg a jövő szempontjából meghatározó jelentőségű korosztály igen nagy részének. A kérdés elemzésekor nem feledkezhetünk meg arról a fontos körülményről sem, hogy a jövő értelmiségének viszonyulása a testkultúrához és sporthoz követendő viselkedési mintát jelent más társadalmi rétegek számára is.

Vajon adottak-e a lehetőségei a felsőoktatás testnevelésének és sportjának arra, hogy a megnövekedett feladatokat hagyományos szervezeti struktúrájában, adott személyi és tárgyi feltételrendszerében megoldja? Vizsgálatunk céljának és módszereinek bemutatása után e kérdésre igyekszünk választ adni rövid beszámolónkban.

2. A felmérés célja

A felmérést a TF munkatársai az Oktatási Minisztérium (OM) Felsőoktatási Főosztályával közösen végezték. A vizsgálat átfogó célja az, hogy országos reprezentatív felmérés alapján adatokat szolgáltatson az oktatáspolitikára a testnevelés és sport jelenlegi helyzetéről és a fejlesztési igényekről a felsőoktatás megváltozott feltételrendszerében. Az átfogó cél keretében – a felmérés során nyert adatok segítségével – a vizsgálat elemzi:

- a felsőoktatás testnevelésének és sportjának személyi feltételeit, a testnevelő tanárok e sajátos rétegének néhány jellemzőjét;
- a testnevelés és sport irányításának szervezeti formáit;
- a testnevelés intézményi státusát;
- a testnevelés oktatásának tartalmát, az intézmény sportágkínálatát és a hallgatók sportági preferenciáját;
- az egyetemi és főiskolai szabadidős és versenysport intézményi helyzetét;
- a testnevelés és sport tárgyi feltételeit;
- a testkulturális képzés támogatottságát az intézmény vezetése és a hallgatói önkormányzat részéről.

Felmérésünk kiegészítő, de korántsem másodlagos célkitűzése volt a hallgatói önkormányzatok (HÖK) véleményének megismerése és értelmezése az alábbi témakörökben:

- a felsőoktatási testnevelés és a hallgatók elégedettsége;
- a testnevelés jelenlegi és jövőbeni státusa a felsőoktatásban;
- testnevelés és kreditpont;
- fittségi állapot és kötelező fittségmérés a felsőoktatásban.

Az idő rövidege miatt előadásunkban csak a felmérés néhány adatát, vizsgálati eredményét mutatjuk be.

3. A felmérés módszerei

A felmérést a 2000/2001-es tanévben végeztük el. A kipróbálás után véglegesített kérdőíveket az ország valamennyi egyetemi/főiskolai karának megküldtük (168 kar), figyelembe véve az új magyar felsőoktatási intézményhálózatot (állami, egyházi, alapítványi felsőoktatási intézmények).

Összesen 98 egyetemi/főiskolai kar, illetve intézmény küldte vissza a kérdőíveket,

vagyis a Magyarországon működő intézmények és karok 58,3%-a. A kérdőíveket visszaküldő intézményekben a nappali képzésben részt vevő hallgatók 66,7%-a (114 472 fő) tanul. A vizsgált minta mind a karok (58,3%), mind a hallgatók száma szempontjából – a különböző illesztési szempontokat is figyelembe véve – kielégítően reprezentálja a teljes alapsokaságot.²

A kérdőívek zárt kérdéseket tartalmaztak. A válaszokat számszerűsítettük, megállapítva a százalékos eloszlásokat, és ahol a számszerűsítés lehetővé és értelmezhetővé tette, meghatároztuk az alapstatisztikai értékeket is. Egyes kiemelt kérdések között összefüggés-vizsgálatot végeztünk. A következőkben néhány érdeklődésre számot tartó adatot kívánunk bemutatni.

4. A felmérés néhány eredménye

4.1 A felsőoktatás testnevelésének és sportjának személyi feltételei

A felmérésünk alapján regisztrált testnevelők száma 360 fő, amely magában foglalja a testnevelőtanár-képzést végző intézmények és karok egyetemi, illetve főiskolai beosztású oktatóit is, akik elsősorban a szakos képzésben vesznek részt. A felsőoktatás integrációs folyamata azt eredményezi, hogy a testnevelőtanár-képző intézmények testnevelői fokozatosan részt vállalnak a nem szakos hallgatók testnevelésének irányításában és oktatásában is.

² Az egy alapítványi egyetem és a kilenc alapítványi főiskola közül egyik sem küldte vissza kérdőívünket. Így vizsgálati eredményeink csak az állami és egyházi intézményekben végzett testnevelésre vonatkoznak.

A jobb áttekinthetőség és a korábbi adatokkal történő összehasonlíthatóság érdekében külön-külön is bemutatjuk a felsőoktatásban tevékenykedő testnevelő tanárok két rétegének felmérésünkben szereplő létszámadatait.

Jóllehet a szakos képzésben részt vevő testnevelők egyre nagyobb része bekapcsolódik a karok általános testnevelési feladatainak megoldásába is, a testnevelő tanárok létszámadatainak további elemzésekor a „redukált számot”, azaz a nem egyetemi, főiskolai besorolásban oktatók létszámát vizsgáljuk (258 testnevelő tanár).

2. táblázat

Testnevelést oktató tanárok létszáma a felsőoktatásban

Besorolás	n	Százalék	Intézmények, karok száma
Egyetemi, főiskolai (szakos képzés)	102	28,3	6
Nem egyetemi, főiskolai	258	71,7	92
Összesen	360	100,0	98

Megvizsgáltuk, hogy a mintánkban szereplő 258 testnevelő tanár milyen szervezeti egységben – egyetemi, főiskolai, vagy csak kari hatókörű tanszékeken – végzi tevékenységét (3. táblázat).

3. táblázat

Az intézmények, karok és a testnevelő tanárok megoszlása szervezeti egység szerint

Szervezeti forma	Tanárok		Intézmények, karok	
	szerinti eloszlás			
	n	százalék	n	százalék
Egyetemi, főiskolai hatókörű tanszék	92	35,7	27	29,4
Kari testnevelési tanszék	95	36,8	28	30,4
Egyéb szervezeti egység	71	27,5	21	22,8
Nincs tanszék és testnevelő tanár a karon	0	-	16	17,4
Összesen	258	100,0	92	100,0

A 2. és 3. táblázat adataiból levonható főbb következtetések:

- A redukált minta adatait kivetítve a teljes alapsokaságra megállapítható, hogy jelenleg a felsőoktatás nem szakos testnevelésében részt vevő test-

nevelő tanárok száma nem haladja meg a 350–360 főt. Ez a szám jelentősen – mintegy 25–30%-kal – kevesebb a nyolcvanas évek második felében regisztrált számnál (1986/87. év: 492 fő).

- A testnevelő tanárok számának tényleges csökkenése a felsőoktatási testnevelés pozícióinak további gyengülésére utal. A pozícióvesztés mértéke még nagyobb, ha figyelembe vesszük a hallgatói létszám ugrásszerű növekedését (lásd a bevezető részt).

- Adataink azt mutatják, hogy jelenleg a magyar felsőoktatásban egy testnevelő tanár átlagosan 321 hallgatót oktat. Ez az arány még kedvezőtlenebb (403 hallgató/tanár), ha figyelembe vesszük azokat a hallgatókat is, akik szervezett, irányított testnevelési foglalkozásokon nem vehetnek részt. Az egy testnevelő tanárra jutó hallgatói létszám drasztikus változása arányaiban is szorosan összefügg a hallgatói létszám növekedésével. Az 1992/93-as MEFS felmérés szerint egy testnevelőre még csak 157 hallgató jutott, ami 2001-re több mint duplájára emelkedett. A régi, feltehetőleg hatékonyabb oktatást lehetővé tevő arányok visszaállítása az oktatói létszám igen jelentős emelésével érhető csak el.

- A 3. táblázat arra is felhívja a figyelmünket, hogy az intézmények 17,4%-ában nincs testnevelési tanszék és testnevelő tanár. Ez a magyar felsőoktatás egészét tekintve azt jelenti, hogy a hallgatók több mint egyötödének (21,7%) nincs testnevelő tanára.

- Mint az várható volt, az új felsőoktatási intézményhálózat kialakulása, maga az integráció folyamata nem változtatta meg a felsőoktatási testnevelés tanszéki és kari, illetve intézményi szervezeti struktúráját. Az egyetemi, főiskolai hatókörű testnevelési tanszékek aránya csak kismértékben növekedett. E körülmény azzal magyarázható, hogy az intézmények irányítási, gazdasági integrációja nem járt együtt azok területi konszolidációjával. Sajnálattos, hogy a karok, intézmények közel egyötödének (17,4%) nincs testnevelési tanszéke. Megítélésünk szerint a testnevelési tanszékek fenntartása és megerősítése a felsőoktatási testnevelés életben tartásának lényeges előfeltétele.

Terjedelmi okok miatt eltekintünk a testnevelő tanárok néhány jellemzőjének – életkor, nem, szakképzettség, végzettség szerinti tagozódás – bemutatásától, helyette a testnevelés intézményi státusát vizsgáljuk.

4.2 A testnevelés intézményi státusa és presztízse

A felsőoktatás testnevelésének mindig kiemelt kérdése volt a testnevelési foglalkozások intézményi státusa. A leghevesebb, legszenvedélyesebb vitákat mindig az a kérdés váltotta ki, hogy kötelező vagy fakultatív legyen-e a testnevelés a felsőoktatásban. Különösen előtérbe került ez a kérdés a rendszerváltást követően. A rendszerváltást kísérő jogi deregulációs folyamat eredményeként a testnevelés státusának meghatározása intézményi hatáskörbe került (egyetemi, kari autonómia). Így az 1952-től élő minisztertanácsi rendelet (1026/1952. sz. MT.), amely a tanórai testnevelést a felsőoktatásban kötelezővé tette a tanulmányok első négy szemeszterében, érvényét veszítette. A testnevelő-társadalom szinte egyöntetű megítélése szerint az intézményi autonómiára bízott testnevelési státus jelentősen gyengítette a felsőoktatási testnevelés pozícióját. Vizsgálati eredményeink ezt a feltételezést megerősítik. A kötelező testnevelési foglalkozást megkövetelő karok, intézmények száma – az előző vizsgálati adatokkal összevetve – tovább csökkent (4. táblázat).

4. táblázat

A testnevelési foglalkozások intézményi státusa az első négy szemeszterben

Státus	Intézmények, karok megoszlása szerint		Hallgatók megoszlása szerint
	n	százalék	százalék
Kötelező tanrendi óra	51	55,4	46,3
Fakultatív tanrendi óra	14	15,2	13,5
Fakultatív nem tanrendi óra	11	12,0	18,5
Nincs testnevelési óra	16	17,4	21,7
Összesen	92	100,0	100,0

A táblázat adatai azt mutatják, hogy az intézmények, karok több mint 50%-a megtartotta a testnevelés régi státusát (55,4%), de a régi értelemben vett kötelező testnevelési foglalkozásokon már a hallgatóknak kevesebb mint fele (46,3%) vesz részt.

A kötelező testnevelést megtartó intézmények száma egyre zsugorodik, sőt a lemorzsolódás folyamata felgyorsult (1994-ben még az intézmények 70%-ában volt kötelező az első négy szemeszterben a testnevelés). A testnevelő-társadalom nem azt fájtalja, hogy a felsőoktatásban a kötelező státus lassan teljesen megszűnik, hanem azt, hogy a helyébe nem lép más forma.

A kielégítő megoldás megtalálása nem könnyű feladat. A felsőoktatás testnevelése és sportja eddig nem tudta kihasználni a kínálkozó lehetőségeket pozíciójának megerősítésére. A kreditalapú képzés általános bevezetése most egy újabb lehetőséget kínál erre. A képesítési követelmények kreditálási folyamatában – minden szakcsoportnál – meg kellene valósítani azt, hogy a testnevelés helyet kapjon a szabadon választható, kreditet érő tantárgyak csoportjában.

A testnevelés kreditálása – függetlenül a státusától – erősítené a testnevelés tantárgy jellegét, növelné presztízsét, jelentősen megemelve a testnevelésben részt vevő hallgatók számát.

Comparison of physical education and sports in Chinese and Hungarian higher education

Li Shu Hong,¹ Soós István,² Vass Miklós²

¹Harbin Engineering University;

²University of Pécs, Institute of Physical Education and Sport Sciences

Preface

There is an inter-governmental contact between the People's Republic of China and The Republic of Hungary. Based on this contact we had the great opportunity to make a study and comparison between the large country of China with the highest population in the world and Hungary. The characteristics as well as the historical heritage of the two countries determine the differences in the education system and also in physical education (PE) and sport. We thought this fact would make interest to the audience receiving some basic information and data about the educational background of China.

The Chinese athletes performed excellent results at the last two Olympic Games and it seems they win more and more medals during the world championships. Can it be explained with the 1.2 billion people who have the opportunity that easy to select talented competitors from them or we should consider other factors as well? Does the education system help to improve the skills effectively for youngsters or just the ability is born with them?

We convinced that there are certain values under the socialist system in the recent China (that was until 1990 in Hungary) which support to achieve great results in education/physical education, but there are advantageous transformations for the current Hungarian education/ physical education related to the new market economy system. We would like to give a broader explanation of our hypothesis in our presentation, and prove our statement based on qualitative content analysis of documents and with the support of our questionnaires.

1. Introduction to PE and sports in Hungary and China

1.1 PE and sports in Hungarian higher education

1.1.1 Educational policy and primary and secondary education

After the Second World War (1945) it was founded a new national educational system in 1947 in Hungary. This system included 8 years in the primary schools for children (from 6 up to 14 years of age) and 4 years in the secondary schools (from 15 up to 18 years of age) for students. In tertiary education colleges and universities were operating. Colleges gave 3 or 4-year studies, universities 4 or 5 or 6 (last one medical university only) year studies. This system lasted until 1989, when the Russian army left Hungary, and the Hungarian Republic was declared and founded instead of Hungarian Socialist Republic. It brought new educational policy as well. From 1990 there were established 4+8 schools (4 years in the primary and 8 years in the secondary schools) and 6+6 schools (6 year in the primary and 6 year in the secondary schools).

Recently it can be seen the dominance of the traditional 8+4 system (8 years in the primary and 4 years in the secondary schools), but the 4+8 and 6+6 schools still exist in some areas. Based on the opinion of the Hungarian Government, the traditional 8+4 system is the most stable nowadays.

The Curriculum from 1978 was centrally controlled by the government, meanwhile in 1993 to be started to design the new National Basic Curriculum. It determined basic requirements and gave more freedom for the local governments and local educational authorities. The Local Curriculum is decided by the facilities/infrastructure, by the knowledge and abilities of personnel/staff, and by local-traditional aspects. The main goal is targeting to develop the abilities and skills of students, and not to teach totally everything and "improve the whole socialist personality" as it was the ideology under the power of the socialist system.

1.1.2 Higher Education of PE in Hungary

There are two levels of Higher Education in Hungary:

- University level: 4 or 5 year studies, which authorities graduates to teach in secondary schools (or in Higher Education).
- College (of Higher Education) level: 3 or 4 year studies, which authorities graduates to teach in primary schools.

There are 2 PE Universities (Budapest, Pécs) and 5 PE Colleges (Budapest, Szombathely, Szeged, Nyíregyháza, and Eger) this time in Hungary. There is an opportunity to go through from one level to the other (required to pass special exams for students).

The content of the curriculum is nation-wide. It has been started to be used the National Standard of Higher Education in PE Programmes, it called the "credit system".

It is required to reach 240 credit points in the 4-year training and 300 credit points in the 5-year training programme. There are differences in the content and quality of the 4-year university and 4-year college (of a higher education) programmes.

In the past the Hungarian educational system was based on the German (and Austrian) system, then after the Second World War it was adopted the Russian (Soviet Union) system, and currently it is turning into the Anglo-Saxon (British & other similar European models) system.

The Hungarian politics, economy as well as education should be fit to the European Union (EU) standards and law harmonisation as Hungary wants to join the European Union. It means it has to be equivalent the Hungarian credit system to the European Credit Transfer System (ECTS). It can be resulted that people can be employed in any other countries within EU (common labour market – Hungary expects to join in 2004 or 2005).

Content of PE Programmes: In the core curriculum there are special basic subjects, e.g. medical subjects, theory of PE & coaching, methodology, management, etc., which gives 70% of overall subjects. They offer the fundamental information about PE teacher profession, which use the newest results of sports science. The 25% of subject areas include such optional subjects which cover the individual interest of students, and 5% more of subjects are the disciplines out of the PE teacher profession (e.g. language learning and courses of social sciences, computer science, etc.).

In the 3rd and 4th years students have to prepare their thesis (research work), and defend them before graduation.

Ph.D. programmes of PE are getting started in Budapest and recently in Pécs University.

Budget in PE Education: This is the main task of the State, but some part can come from the church or private areas. This way there are state schools (most of them), church schools and private schools.

In Higher Education financing is happening through educational norms. For example the cost of a medical doctoral education is more than 1 million HUF (Hungarian Forints) per students per academic year. In education of humanities it is much less, approximately 114.000 HUF, and in PE education is exactly 489.000 HUF per students per annum (or academic year). 70% of this cost is ensured by the State, but the State finances a certain number of students (it is decided year by year). Last year it could be admitted about 46.000 first year students in Higher Education in the whole country.

The rest 30% must be earned by colleges and universities. It could come from the individually financed education, from applications and from other sources (sponsors of companies which ask for professional refreshment courses or they have other needs from universities).

1.2 PE and sports in Chinese higher education

1.2.1 Chinese Government Attach Importance to PE of Higher Education Institutions

The Chinese Government pays great attention to physical education and students' health. The Education Law of the Peoples Republic of China makes it clear that PE forms an integral part of students' education. Educational administration and institutions at all levels should regard PE as a priority of their work basic task, including to promote development of students' physical and psychological health, and improve their physique; to help students acquire basic PE knowledge and cultivate capabilities and habits in physical exercises; to upgrade students' skills in sports and to train reserve sports talents for the country; to carry out moral education and help students develop sense of discipline and spirits of courage, bravery and progress-making.

1.2.2 Training of PE Teachers

In addition to possible provision of essentials in terms of funds and equipment, PE administration pays special attention to construction of teachers' contingent. Professional qualification certificate is introduced for PE teachers, that is, PE teachers in senior secondary schools, junior secondary schools and primary schools must have acquired, accordingly, education background of completing university four-year undergraduate programs, college three-year programs and two-year programs in secondary teacher's training schools. There are in total over 20 PE institutions of higher learning,

PE discipline in over 60 other institutions of higher learning, and PE programs in over 200 secondary teacher training schools.

Teachers must promote their profession. They are required to get re-training in regular years. The university often sends PE teachers to have half a year or a whole year professional training program in PE college or university.

1.2.3 The form of PE teaching

PE in China takes forms of class teaching, extra-curriculum activity, after-school training and sports competitions, hiking, traveling and others, of which class teaching is the basic. PE course is the main form of PE in educational institutions of different types and at different levels. It is a compulsory course from primary school to the second year of undergraduate program in institutions of higher learning with 2 or 3 class hours per week (2 in institutions of higher learning). Some schools even have PE class every day. Starting from the third year in institution of higher learning, PE course is offered selectively.

1.2.4 Content of PE Teaching

Since 1954, PE course syllabi were compiled and issued successively for education institutions at different levels. They define the teaching contents of PE as including basic PE and health education knowledge and sports events such as track and field, gymnastics, games, ball games, artistic gymnastics and dances, training games to develop student body and traditional sports events of national minorities. PE course in educational institutions is generally divided into theory and activity classes, with the latter as the main form. In light of teaching tasks and students' conditions, institutions of higher learning and secondary specialized schools open respectively general PE course, courses of particular events, promotion and healthcare.

1.2.5 Requirements for Extra-curriculum Activities of Physical Training

Educational institutions also actively carry out extra-curriculum activities of physical training, which form an important part of PE and the extension and supplement to PE course. Laws and regulations concerning PE in educational institutions stipulate that Chinese students should have no less than one hour of physical training (including class hour of PE course) everyday. Since 1950s, China began to try out "Standards for Physical Training" and later on issued "National Standards for Physical Training", a regulatory document approved by the State Council. It motivates all students

to actively participate physical training and tests. Extra-curriculum activities of physical training are varied and colorful. Many events such as bodybuilding, dance, recreational sports, medico-healthcare and traditional sports events of national minorities are increasingly popular among students.

1.2.6 Sports Training and Competition in Higher Educational institutions

PE in educational institutions implements the principle of combining popularization with improvement. For some students who are talented in sports events, schools provide after-class training to improve their skills. Training of reserve talents in sports for the country is also an integral part of PE in educational institutions. Up to now, there are thousands of such spare-time sports schools throughout the country, which give full play to their sports skills, and have turned out a great number of outstanding reserve talents with their improved skills. In order to activate school life, promote students' enthusiasm in participating in physical exercises, cultivate their awareness of competition and favorable inter-personal relationship and find out sports talents, educational institutions organize a variety of sports competitions on regular base. Educational institutions of different types and at different levels usually hold sports games both in spring and autumn. Comprehensive sports games for university students are held at county and provincial level. The National University Games is held every four years. In addition, school or university sports teams are sent to participate in international or regional competitions.

2. Comparisons

2.1 The educational system

It was similar that the educational system was adopted the Russian system after the World War Two. But since 1989 Hungarian system has been turning into the Anglo-Saxon (British and other similar European models) system. And Chinese educational system is now undergoing prosperous development. Based on its own experiences and lessons, it will absorb continuously advanced experiences from other countries, and contribute, as it can, to the establishment and improvement of PE system in line with China's situation.

2.2 Hungarian and Chinese higher education is supported by government

Hungarian PE education is exactly 489.000 HUF per students per annum (or academic year). 70% of this cost is ensured by the State, but the State finances a certain number of students (it is decided year by year). Last year it could be admitted about 46.000 first year students in Higher Education in the whole country. And the Education Law of the P.R China provides: the State shall institute a system of educational finance in which fiscal allocations constitute the main source, to be supplemented by funds raised through a variety of avenues.

2.3 Hungarian and Chinese content of teaching and improvement of abilities are similar

The government in Hungary centrally controlled the Curriculum from 1978, meanwhile in 1993 started to design the new National Basic Curriculum. It determined basic requirements and gave more freedom for the local governments and local educational authorities. The Local Curriculum is decided by the facilities/infrastructure, by the knowledge and abilities of personnel/staff, and by local-traditional aspects. The main goal is targeting to develop the abilities and skills of students, and not to teach totally everything and "improve the whole socialist personality" as it was the ideology under the power of the socialist regime. While in China the current syllabi are for use nation-wide. Taking the philosophy of facing to all students as the guide, and individual development as the final objective, the syllabi set "three basic tasks": first to pass on to students basic PE knowledge and skills; second to train students' body; and third to conduct ideology and moral education for students. Based on PE syllabi in educational institutions at all levels, the Ministry of Education has organised compilation of national teaching materials, and education administrative departments at all local levels have also compiled teaching materials relevant to local conditions for regional use.

2.4 The different educational goal

The Hungarian politics, economy as well as education should be fit to the EU standards and law harmonisation, as Hungary wants to join the European Union. It means it has to be equivalent the Hungarian credit system to the ECTS. It can be resulted that people can be employed in any other countries within EU (common labour market – Hungary expects to join in 2004 or 2005). And in China, the implement of Essential-Qualities-Oriented (EQO) education means implementing the state's educational policies in a

comprehensive way. EQO enhances the quality of its citizens as the fundamental goal, and fosters student's innovative spirit and practical abilities as the priority concerns so as to cultivate builders and successors for its reconstruction. In this way they can have lofty ideals, moral integrity, general education and sense of discipline. They are all-round developed morally, intellectually, physically and aesthetically.

3. Conclusions

It can be seen the influence of the World Economical Globalisation education. If nations do not want to get disadvantage, then they have to fit their national and traditional values to international trends.

It is important that this process should not be uniformed, but should keep the national cultural values. This results in a more colourful world, and contributes to the development of civilisation in the whole globe. It must be guaranteed to carry over living of the little nations (e.g. Hungary), because it promotes the development, operations and growth of big nations (for instance China) also.

A sportpedagógia mint prevenciós eszköz a fiatalok egészségnevelésében

Soós István

Pécsi Tudományegyetem, Testnevelés- és Sporttudományi Intézet

Bevezetés

A kutatás céljai

Technológiailag fejlett társadalomban élünk, melyben a fizikai aktivitás egyre inkább életvitelünk perifériájára szorul. Bár felismerjük, hogy mennyire fontos a fizikai aktivitás egészségünk megőrzéséhez, más szóval annak is tudatában vagyunk, hogy jelentős egészségi problémát okozhat a testedzés hiánya, ennek ellenére elterjedt nézet, hogy a testedzés időigényes és nagyon fárasztó.

Az emberek egészséghez viszonyuló (health-related) magatartásának, illetve viselkedésének megértéséhez ismerni kell a bennünk lezajló pszichológiai, motivációs folyamatokat, az attitűdjeinket, valamint azt a társadalmi környezetet, hátteret, amely a testedzéshez szükséges feltételeket biztosítja.

Alapfogalmak

A tanulmány jobb megértéséhez az alábbiakban a fontosabb szakkifejezések értelmezését adjuk meg.

Egészség: A WHO (Egészségügyi Világszervezet) úgy definiálta az egészséget, mint a teljes fizikai, szellemi és társadalmi jólét állapotát, és nem

csupán a betegség vagy alkati gyengeség/fogyatékoság hiányát. Szélesebb értelemben azt mondhatjuk, hogy az egészség a mindennapi élet eszköze, nemcsak a hosszú élet feltétele, hanem alapvető tényezője az emberi és társadalmi erőforrásoknak csakúgy, mint a testi-fizikai kapacitásnak.

Fiatalok: 5–18 évesek.

Fizikai aktivitás: Bármilyen testi mozgás a vázizomzat igénybevételével, amely energiafelhasználással jár.

Testedzés: Megtervezett, strukturált és ismétlődő testmozgás, amely fejleszti vagy fenntartja a fizikai fittséget.

Fizikai fittség: A fizikai teljesítőképességgel összefüggésbe hozható tulajdonságok összessége, melyekkel az ember rendelkezik, vagy amelyeket elér.

Testnevelés: Az iskolai tanterv része, melynek célja, hogy a fiatalokat a fizikai aktivitásra, illetve a fizikai aktivitáson keresztül nevelje. Fontos célja, hogy elősegítse a fizikailag aktív életmód igényének beépülését a személyiségbe, amely szükséglet fennmarad a felnőttkor folyamán, illetve egész életen át.

Egészségre irányuló testedzés (health-related exercise): Az a szakkifejezés, amely a Nemzeti alaptanterv (National Curriculum) testnevelés szakterületéről átöröklődött azokra a munkaterületekre, melyek kapcsolatban állnak az egészséggel és a fizikai fittséggel. Az egészségre irányuló testedzés a fizikai aktivitás azon formája, amely javítja az egészségi állapotot és preventív hatású. Az egészségre irányuló testedzés megtanítása tipikusan magába foglalhatja az ismeretek, a szakértelem átadását, a motoros képességeknek, a viselkedésszabályozás képességének, a pozitív attitűdnek és a meggyőződésnek a kialakítását az élethosszig tartó részvételhez a fizikai aktivitás különböző formáiban.

Mérsékelt intenzitású fizikai aktivitás: Megfelel egy élénk sétának, amely a melegség érzetével tölt el, és enyhe kifáradással jár.

Erőtéljes (erős, élénk) intenzitású fizikai aktivitás: Legalább a lassú futásnak megfelelő mozgás, amely elfáraszt és verejtékezést okoz.

A kutatás módszerei és hipotézisei

Kérdőíves vizsgálattal felmértük (önbevallás alapján) a szubjektív egészségi állapotot a nemek közötti összefüggésekben, a sportolás mértékével összehasonlítva, valamint a káros szenvedélyekkel (alkoholfogyasztás, dohányzás) összevetve.

Hipotéziseink a következők voltak:

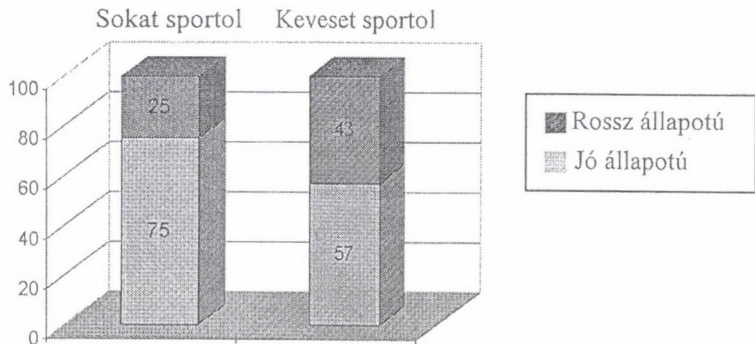
- A sokat sportolók jobb egészségi állapotúak.
- A fiúk többet sportolnak, mint a kortárs lánycsoport.
- A sokat sportolók és a jó egészségi állapotúak közül kevesebben hódolnak káros szenvedélyeknek.
- A jó tanulók közül többen sportolnak, mint a gyengébb tanulmányi eredményűek közül.

Az adatfelvételek idén és tavaly történtek, de az azt megelőző évek eredményei is értékes adalékul szolgálnak a különböző összehasonlításokhoz. Az adatfelvételbe főként 10–16 éves fiatalokat (általános és középiskolás tanulókat) vontunk be (N=347). A kapott nagyszámú adatot SPSS for Windows 10.0 programcsomaggal dolgoztuk fel.

A kutatás fontosabb eredményei

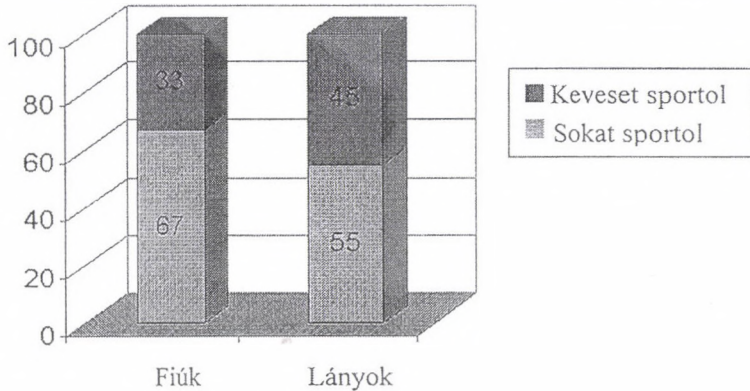
Az önbevallás alapján a felmérésben részt vevő 10–16 éves tanulók 67%-a kitűnő vagy jó, 30%-uk közepes és 3%-uk rossz egészségi állapotúnak érzi magát. A sokat sportoló tanulók egészségesebbnek tartják magukat (75%-ban) mint nem sportoló vagy keveset sportoló társaik (57%-ban) (1. ábra).

A nemek szerinti megoszlás azt mutatja, hogy a fiúk közül többen sportolnak, fizikailag aktívabbak, mint a kortárs lánycsoport. Így nem meglepő az a megállapítás sem, hogy a jó egészségi állapotú tanulók közül a fiúk 67%-a, a lányok mindössze 55%-a tartozik a sokat sportolók csoportjába (2. ábra).

1. ábra

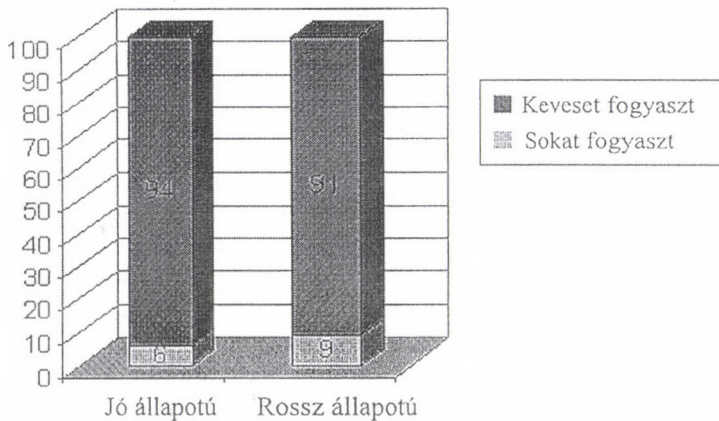
A sportolás és az egészségi állapot összefüggése

2. ábra

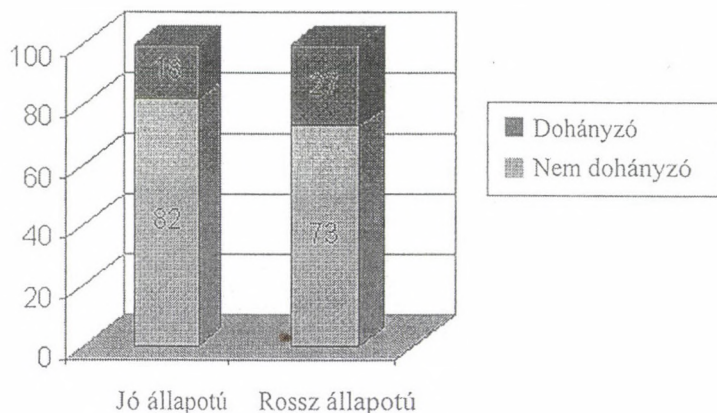
A kitűnő vagy nagyon jó egészségi állapotú fiúk és lányok sportolása

Az egészségi állapot és az alkoholfogyasztás között nem található szignifikáns összefüggés, míg az egészségi állapot és a dohányzás között némi összefüggés figyelhető meg. Sajnálatos tapasztalati tény, hogy a sportoló csoportokban ugyanolyan mértékben találhatók alkoholfogyasztók, mint a társadalom egyéb területein. Szintén megfigyelhető, hogy mind a sportoló lányok, mind a sportoló fiúk nagy számban dohányoznak testedzés előtt és után, néha közben is (3. és 4. ábra).

3. ábra

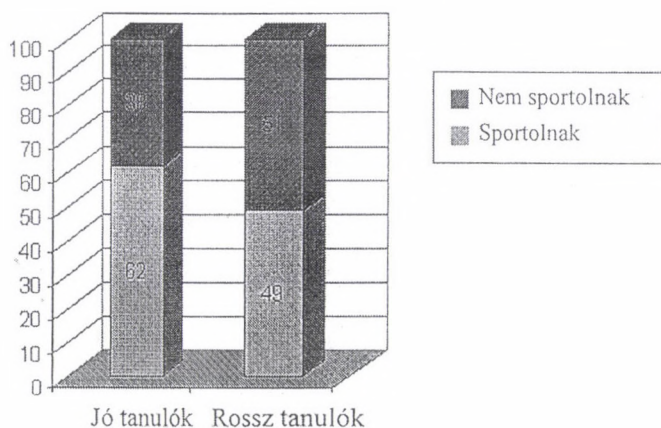
Az egészségi állapot és az alkoholfogyasztás összefüggése

4. ábra

Az egészségi állapot és a dohányzás összefüggése

Egyértelmű összefüggés látszik a tanulmányi eredmény és a sportolás között. A jeles és jó tanulmányi eredményű tanulók csoportjában magasabb a sportolók aránya, mint a közepes vagy gyenge tanulók körében (5. ábra). Ez igaz annak ellenére, hogy a jó tanulók közül többen járnak különórákra, nyelvtanításra, szakkörökre, zeneiskolába, illetve kulturális rendezvényekre. Mindezt alátámasztják néhány évvel ezelőtt készült tanulmányaink is.

5. ábra

A tanulmányi eredmény és a sportolás összefüggése

Következtetések, a kutatás pedagógiai jelentősége

A belső környezet formálásához, a személyiségalkítás folyamatához hozzátartozik a nevelő hatások rendszere. Kívánatos az egyénben pozitív beállítódást kialakítani a jó egészségi állapot iránt. Ez a fajta attitűd kedvezően befolyásolja az életvitel további formálódását. Megfelelő irányba mozdítja az egészségi státust, még viszonylag kedvezőtlen külső körülmények esetén is.

Az egészségnevelés fő területei a környezetvédelem mellett az egészséges táplálkozásra, a káros szenvedélyek mellőzésére, valamint a rendszeres fizikai aktivitásra, sportolásra nevelés. Ez utóbbi fontosságát szeretnénk kiemelni, hiszen jelentős az egészségi, egészségügyi haszna még a mérsékelt fizikai aktivitásnak, terhelésnek is, ha az rendszeres és fokozatos. Ezért az egyének tudatát, tudatosságát úgy kell fejleszteni, hogy minél többen megértsek és átéljék a fizikai aktivitás és a sport hasznát. A fizikai aktivitás optimális intenzitása és gyakorisága egyenesen arányos az egészségmegóvás mértékével.

A fiatalokat a következő motívumokkal lehet ösztönözni arra, hogy fizikailag aktívak legyenek, valamint átéljék és megértsék a testedzés testi és pszichikai hasznát:

- A „jó érzés” faktora („élvezem, amit csinálok”).
- A „sikeresség” faktora („eredményes vagyok a tevékenységben, illetve látom, hogy van értelme az erőfeszítésnek, mivel fejlődöm”).

Meg kell találni azokat a technikákat (illetve léteznek már erre modellek), melyek eredményesnek bizonyulnak a fizikai aktivitás ösztönzésére. Ezeket alkalmazni kell a pedagógusoknak.

Ugyanakkor a pedagógusok, az egészségnevelők akkor ismerik fel a fizikai aktivitás hasznát, ha maguk is kipróbálják és megtapasztalják előnyeit. Így a személyes példamutatással összhangban álló nevelés által szélesebb rétegeket lehet megnyerni az egészségmegőrzés-egészségtámogatás gyakorlatának.

Irodalom

Biddle, S. - Mutrie, N. (2001): *Psychology of Physical Activity - Determinants, Well-being and Interventions*. Routledge.

Biddle, S. - Sallis, J. - Cavill, N. (1998): *Young and Active? Young people and health-enhancing physical activity - evidence and implications*. Health Education Authority.

Bíróné Nagy E. (1993): *Kutatási zárójelentés. A szelektív motoros stimulusok hatása a tanulók mozgásos aktivitására, az életstílus befolyásolására*. MKM Kutatás és Fejlesztés Alapítvány 167/91. sz. pályázata. Budapest.

Bíróné Nagy E. (1994): *Sportpedagógia*. Magyar Testnevelési Egyetem. Budapest.

Énkép és szociális énképek iskoláskorban

Dudás Gabriella,¹ Pápai Júlia²

¹ELTE TFK Testnevelési Tanszék;

²Nemzeti Sportmódszertani és Kutató Intézet (NSKI)

Bevezetés

A biológiai fejlődés és a pszichikai érés folyamán minden emberben kialakul egy kép önmagáról. Az egyén külső és belső tulajdonságainak ezt az integrációját nevezzük énképnek (Kulcsár 1981, 1992). Az önmagunkról alkotott kép meghatározó eleme a testkép. A test az én „hordozója”, „foglalata”. Testünket, mint az én külsejét, a másokra gyakorolt hatása alapján, azok észleleteitől és azok kritériumaitól függően értékeljük (Kon 1989).

Az egyén önmagáról alkotott képét a belső indíttatáson túl a szociális környezete alakítja, teljesítményeinek verbális és nem verbális eszközökkel történő minősítése révén. Sokszor egyenesen a cselekvő és nem a cselekvés értékelése történik meg („Jó voltál!”, „Rossz voltál!”), így ez közvetlenül hat az énképre (Kulcsár 1981). A szociális feedback az énkép alakulásának döntő tényezője. Negatív minősítéssel a tilalmak, pozitív értékeléssel pedig a kívánatos tulajdonságok épülnek be, és a normák meghatározásával kialakul az egyénben az ideális én képe. Az „énideál” optimális esetben motiváló hatású, hiszen az egyén ennek a megvalósítására törekszik. Az „énideál” kialakulásával megjelenik az önértékelés funkciója, amely az egyén szükségleteit és tet-

teit a szociális normához, az évideálhoz hasonlítja és igazítja anélkül, hogy közvetlen szociális megerősítést vagy büntetést várna (Kulcsár 1981).

Az énkép megközelíthető a szociális szerepek felől is. A szociális kép az az önleírás, amelyet az egyén ad önmagáról a másik ember szempontjából. Ez a kép azt mutatja meg, hogy mit vállal magára a másik véleményéből. Hogyan látják az egyént mások? Mennyire egyezik ez a kép az önmagáról kialakított képpel? Ez az önismeret „társas” szintje.

A „más szemével látás” az egyéntől decentráltást követel, amelyre a gyermek 8–10 éves korra válik képessé (Mérei – Binét 1978, Orosz – Szitó 1999). E szemlélet nélkül a másik ember megértése, az együttműködés, a csoportba való beilleszkedés el sem képzelhető. E folyamatokkal szoros összefüggésben fejlődik az empátia, mely az egyénnek az a képessége, hogy a másik emberrel való közvetlen, személyes kapcsolatban beleéli magát annak lelkiállapotába, és így képes megérezni a másik ember érzelmeit, indítékait (Keményné 1989).

Az emberi viselkedés egyik fontos motívuma a pozitív énképre törekvés, ami sikeres beilleszkedéssel, kielégítő társas együttműködéssel jár együtt (Jakob 1988). A magabiztosság a testtartásban, a gesztusban, a hangerőben, a beszéd dinamikájában is megjelenik, ami erőt, határozottságot jelent a kommunikációs helyzetekben (Csertő 1991).

Az önértékelés önmagunk mint egész „elfogadásának vagy el nem fogadásának” a foka (Jakob 1988), a mentális egészség döntő mutatója. A pozitív gyermekkori önértékelés kapcsolatba hozható az élet későbbi szakaszaiban tapasztalt elégedettséggel és boldogsággal, míg az alacsony önértékelés gyakran a depresszióval, a szorongással, a társas kapcsolatokban jelentkező viselkedészavarokkal társul. Az iskola az énkép alakításának fontos színtere, és nem mindegy, hogyan látja el a szocializációs feladatát az egészséges életvitel alapjainak megteremtésében.

Kérdésfelvetés, hipotézisek

Dolgozatunkban a gyermekek önmagáról alkotott képét a szociális szerepek felől közelítettük meg, és az alábbi kérdésekre kívántunk választ kapni:

- Kimutatható-e különbség a fiúk és a leányok szociális énképei között? Különbséget feltételeztünk az eltérő nemi szerepre való szocializáció miatt.

- Van-e kapcsolat az énkép és a különböző szociális képek között? Azt gondoltuk, hogy a gyermeki énkép a szülői és a baráti énképpel szoros, míg az osztályfőnöki énképpel lazább kapcsolatot mutat. Ezt azzal magyaráztuk, hogy az osztályfőnök megítélésében domináns szerepet játszanak az isko-

lai eredmények, a teljesítmény. A barát és a szülő elfogadóbb, „több arcát” ismeri a gyermeknek.

- Befolyásolja-e a tanulmányi eredmény a gyermekek énképét és szociális énképeit? Feltételeztük, hogy a jobban tanuló gyermekek énképei pozitívabbak lesznek, mint „gyenge” társaiké, hiszen a jó tanuló többször kap elismerést, megerősítést a környezetétől, mint a rosszul tanuló.

Anyag és módszer

A vizsgálatban a tápióbicskei Földváry Károly Általános Iskola, a bényei Bénye-Káva Általános Iskola és a Budapest, XXII. kerületi Tompa Utcai Általános Iskola felső tagozatos tanulói vettek részt. A minta teljes elemszáma 260 fő volt (144 fiú, 116 lány). Életkoruk 11 és 15 év között változott.

Az énképet kérdőíves módszerrel vizsgáltuk (Ormai és mtsai 1984). Megkértük a gyermekeket, hogy tíz tulajdonság (értelmesség, emlékezet, figyelem, pontosság, társakhoz való viszony, önállóság, őszinteség, akaraterő, szorgalom, magatartás) alapján hétfokozatú skálán először értékeljék saját magukat (*énkép*), majd más személyek „bőrébe bújva” (anya, apa, barát, osztályfőnök) ugyancsak ítélik meg a felsorolt tulajdonságaikat (*szociális énkép*). Az osztályfőnököket is megkértük, hogy jellemezzék osztályuk tanulóit az adott tulajdonságok alapján. Ezt az értékelést *osztályfőnöki képnek* neveztük el.

A gyermekek tanulmányi eredményéről szintén kérdőívvel gyűjtöttünk adatokat. A feldolgozás során azokat tekintettük „gyenge” tanulónak, akiknek tanulmányi átlaga a hármas jegy alatt volt, „jó” tanulónak pedig azokat, akiknek átlaga 4,1–5,0 közé esett.

Kiszámítottuk a különböző énképek pontértékének átlagát és szórását. A csoportok közötti különbségeket egyszempontos varianciaanalízissel vizsgáltuk. Az énképek közötti kapcsolatok szorosságának vizsgálatára korrelációs analízist alkalmaztunk.

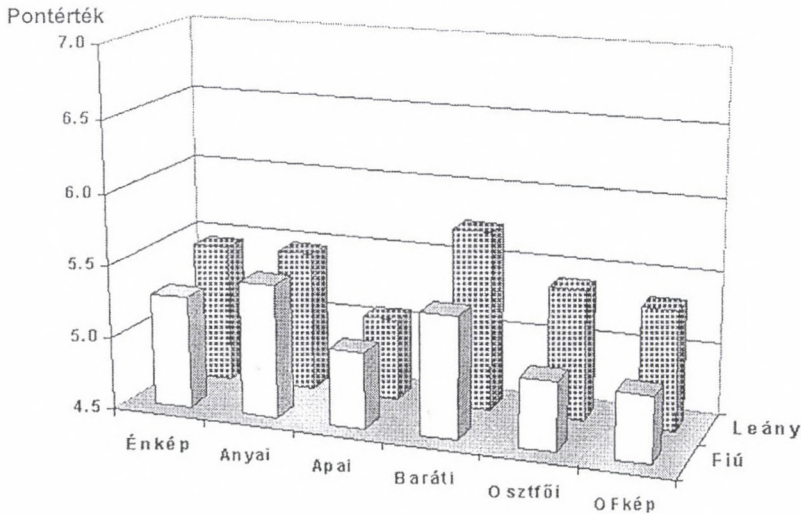
Eredmények

A fiúk és a leányok énképei

Az 1. ábrán a gyermekek énképének, szociális énképeinek, valamint az osztályfőnök értékelésének átlagértékeit tüntettük fel. Az első oszlop az énképeket mutatja. A fiúk önmagáról alkotott képe kevésbé pozitív, mint az azonos korú leányoké. A különbség nem szignifikáns, csak tendenciaszerűen érvényesül. Ez a trend valószínűleg az eltérő nemi szerepre történő szocializációval magyarázható. A társadalomban elfogadott női szerepre való felké-

szülés során a környezet visszajelzései hatására a lányok inkább a passzív tulajdonságokat, a szófogadást internalizálják. A férfias szerep vállalására viszont az erőpróbák, a vagányság, a kihívás és a felnőttekkel való nyílt dacolás lehet a jellemző, amit a környezet nem mindig pozitívan fogad. Ez egyben azt is jelenti, hogy a serdülés idején a fiúk valószínűleg kiterjedtebb és differenciáltabb szociális térben szereznek tapasztalatot és alakítják énjüket, mint a lányok.

A gyermekek szociális képei igen érdekes mintázatot mutatnak. A két nem anyai és apai szociális képei között – az énképhez hasonlóan – nincs különbség. Azonban mind a fiúk, mind a lányok véleménye szerint az anya jóval pozitívabban ítéli meg gyermeke tulajdonságait, mint az apa. Jól látható ez az átlagértékek közötti jelentős differenciából. Nyilvánvaló, hogy ezekben a szociális énképekben visszatükröződnek a családi relációk, a gyermek által tapasztalt szülői szerepek. Az anya az elfogadó, a feltétel nélkül szerető szülő, míg a teljesítményelvű apa célokat állít, feltételeket szab és értékkel. Az anyának tulajdonított kép jelentőségére utal, hogy átlagértéke legalább az énképével azonos, sőt a fiúknál az ént erősítő voltát mutatja az, hogy az anya szempontjából pozitívabban ítélik meg magukat, mint az önreflexió során.

1. ábra
A fiúk és lányok szociális énképei

A két nem között lényeges eltérést a baráti és az osztályfőnöki szociális énképben találunk. A fiúknál valószínűleg – az anyához hasonlóan – az ön-

megerősítés és az elfogadás folytonosságának biztosításában van szerepe a barátnak. A leányoknál a baráti szociális kép felé történő hangsúlyeltolódás az önállósodási igény visszaigazolását jelezheti, és ebben az életkori szakaszban a kortárs csoportok jelentőségét emeli ki az én alakulásában. Mivel a leányok biológiailag érettebbek, valószínűleg szociális érésükben is előrébb tartanak a fiúknál.

Az osztályfőnökek tulajdonított megítélés (Osztfői) szintén eltérő a két nemnél. A lányoknál az osztályfőnökek tulajdonított értékítélet az anyához hasonló jelentőséggel bír, míg a fiúk inkább az ellenőrző-értékelő szerepét emelik ki, tehát a teljesítményoldalt vélik fontosabbnak az osztályfőnöki megítélés szempontjai közül.

Érdekes az osztályfőnöki szociális énkép és az osztályfőnök valóságos értékelésének (OFkép) hasonlósága. A gyermekek kellő pontossággal ismerik az osztályfőnök róluk alkotott véleményét. Ez felhívja a figyelmet a szóban és metakommunikációban, cselekvésben megnyilvánuló, „intézményes” értékelés jelentőségére.

Az osztályfőnöki értékelésben véleményünk szerint tükröződnek azok a már említett jelenségek is, amelyek a gyermekek nemiszerep-tanulásával járnak együtt. Valószínű, hogy a pedagógus a leányok ennek megfelelő tulajdonságait pozitívabban értékeli, mint a fiúkéit.

Az iskola feladatai közé tartozik az önmagukat elfogadó, egészséges önbizalommal rendelkező gyermekek nevelése. Úgy tűnik, a nevelőintézménynek még jelentős tartalékai vannak a pozitív énkép formálásában, a negatív énkép áthangolásában, vagy a szülői környezet hatásának ellensúlyozásában.

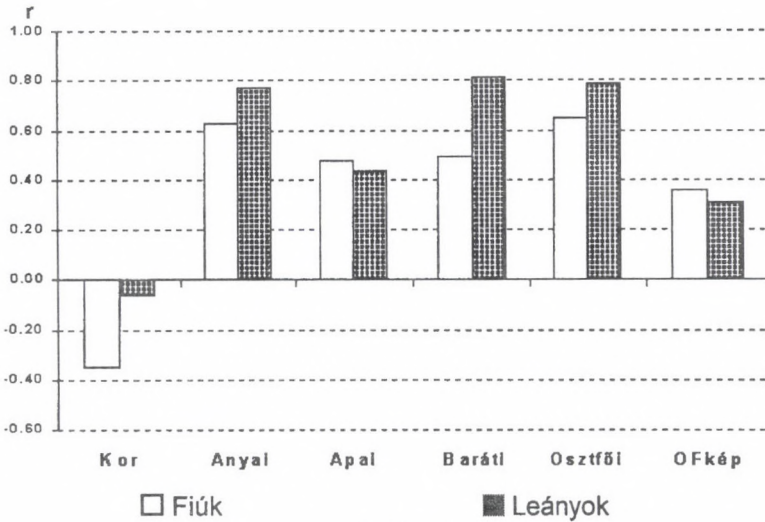
Kapcsolat az énképek között

A kapcsolatok elemzése során kapott adatok részben visszatükrözik azokat az eredményeket, amelyeket az átlagértékek analízisekor találtunk, részben más információval is szolgálnak.

A 2. ábrán az énkép és az életkor, valamint a szociális képek közötti kapcsolatokat tüntettük fel. A leányok énképének életkorral való összefüggésének kivételével minden korreláció szignifikáns volt. Az ábrából látható, hogy a fiúk énképe az életkorral negatívan korrelál. Mint azt korábban említettük, ennek valószínű oka az, hogy szociális tapasztalataik alapján jobban képesek magukat „más szemével látni”, mint a lányok.

Az énkép és a szociális képek közötti kapcsolatok a fiúknál lazábbak, ami szintén alátámasztja az énkép differenciáltabb voltát. A lányok énképének a szociális énképekkel való szoros kapcsolatai viszont globálisabb ön-

szemléletre utalnak. Külön kiemelnénk az énképnek az apai szociális képpel és az osztályfőnöki véleménnyel való kapcsolatát.

2. ábra
Az énkép korrelációi

Az apai szociális kép csak laza-mérsékelt kapcsolatban van az énképpel, mutatván azt a tényt, hogy az apa még a gyermek szerint is más szempontokat vesz figyelembe az ő értékelésénél és szigorúbban ítéli meg cselekedeteit.

Nyilvánvaló, hogy az osztályfőnök is differenciáltabban értékeli a gyermeket, mint ahogyan a gyermek az osztályfőnök „szemével” látja magát.

Szociális képek a tanulmányi eredmény szerint

Az iskolai előmenetel és az énkép között szoros kapcsolat van (Dévai - Sipos 1986). Aki kedvezően vélekedik önmagáról, az mind az iskolai előrehaladásban, mind a társas kapcsolatokban kompetensnek érzi magát.

A negatív énképnek ugyancsak vannak teljesítmény- és magatartásbeli vonzatai. Az a gyermek, aki nem értékeli megfelelő módon a képességeit, tulajdonságait, az elsősorban biztonságra törekszik, nem mer kockáztatni, ennek következtében rendszerint alulteljesít. A környezetétől emiatt negatív visszajelzést kap. Egy idő után lehet, hogy tanulási gondjai támadnak, pedig képességei nem maradnak el osztálytársaiétól. Egyre inkább rákényszerülhet olyan magatartásformák felvételére, amelyek esetleg idegenek tőle. A kompenzációs mechanizmusok nyilván az énképet is érintik.

Eredményeink a vártak megfelelően mutatják, hogy a jó tanulmányi eredményű gyermekek énképe pozitívabb, mint a gyenge teljesítményűeké. Ez a tendencia a szociális képek esetében is megfigyelhető. A mintázatban lényeges különbséget találunk a fiúk és a lányok között.

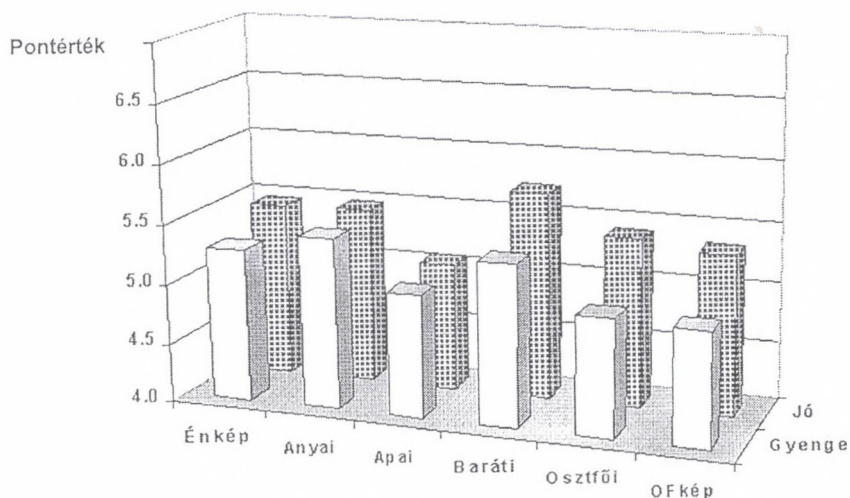
A fiúknál (3. ábra) a tanulmányi eredmény szerint nem lehet különbséget találni sem az énkép, sem a szülői szociális képek átlagértékeiben. Ez arra utal, hogy a tanulmányi előmenetel nem a legfontosabb tényező önmaguk és a szülők feltételezett megítélésében, tehát a gyermek szülők általi értékelése a gyermek szerint nem „tanulmányfüggő”.

A lányoknál (4. ábra) az iskolai teljesítmény jelentősen befolyásolja az önmegítélést, és ugyanilyen módon a vélt szülői értékelésben is szerepet játszik. Különösen érdekes ez az apai szociális kép esetében. A jól tanuló gyermek úgy érzi, hogy mindkét szülője egyformán ítéli meg a tulajdonságait. A gyengén tanulónál az anya sokkal elfogadóbb. A gyermek valószínűleg úgy éli meg, hogy egyéb tulajdonságait is a rossz teljesítmény alapján értékeli az apa.

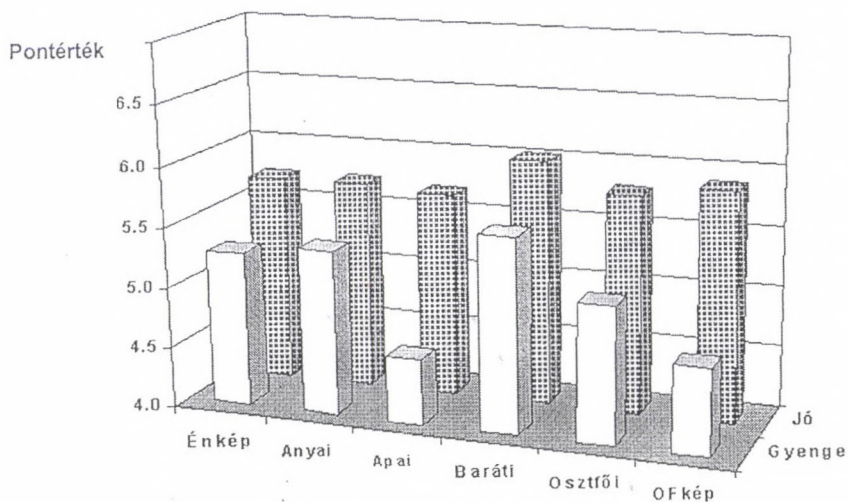
A barátnak tulajdonított értékelés a jól tanuló fiúknál nagyobb hangsúlyt kap, mint a családé és az iskoláé (3. ábra). A rosszabbul tanuló fiúk esetében a baráti énkép nem tér el a saját énképtől, a lányoknál viszont (4. ábra) a vélt baráti megítélés valamivel pozitívabb, mint az énkép. Ez a csökkent önértékelés kompenzációs lehetőségét mutatja, és kiemeli a kortárs csoportok jelentőségét. Nagyon érdekes, hogy a jól tanuló lányok szociális énképeinek átlagai igen hasonlóak, ami azt mutatja, hogy aki pozitívabban ítéli meg önmagát, hajlamos azt gondolni, hogy mások is pozitívabban értékelik őt.

A jól és a rosszul tanulók közötti különbségek mind az osztályfőnöki szociális képben, mind a valóságos osztályfőnöki értékelésben tükröződnek. A jó tanulónál az osztályfőnöki énkép, a valódi osztályfőnöki értékelés és a gyermek önmagáról alkotott képe önerősítő rendszert alkot, míg a rossz tanulók a negatívabb külső visszajelzést pozitívabb énképpel kompenzálják. Különösen igaz ez a gyengén tanuló lányokra. Úgy tűnik, hogy a lányok énje szenzitívebben reagál az iskolai előmenetelre. Hasonló eredményekre jutott Pápai (1986) általános iskolai tanulók vizsgálata során.

Az osztályfőnök gyermek szerinti értékítélete a szülőkéhez hasonlóan rendkívül fontos. Valószínű, hogy az osztályfőnök az apához hasonlóan „teljesítményelvű”, ezért lehetséges, hogy a jobban tanulót differenciáltabban, a gyengébben tanulót globálisabban hajlamos megítélni.

3. ábra
A fiúk énképei a tanulmányi eredmény szerint

4. ábra
A leányok énképei a tanulmányi eredmény szerint

Összefoglalás

- A vizsgált szempontokat áttekintve megállapítható, hogy a serdülés idején a gyermek énképének alakulásában erősítő, támogató jelentőséggel bír az anyának és a barátnak tulajdonított pozitív értékelés.

- Az apai szociális kép és az osztályfőnöki kép átlagának alacsony értéke, valamint laza korrelációi a gyermeki énképpel jól mutatják a „hatalom” értékelését és elvárásait. A gyermekek szociális képei ily módon viszatükrözik a családon belüli szerepviszonyokat is.

- A serdülés időszakában a fiúk árnyaltabban értékelik önmagukat, mint a lányok.

- Minél magasabbra értékeli a gyermek önmagát a vizsgált tulajdonságokban, annál pozitívabbnak tartja mások róla alkotott véleményét is.

- A fiúk szülői és baráti szociális énképeit az iskolai teljesítmény nem befolyásolja olyan mértékben, mint a lányokéit, ami ismét jól mutatja az eltérő nemi szerepre történő szocializáció hatását. A tanulmányi előmenetelbeli különbségek a lányok énképeinél mutatkoznak meg erősebben.

- A valódi osztályfőnöki vélemény ismeretében az osztályfőnöki szociális énkép szintén jól tükrözi a különbséget a jobban és rosszabbul tanuló gyermekek között.

- Eredményeink azt mutatják, hogy a pedagógusok és a kortárs csoportok által közvetített értékek révén az iskolának óriási lehetőségei vannak a negatív önértékelés megváltoztatásában és a pozitív gyermeki énkép formálásában.

Irodalom

Csertő A. (1991): *Én és a Másik*. Kecskeméti Tanítóképző Főiskola. Kecskemét.

Jakob, N. (1988): *Énkép, énídeál és szociális képek összehasonlító vizsgálata alsó tagozatos tanulóknál*. BTF. Budapest. 289-302. p.

Keményné Pálffy K. (1989): *Bevezetés a pszichológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

Kon, I. S. (1989): *Énünk nyomában: a személyiség és éntudata*. Kossuth. Budapest.

Kulcsár Zs. (1981): *Személyiségpszichológia*. Tankönyvkiadó. Budapest.

Kulcsár Zs. (1992): *Korai személyiségfejlődés és énfunkciók*. Tankönyvkiadó. Budapest.

Mérei F. – Binét Á. (1978): *Gyermeklélektan*. Gondolat. Budapest.

Orosz J. – Szitó I. (1999): *Az iskolai énkép a serdülőkorban*. Trezor. Budapest. 39-74. p.

Pápai J. (1986): *Általános iskolai tanulók énképe és szociális képei a tanulmányi eredmény függvényében*. Kézirat.

Tanulási képességek összehasonlító vizsgálata óvodás- és kisiskoláskorú gyermekeknél az iskolaérettség függvényében

Némethné Tóth Orsolya

Berzsenyi Dániel Főiskola, Testnevelés- és Sporttudományi Intézet

Bevezetés

Szeretném bemutatni és értelmezni öt éves óvodások körében végzett longitudinális vizsgálatom első szakaszának eredményeit. Vizsgálataim célja a lehetséges összefüggések feltárása a tanulás sikerességéhez szükséges pszichikus funkciók (verbális és vizuális emlékezet, figyelemidő és figyelemhiba) és bizonyos motoros képességek (dinamikus és statikus egyensúly, finom- és durvakoordináció) között. Ugyanezeket a gyermekeket hat-, illetve hét éves korukban is felmérem, megállapítandó fejlődésük ütemét, mértékét, az egyes képességek közötti lehetséges kapcsolatokat, mindezt az iskolaérettséghez szükséges motoros képességek szempontjából.

A kutatás előzménye

A Porkolábné dr. Balogh Katalin által indított, közel 15 éves kísérlet egyik fontos megállapítása szerint iskolai tanulásra akkor alkalmas a gyermek, ha valamennyi készsége, térbeli és időbeli tájékozódó képessége is megfelelő. Mindezekon a tényezőkön kívül még befolyásolhatja a tanulás sikerességét a

tanító személye, az osztályközösség, a családi háttér, az aktuális testi és lelki állapot. Én mindezen tényezők közül kiemelem a mozgás jelentőségét, hivatkozva a műveleti lélektan képviselőire (Piaget, Vigotszki, Galperin), amely szerzők szerint az értelmi fejlesztésben a mozgás kiemelkedő jelentőségű és meghatározó szerepű. Ezen szerzők szerint az értelmi-fogalmi műveletek eredete a tényleges cselekvésben van. A műveleti gondolkodás a motorosan elvégzett műveletekből alakul ki, azok lerövidülésével, belsővé válásával. Gazdag motoros kapcsolatok fenntartásával a legkorábbi életszakasztól befolyásolhatjuk a fogalmi gondolkodás kialakulását. A motoros készségek fejlődési szintje fontos szerepet játszik a percepció fejlődésében, a percepció fejlődés pedig előfeltétele a fogalmi gondolkodásnak. Ebből következően a tanuláshoz szükséges pszichikus fejlettségi szint kialakulásához és megerősítéséhez elsőként a motoros funkciókat-készségeket kell fejleszteni. A mozgás jelentősége tehát kiemelkedő, általános transzferhatása miatt.

Visszatérve Porkolábné dr. Balogh Katalin kísérleteire, amelyek a későbbi tanulási zavarok megelőzésére irányulnak, megállapítható, hogy ezen zavarok megelőzésében döntő fontosságú, kiemelt szerepű a percepció fejlesztése és a mozgásos tapasztalatok kialakítása.

Hipotézis

Feltételezésem szerint azok a gyerekek, akik intenzív mozgásfejlesztés hatására a motoros képességek terén jobb eredményeket produkálnak, a tanuláshoz szükséges képességek (emlékezet, figyelem) felmérése során is a jobbak között szerepelnek, vagyis e tényezők között pozitív korreláció mutatható ki.

Vizsgálati módszerek

- *Verbális emlékezet*: egy négy mondatból álló történet egyszeri meghallgatása és visszamondása. Értékelés: a 9 kulcsszó alapján.
- *Vizuális emlékezet*: egy felmutatott táblán látható 7 rajz vizuális rögzítése és felidézése. Értékelés: a helyesen megnevezett ábrák alapján.
- *Figyelemidő és figyelemhiba*: a Csinády-féle figyelemtesztrel. Értékelés: a teszt elvégzésének ideje, illetve a hibák száma.
- *Dinamikus egyensúly*: felfordított, rövid tornapadon egyensúlyozó járás oda-vissza a középen levő babzsák átlépésével. Értékelés: a feladat elvégzésének ideje s-ban.
- *Statikus egyensúly*: fél lábon állás tarkóra tett kézzel, másik láb felhúzva a támaszláb térdéig. Értékelés: a feladat elvégzésének ideje s-ban az egyensúlyvesztésig, mindkét lábon próbálva, a jobbik eredményt számítva.

- *Finomkoordináció:* 10 db gyöngyszem felfűzése egy hurkapálcikára. Értékelés: a feladat elvégzésének ideje s-ban.

- *Durvakoordináció:* helyből távolugrás, illetve páros lábú szökdelés helyben. Értékelés: cm-ben, illetve darabszámmra.

A vizsgálatot szombathelyi óvodások körében végeztem (351 fő). Tizenkét szombathelyi óvodát mértünk fel tanító szakos hallgatóim segítségével.

Ugyanezekről a gyerekekről hat- és hétéves korukban is felmérést készítettek, megállapítandó fejlődésük ütemét, az egyes képességek közötti kapcsolatokat, az iskolaérettséghez szükséges motoros képességek szempontjából.

Eredmények

Minden próba fiú-lány átlagait (1. táblázat) összehasonlítottam kétmintás próbával, a kapott eltérések (statikus egyensúly, távolugrás) az evidenciákat erősítik. A statikus egyensúlynál erős szignifikáns eltérés (2,403) tapasztalható a lányok, a távolugrásnál igen erős szignifikáns eltérés (3,529) a fiúk javára.

1. táblázat

Az egyes próbákban elért átlageredmények

Próba	Fiú	Lány
Verbális emlékezet	5,071 szó	5,137 szó
Vizuális emlékezet	4,630 kép	4,571 kép
Figyelelmidő	60,25 s	64,27 s
Figyelemhiba	2,649 db	2,367 db
Dinamikus egyensúly	17,43 s	16,05 s
Statikus egyensúly	20,53 s	25,83 s
Gyöngyfűzés	45,91 s	45,91 s
Távolugrás	90,54 cm	83,52 cm
Szökdelés	63 db	61 db

Lineáris korrelációk az egyes próbák között

Az alábbiakban csak az igen erősen szignifikáns korrelációjú kapcsolatokat mutatom be. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az egyes eredmények közötti korrelációs összefüggések nem feltétlenül jelentenek minden esetben ok-okozati összefüggést. Nagymértékű szignifikáns korrelációs összefüggés sem jelenti azt, hogy a vizsgált minta minden egyes elemére igaz a megállapítás.

2. táblázat

**Korrelációs összefüggések az összesített
eredmények alapján (fiú-lány)**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

Jelölések: 1 - gyöngyfűzés, 2 - statikus egyensúly, 3 - dinamikus egyensúly, 4 - távolugrás, 5 - szökdelés, 6 - figyelemidő, 7- figyelemhiba, 8 - vizuális emlékezet, 9 - verbális emlékezet.

A verbális emlékezet igen erősen szignifikáns pozitív korrelációt mutat a gyöngyfűzés, a távolugrás, a figyelemidő, a figyelemhiba és a vizuális emlékezet eredményeivel. A gyöngyfűzés igen erősen szignifikáns pozitív kapcsolatban van a statikus és dinamikus egyensúllyal, valamint a távolugrással. A figyelemidő a figyelemhibával és a vizuális emlékezettel hozható kapcsolatba. További pozitív korrelációk mutathatók ki a figyelemidő és a dinamikus egyensúly, a szökdelés és a statikus egyensúly, valamint a szökdelés és a távolugrás között. A vizuális emlékezet és a figyelemhiba is pozitív korrelációban állnak egymással.

3. táblázat

Korrelációs összefüggések a fiúk eredményei között

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

Jelölések: mint a 2. táblázatnál.

A verbális emlékezet itt is kapcsolatba hozható a távolugrásban, a szökdelésben elért jó eredményekkel, illetve a kisszámú figyelemhibával és a jó vizuális emlékezetbeli teljesítménnyel. Azok a fiúk, akiknek jó a vizuális emlékezetbeli teljesítménye, a figyelemtesztet is gyorsan és kevés hibával teljesítették. A fiúk eredményei a finomkoordinációt igénylő gyöngyfüzés esetében pozitív korrelációs összefüggést mutatnak a statikus egyensúlyozás és a távolugrás eredményeivel. Minél többet szökdeltek a fiúk, annál jobb eredményt értek el a statikus egyensúlyozás feladatában is.

4. táblázat

Korrelációs összefüggések a lányok eredményei között

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									

Jelölések: mint a 2. táblázatnál.

A lányok eredményeit elemezve a verbális emlékezet a következő változókkal mutat pozitív korrelációs összefüggést: a gyöngyfüzéssel, a távolugrással és a figyelemidővel. Tehát azok a lányok, akik több kulcsszót visszamondtak a történetből, azok gyorsabban végeztek a gyöngyfüzéssel, nagyobb ugráltak távolba és rövidebb idő alatt teljesítették a figyelemtesztet, kevés hibával. Azok a kislányok, akik gyorsan végig tudtak sétálni egyensúlyozó járással a felfordított padon, szintén gyorsabban teljesítették a figyelemtesztet. Ugyanezek a lányok a gyöngyöket is gyorsabban fűzték fel. A szökdeléses feladat jó eredménye együtt jár a jó statikus egyensúlyozó képességgel, a figyelemhibák száma és a vizuális emlékezetet mérő feladat megnevezett képeinek száma pedig negatív korrelációt mutat. A távolugrás jó eredménye együtt jár a gyöngyfüzéses feladat teljesítésének rövidebb idejével.

Összefoglalás

Az összesített eredmények közül kiemelem azokat, melyek a fiúk és a lányok eredményei között is szerepelnek.

Pozitív korrelációs kapcsolat tapasztalható a finomkoordinációt igénylő gyöngyfűzés és a távolugrás mint durvakoordinációs nagymozgás között; az utóbbi összefügg a verbális emlékezetbeli teljesítménnyel is. A statikus egyensúlyozás és a szökdelés közötti kapcsolat megerősítést nyert. A vizuális emlékezet próbájának minél jobb teljesítése magával hozza a figyelemteszt minél kisebb számú hibával történő elvégzését. Érdekesnek találok a dinamikus egyensúly és a figyelemidő között fellelhető korrelációs kapcsolatot. Fontos lehet a további felmeréseim szempontjából figyelembe venni azt a tényt, hogy a verbális memóriabeli jó teljesítmények milyen szerteágazó korrelációs kapcsolatokkal rendelkeznek.

Az összefüggések háttérben a koordináció (ügyesség) mint motoros képesség áll. A koordinált mozgás (finom mozgás) következménye a koordinált gondolkodás. „Aki koordináltan tud mozogni, az jobb feltételek mellett gondolkodik, minthogy bonyolult mozgáskapcsolatok kialakítása és automatizálása – mintegy visszahatásként, az agyműködés megerősítéseként – fejleszti a központi idegrendszer nem szorosan a mozgáskoordinációval kapcsolatos működését is” (Nádori László).

Irodalom

Estefánné dr. Varga M.: *A tanulást megalapozó pszichikus képességek óvodai fejlesztése, a fejlődés mérésének lehetőségei.* In: Kohajda J. - Orbán I. (szerk.): Szöveggyűjtemény szociálpedagógia szakos hallgatók részére. 5. kötet. EKT. Eger. 1996. 185-205. p.

Falus I. - Ollé J.: *Statistikai módszerek pedagógusok számára.* OKKER. 2000.

Nagyné dr. Kovács I.: A testnevelés fejlesztő hatása iskolába lépés előtt. *Testnevelés és Sporttudomány*, 1991. 1. 3-6.

Nádori L.: *A motoros képességek fejlesztésének elméleti, metodikai alapjai.* In: Gál L. és mtsai (szerk.): Az óvodai és az általános iskolai testnevelés és sport időszerű kérdései. Budapest. 1982.

Porkolábné dr. Balogh K.: *Mozgás - testkép - énkép. A mozgásfejlesztés és az értelmi fejlődés összefüggései. Óvodai Nevelés*, 1992. 8. 260-261.

Porkolábné dr. Balogh K.: *Komplex prevenció óvodai program.* Volán Humán Oktatási és Szolg. Rt. 1999.

Gyermekek aerob teljesítőképességének változását befolyásoló tényezők

Faludi Judit,¹ Farkas Anna,² Zsidegh Miklós,³
Petrekanits Máté²

Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar,

¹Pszichológia Tanszék;

²Egészségtudományi és Sportorvosi Tanszék;

³Kommunikációs-Informatikai és Oktatástechnológiai Tanszék

Bevezetés

A prepubertáskorú gyermekek testi fejlődésének és állóképességi teljesítményének meghatározása mindig felveti azt a problémát, hogy a testméretek változása, az élettani funkciók fejlődése, az életmód, a rendszeres sporttevékenység egymástól nem elkülöníthetően hatnak az aerob fittségre (Rowland 1996, Jákó 1998). Nemcsak a változó életmód, hanem a testi fejlődés egyénileg rendkívül eltérő ritmusa is megnehezíti annak megállapítását, hogy az aerob edzettséget befolyásoló tényezők milyen fontossággal bírnak az egyes életkori szakaszokban.

A kardiorespiratorikus rendszer teljesítőképessége jól jellemezhető a fizikai terhelés során mért maximális oxigénfelvétellel (Sall – Viru 1996). Ugyanakkor prepubertáskorú gyerekeknél nehéz az állóképesség megfelelő szintjét meghatározni, mivel a spontán testi fejlődés (a testméretek és a kardiopulmonáris funkció változása) is növeli az aerob és anaerob teljesítményt. Majdnem lehetetlen elkülöníteni a növekedés és a rendszeres fizikai aktivitás hatását a teljesítmény mérhető változóiban.

Burdukiewicz és Janus (1995) 7–15 évesek szomatikus fejlődését és fizikai aktivitását kísérte figyelemmel. A fizikailag aktív gyermekek eredményei jobbnak bizonyultak, a nemek közötti különbség a teljesítmény összetevőiben kisebb volt, mint a nem sportoló gyerekek esetében. Sall és Viru (1996) úgy találták, hogy 4–10 éves gyerekek heti két-háromszori, alkalmanként húszperces sporttevékenysége nem elegendő az aerob teljesítményük növeléséhez.

A szakirodalomban nincs egyértelmű állásfoglalás, hogy ebben az életkorban az aerob munkavégző képesség javulása a testméretek változásának vagy az edzéshatásnak a következménye.

Vizsgálatunk célja az volt, hogy 7–9 éves gyerekek testméreteinek és állóképességi teljesítményének változásait kísérjük figyelemmel, és elemezzük azoknak a változóknak a hatását, amelyek relevánsak a mért paraméterek kapcsolatrendszerében. Ahhoz, hogy e kérdés megválaszolásához – ha nagyon csekély mértékben is – hozzájárulhassunk, faktoranalízissel megvizsgáltuk a minták változóinak struktúráját, kapcsolatrendszerét.

Méréseinkben a Diana Általános Iskola és Gimnázium két osztálya vett részt. Ez az iskola különösen jól ellátott mind sporteszközökkel, mind pedig sportlétesítményekkel. A gyerekeknek heti négy tanrendi testnevelési órájuk van, ezen kívül az iskola saját sportegyesületében karate, kosárlabda, ritmikus gimnasztika és triatlon sportágakat űzhetnek a tanulók.

A két osztály nem különbözött egymástól sem testmérési adataiban, sem állóképességi teljesítményében, ezért a két osztályból a tényleges fizikai aktivitás szerint képeztünk egy sportoló (29 fő) és egy nem sportoló (13 fő) csoportot.

Módszerek

Évente egy alkalommal (1997 és 1998 tavaszán) a Kineziológiai és Sportorvosi Intézet Spiroergometriai Laboratóriumában történt a nyugalmi és terheléses vizsgálat a két általános iskolai osztály tanulóin. Mind a 42 gyerek az 1996/97-es tanévben kezdte meg tanulmányait, tehát akkor 6–7 évesek voltak. Az életkort két tizedes pontossággal, decimális értékben fejeztük ki (AGE, év).

Testmérési jellemzők

A testméretek meghatározását hitelesített orvosi mérleggel (testtömeg: BM, kg), antropométerrel (testmagasság: BH, cm), Lange-féle bőrredőkali-perrel, condylusmérővel (csontszélességek), tapintókörzővel (szélességi és mélységi méretek), valamint acélmérőszalaggal (kerületi méretek) végeztük

el. A testösszetétel (csontarány: BONE%, zsírárány: FAT%, izomarány: M%) jellemzésére Drinkwater és Ross (1980), a morfológiai életkor (MA, MORF.AGE, év) meghatározására Mészáros és Mohácsi (1990) becslési eljárásait használtuk. A plasztikus index (PLX, cm) segítségével a csont- és izomrendszer fejlettségét jellemeztük (Conrad 1963).

Terhelési protokoll

A terhelés Jaeger 6000 LE gyártmányú futószalag-ergométerrel történt. A terhelést megelőzően megmértük a nyugalmi pulzust (HRR, $\text{ütés} \times \text{min}^{-1}$). Bemelegítésként 4 km/h sebességgel sétáltak a gyerekek. A gyaloglás-futás sebességét percenként 1 km/h-val növeltük. Addig futottak, ameddig bírtak, tehát mindenki maga állította le a futószalagot a stop gomb segítségével. A kifújt levegőből határoztuk meg Jaeger μ -Dataspir berendezés segítségével a percventilációt (MV, $l \times \text{min}^{-1}$), a légzéskihasználást (FO_2 , %), a széndioxid-kifújást (FCO_2 , %), a légzésfrekvenciát (BF, $l \times \text{min}^{-1}$). Futás közben mellkasi elvezetéssel regisztráltuk az EKG-t, így a maximális szívfrekvenciát (HR, $\text{ütés} \times \text{min}^{-1}$). A mért paraméterekből számoltuk ki az oxigénfelvétel (VO_2 , $l \times \text{min}^{-1}$), a légzési hányados (RQ), az oxigénpulzus (O_2P , $\text{ml} \times \text{ütés}^{-1}$), a légzési ekvivalens (EQO_2), a relatív aerob teljesítmény ($\text{VO}_2 \text{ KG}$, $\text{ml} \times \text{kg}^{-1} \times \text{min}^{-1}$) és az oxigénpulzus (O_2P , $\text{ml} \times \text{ütés}^{-1}$) maximális értékeit. A terhelést követő három percben félpercenként regisztráltuk a pulzusmegnyugvást (HRR1-6). A testtömeg és a futás sebességének ismeretében számítottuk ki a teljes mechanikai munkát.

A két csoport közti különbséget a mért változók alapján kétmintás t-próbával, a csoportokon belüli változásokat 1997-ről 98-ra egymintás t-próbával állapítottuk meg ($p < 0,05$). A változók szerepét a teljes minta varianciájában faktoranalízissel vizsgáltuk (főkomponens módszerrel). Azokat a faktorokat elemeztük, melyek saját értéke 1-nél nagyobb volt. A faktorok forgatása varimax módszerrel történt. A faktorok változói közül azok lényegesek, melyeknek a faktorial – mint változóval – való kapcsolatát a korrelációk együttható 0,7-nél nagyobb értéke jellemzi.

Eredmények

Az 1. táblázat szerint a fizikailag aktív életmódot folytató gyerekek (AG) testtömegének zsíráránya (FAT%) kisebb, izomaránya (M%) nagyobb, terhelés alatt mért maximális szívfrekvenciája (HR) magasabb volt 1997-ben, mint a kevésbé aktív gyerekeké (NAG). Egy évvel később a két csoport testösszetétele hasonló lett, azonban a robusztusságot jelző plasztikus index (PLX) érté-

ke az aktív csoportban nagyobb, az állóképességi teljesítményük kedvezőbb, mint a kontrollcsoportté, amint ez látszik az MV, VO₂, O₂P, HR, VO₂KG, WORK értékek szignifikáns különbségeiből.

1. táblázat

A fizikai aktivitás szerint megkülönböztetett csoportok jellemző értékei és összehasonlításuk

	AG 97		NAG 97		AG 98		NAG 98	
	Átlag	SD	Átlag	SD	Átlag	SD	Átlag	SD
AGE	7,58	0,35	7,63	0,39	8,60	0,48	8,78	0,42
MA	7,58	0,54	7,66	0,46	8,54	0,56	8,17	0,29
BH	129,42	6,14	128,86	4,97	135,21	6,20	133,77	5,73
BM	24,60	3,68	25,82	4,15	28,30	4,04	25,48*	2,00
FAT%	13,98	3,71	16,87*	4,73	15,76	3,66	15,81	3,76
BONE%	20,36	1,31	20,26	0,97	19,82	1,59	19,52	1,46
M%	41,65	1,29	40,29*	1,90	41,46	1,92	40,80	2,03
PLX	59,25	2,75	59,85	2,62	62,77	2,72	59,93*	1,82
MV	35,36	6,85	33,11	6,21	51,40	8,24	42,01*	6,67
FO ₂	3,74	0,28	3,68	0,46	3,73	0,27	3,79	0,36
RER	0,98	0,07	0,98	0,07	1,11	0,12	1,13	0,16
VO ₂	1,00	0,02	0,94	0,18	1,39	0,22	1,14*	0,14
O ₂ P	5,84	1,21	6,41	1,03	7,46	1,26	6,28*	0,47
MET	11,50	1,74	10,28*	1,43	13,85	1,75	12,65	1,54
BF	62,96	11,44	59,90	8,17	69,77	11,28	65,73	12,63
HR	184,58	12,61	171,27*	13,61	199,26	8,47	191,91*	13,83
HRR1	149,21	23,68	146,27	22,72	175,65	17,47	174,80	25,66
HRR2	126,78	22,08	110,90	23,14	144,40	17,52	140,70	24,33
HRR3	120,78	18,61	104,72*	20,64	130,13	16,66	129,10	15,19
HRR4	119,67	17,54	105,63*	19,26	123,63	13,51	126,20	10,66
HRR5	117,80	16,25	104,18*	17,92	119,13	12,22	124,89	9,01
HRR6	116,36	16,00	102,00*	20,73	115,83	13,23	119,75	11,32
VO ₂ KG	40,23	6,09	36,31	4,53	48,60	6,13	44,25*	5,36
EQO ₂	36,98	3,05	36,03	4,10	46,58	6,99	50,54	11,66
HRR	93,89	15,59	89,18	15,63	88,39	12,51	91,36	17,14
WORK	24,91	9,63	22,53	5,40	48,59	11,04	34,62*	11,03

Jelölések: *: P < 0,05; AGE: kronológiai életkor (év); MA: morfológiai életkor (év); BH: testmagasság (cm); BM: testtömeg (kg); FAT%: zsírarány; BONE%: csontarány; M%: izomarány; PLX: plasztikus index; MV: percventiláció (l×min⁻¹); FO₂: oxigénkihasználás (%); RER: terheléses gázcsere hányadosa; VO₂: oxigénfelvétel (l×min⁻¹); O₂P: oxigénpulzus (ml×ütés⁻¹); MET: metabolikus együttható; BF: légzés-frekvencia (l×min⁻¹); HR: maximális pulzus (ütés×min⁻¹); HRR1-6: pulzusmegnyugvás (ütés/perc); VO₂KG: relatív aerob kapacitás (ml×kg⁻¹×min⁻¹); EQO₂: VE×VO₂ (l×min⁻¹); HRR: nyugalmi pulzus (ütés×min⁻¹); WORK: összes mechanikai munka (kJ).

Megvizsgáltuk azokat a faktorokat, amelyek a maximális aerob teljesítmény változásaiért felelősek. Mint tudjuk, nem a statisztikai módszer alkalmazása, hanem az eredményként kapott faktorok értelmezése jelent nehézséget. A főfaktor-analízissel az eljárásba bevont 26 változóból elkülönített faktorok csoportonként és életkoronként is változó képet mutatnak. A sajátértékek alapján három faktor kijelölése volt célszerű. A faktorokat alkotó változók közül természetesen csak a faktor szempontjából lényeges, 0,7 fölötti együtthatókkal (a faktor és a változó közötti korrelációs együtthatóval) rendelkezőket vettük figyelembe.

A kevésbé aktív gyerekek csoportjában 1997-ben az 1-es faktor a keringésszabályozás (HR, HRR1-6, HRR), a 2-es a testméret és a munkavégző képesség (BM, BH, MV, VO₂, MET, VO₂KG), a 3-as a testi fejlettség, az életkor és a légzésgazdaságosság faktora. 1998-ban a faktorok szerkezete kissé megváltozott. Az 1-es faktor az életkorfüggő keringésszabályozást (AGE, BF, HRR1-6), a 2-es a testi fejlettséget és a munkavégző képességet (BH, PLX, WORK), a 3-as a testösszetételt és az élettani teljesítményt (FAT%, M%, MV, VO₂, MET, HR, VO₂KG) tartalmazza, mint domináns változókat.

Az aktív gyerekek csoportja merőben eltérő képet mutatott. A sportolók esetében a faktorsúlyok alacsonyabbak, mint a nem sportoló gyerekeknél, de ez érthető, hisz az utóbbiak eredményeiben nagyobb a variancia. 1997-ben a sportoló csoportnál az 1-es faktor a testi fejlettség és az élettani munka (MORF.AGE, MV, VO₂, O₂P), a 2-es a keringésszabályozás (HRR1-6), a 3-as pedig a testtömegfüggő munkavégző képesség (VO₂KG, MET). Egy évvel később a faktorstruktúra a következő volt: az 1-es faktorba tömörültek a testösszetétel és a testtömegfüggő élettani munka lényeges változói (FAT%, M%, MET, VO₂KG), a 2-esbe a testi fejlettségé és az aerob teljesítményé (MORF.AGE, BH, PLX, MV, VO₂, O₂P, WORK), a 3-asba a keringésszabályozásé (HRR1-6).

Összefoglalás

Az aktív csoport élettanilag gazdaságosabb futása során nagyobb mechanikai munkát produkált, mint a kontrollesoport, hiszen ez a nagyobb teljesítmény közel azonos légzési hányados (RER) mellett realizálódott. Rowland (1990) úgy találta, hogy a futás gazdaságossága az életkor előrehaladtával javul, tehát ha a teljesítmény hasonló, az aerob energiefelhasználás aránya nagyobb lesz. Eredményeink szerint ez a tendencia erősebben érvényesült a fizikailag aktív gyerekek esetében. A maximális oxigénfelvétel évenkénti növekedése prepubertáskorú gyerekeknél Mirwald és munkatársa (1986) szerint átlagosan

gosan $200 \text{ ml} \times \text{min}^{-1}$. Saját vizsgálatunkban ez a növekmény az aktív csoportban majdnem $400 \text{ ml} \times \text{min}^{-1}$ volt, míg a kontrollcsoport oxigénfelvétele $200 \text{ ml} \times \text{min}^{-1}$ -nel nőtt 1997-ről 98-ra. Az állóképességi teljesítmény javuló tendenciájára nemcsak a testméretek növekedése, hanem a kardiopulmonáris rendszer fejlődése is hatással van. E tény támogatja alá az aktív csoport 1998-as faktorstruktúrája is: a kardiorespiratorikus teljesítményt jellemző 2-es faktorba tartozó lényeges változók száma nagyobb, mint 1997-ben (háttérváltozóként a testi fejlettséget és az aerob teljesítményt jelöltük meg).

Ha egyénenként követjük a maximális oxigénfelvétel alakulását, a változások trendjének különbségei a következő faktorok hatásával magyarázhatók:

1. különbségek a testösszetételben,
2. különbségek a rendszeres fizikai aktivitásban és sporttevékenységben – foglalja össze munkájában Rowland (1990).

Ezt saját méréseink is alátámasztják. Bár a csoportok faktorszerkezetének variabilitása nagy, ennek oka részben az is lehet, hogy az egyes csoportokon belüli elemszám viszonylag alacsony. Jóval fontosabb az a tény, hogy a mért paraméterek egy éven belüli változása a két csoportot jellemző faktorok különbségeiben realizálódott. A gyerekek szomatikus fejlődése és eltérő életmódja a mért tulajdonságok egyenlőtlen változását eredményezi, így magát a korrelációs mátrixot módosítja, mely a faktoranalízis alapja.

Norris és munkatársai (1991) úgy vélik, hogy az oxigénpulzus (O_2P) elfogadható becslést nyújt a verőtérfogatra. Az aktív csoport szignifikánsan nagyobb O_2P -értéke 1998-ban a nagyobb verőtérfogatra enged következtetni. Ez a különbség 1997-ben még nem fedezhető fel, így joggal feltételezhetjük, hogy ez is a fizikailag aktív életmód produktuma.

Irodalom

Burdukiewicz, A. - Janusz, A. (1995): Physical activity and fitness of children and youths, as related to their somatic development. *Biology of Sport*, 12(3). 175-188.

Conrad, K. (1963): *Der Konstitutionstypus*. 2. Aufl. Springer. Berlin.

Drinkwater, D. T. - Ross, W. D. (1980): Anthropometric fractionation of body mass. In: Ostyn, M. - Beunen, G. - Simons, I. (eds.): *Kinanthropometry II*. University Park Press. Baltimore. 178-189. p.

Jákó P. (szerk.) (1998): *A sportorvoslás alapjai*. Print City Kiadó. Sároboárd.

Mészáros J. - Mohácsi J. (1990): *A morfológiai életkor meghatározása*. In: Mészáros J. (szerk.): *A gyermeksport biológiai alapjai*. Sport Kiadó.

Mirwald, R. L. - Bailey, D. A. (1986): *Maximal aerobic power*. A longitudinal analysis. Lon-

don. Sport Dynamics Ed.

Norris, S. R. - Bell, G. J. - Bhambani, Y. N. (1991): Oxygen pulse as a predictor of stroke volume during cycle ergometer exercise. *Med. Sci. Sports Exerc.*, Suppl. 23. S-158.

Rowland, T. W. (1990): Developmental aspects of physiological function relating to aerobic exercise in children. *Sport Medicine (Auckland)*, 10(4). 255-266.

Rowland, T. W. (1996): *Developmental Exercise Physiology*. Human Kinetics.

Sall, M. - Viru, A. (1996): Aerobic capacity and physical activity in 4 to 10 years old children. *Biology of Sport*, 13(3). 211-219.

Weiner, J. E. S. - Lourie, J. A. (eds.) (1969): *Human Biology*. A guide to field methods. IBP Handbook No. 9. Blackwell Scientific Publishers. Oxford.

A hibajavítás lehetőségei a koreografált mozgássorok tanításában

Fügedi Balázs, Rigler Endre

Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, Sportjáték Tanszék

Bevezetés

A mozgástanulás mint folyamat a legtöbb esetben azt a célt szolgálja, hogy végeredményül az adott mozgás biztonságos, készségszintű ismerete kialakuljon, illetőleg az elsajátított mozgás révén minél jobb feladatmegoldáshoz jussunk.

Az emberi motorium tanulmányozásában léteznek olyan kutatási irányzatok, melyek a mozgás

- szerveződését,
- elsajátítását,
- tanulási folyamatát,
- megőrzését,
- valamint a tanultak hasznosítását követik nyomon.

A vizsgálatok kérdésfeltevési részben a folyamat életkorfüggőségére, részben az elsajátított mozgások, tanulási folyamatok bonyolultságára, a mozgásmemorizálásra irányulnak. Mind a természetes, mind a művi vagy kreált mozgások sajátosan nyilvánulnak meg a tanulási folyamatban. Tanulmányozásuk mindenképpen szükségesnek mutatkozik.

Szakirodalmi áttekintés

A mozgástanulással, -reprodukálással kapcsolatos elméletek

A motoros teljesítmények vizsgálatában többnyire a teljesítményt befolyásoló komponensek izolált megközelítésével találkozhatunk. Kutatás-módszertanilag a legkézenfekvőbb és leginkább mérhető a mozgást végző ember alkati sajátosságainak, konstrukciójának objektív leírása.

A mozgáshoz szükséges energetikai háttér képességekben kifejeződő szintjének kimutatását ugyancsak számos vizsgálatban láthatjuk. Ennek oka elsősorban a viszonylag egyszerű mérhetőségben rejlik. Számolnunk kell azonban azzal, hogy az így nyert információkban nem mindig az fejeződik ki, amit célzottan vizsgálni kívántunk, vagyis nem tudunk teljesen tisztán egyfajta képességet – jelen esetben a reprodukálási képességet – mérni.

A testmozgás megkíván egy bizonyos technikát, melyben a mozgás vezérlése, szabályozása is szerepet játszik. Ennek mérése, mennyiségi kifejezése jelenti a legnagyobb problémát. Amennyiben a mozgásvégrehajtás pontosságáról, a kivitelezés reprodukálhatóságáról, a mozgásos teljesítmények állandóságáról szeretnénk ismereteket szerezni, úgy a vezérlés, szabályozás bonyolult mechanizmusával kell megismerkednünk.

A sportterminológiában igen eltérő definíciók jelentek meg a mozgásvégrehajtással kapcsolatban. A pontosságnak a mozgással kapcsolatos értelmezésében igen különbözőek a felfogások.

A Sportwissenschaftliches Lexikonban Leist meghatározásában a következőt olvashatjuk a mozgáspontosságról: „*A mozgáspontosság egy olyan mozgástulajdonság, mely egy mozgásvégrehajtás célbiztonságát, különösen egy előre megadott mozgásformával való megegyezését tartalmazza.*”

Allawy (1967) találati vagy célpontosságról beszél, és ezen a labdatovábbítás minőségét érti. A „cél” ezekben az esetekben éppúgy lehet az ellenfél kapuja, kosara, játékterületének egy része, mint a saját játékosárs, illetve az általa még jól bejátszható terület.

Találati és célpontosságról Fetz is említést tesz, ő azonban a fogalmat nemcsak a labdajátékokra vonatkoztatja, hanem általánosabb érvényűnek tekinti. Nála árnyaltabb elnevezéseket is találunk („találati biztonság”, „ismétlési pontosság”).

Meinel átfogó ismereteket fogalmazott meg a sportmozgásokról. Véleménye szerint a mozgáspontosság vagy a mozgás precizitása alatt a célirányítotttságot és a sportmozgások cél általi meghatározottságát, a szándék megvalósításának biztonságát értjük. A gyakorlottság mértéke pedig meghatározónak tekinthető. (A gyakorlott egyén mozgáspontossága nagyobb, mint a gyakorlatlané.) Megemlíti továbbá, hogy az egyéni típusokból adódóan jelentős

(személyek közötti) intraindividuális különbségekkel kell számolnunk. A variációk mind a mozgások térbeli, időbeli lefolyásában, dinamikus tagolódásában, mind az elért eredményekben egyaránt megmutatkozhatnak.

Rendkívül érdekes a szemlélete a téma legelismertebb magyar szakértőjének, Nádori László professzornak. Ő a különböző mozgások, mozgásos tevékenységek sikeres és pontos végrehajtásának feltételeit a koordinációs képességekhez vezeti vissza. A sporttevékenység során fellépő koordinációs feladatokat, melyek a mozgásos cselekvés végrehajtásához és reprodukálásához szükségesek, a következő három koordinációs alapképességhez vezeti vissza:

- a mozgásszabályozó;
- a mozgásalkalmazkodó, -átállító;
- a mozgástanulási képességekhez.

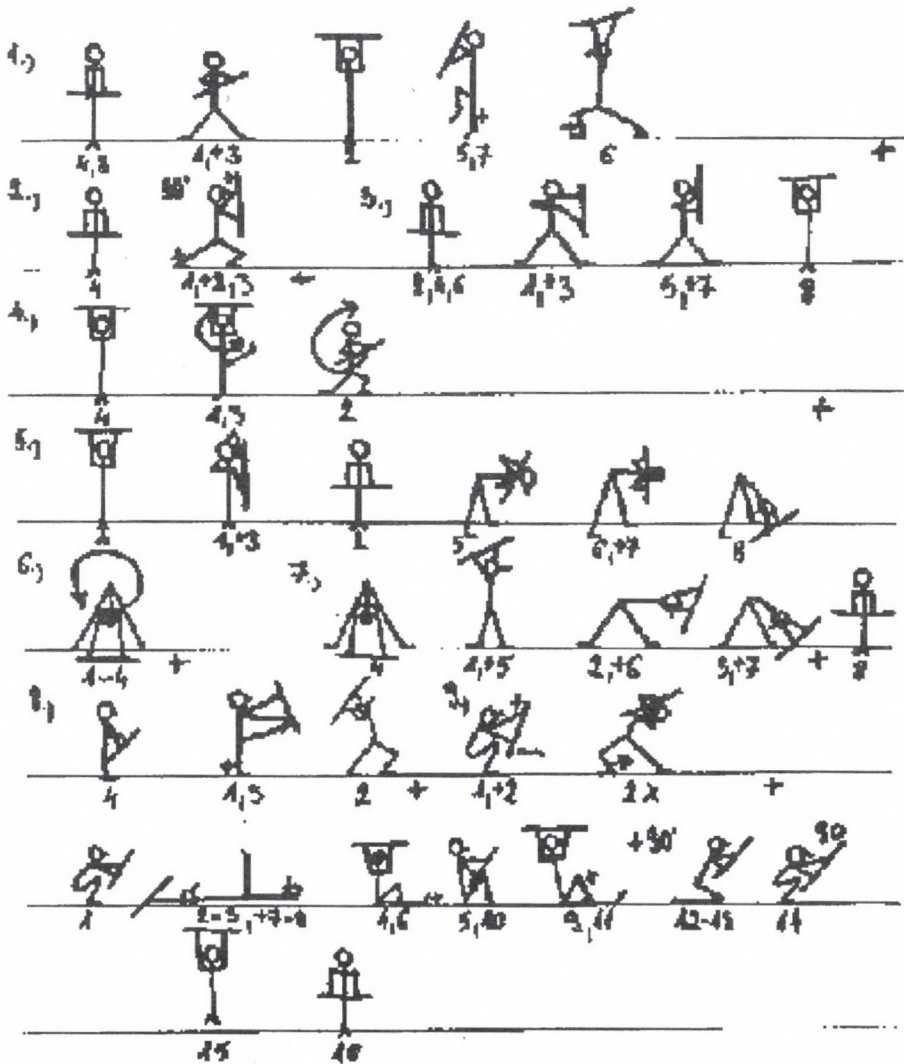
Mozgáspontossági alapvizsgálatok a testnevelésben és a sportban

A fiatalkori mozgásvezérlés, szabályozottság fejlődéséről Höhne és Hahn vívókkal végzett motoroscélpontosság-tesztje alapján szerezhetünk ismereteket. Hét fiú és tíz leány (8–13 éves) vett részt a kísérletben. Három célpontossági feladatot kellett végrehajtaniuk, melyeket a 1,5 éves felmérési időszakban félévenként hajtottak végre. Minden esetben szignifikáns eredményjavulást mutattak ki.

A mozgáspontossággal kapcsolatos vizsgálatokra olyan, tipikusan „erősportágban” is találunk példákat, mint amilyen a súlyemelés. Rigler Endre és Nádori László vizsgálataikban az 1974. évi súlyemelő Európa-bajnokság résztvevőit vették megfigyelés alá. Megállapították, hogy a mozgáskivitelezésben mutatott stabilitás és a versenyben elért helyezések között pozitív összefüggés áll fenn.

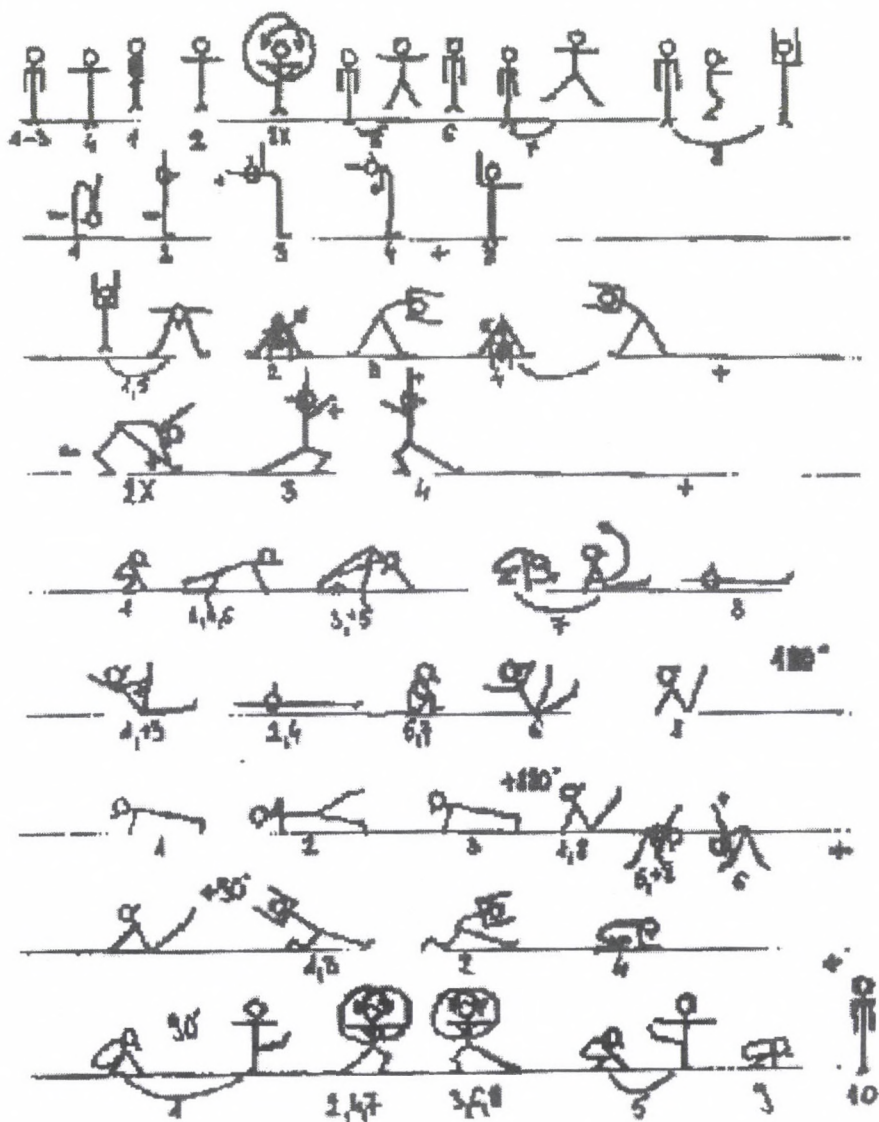
Rigler Endre a ciklikus és aciklikus mozgások egy körét vizsgálta a mozgáskivitelezés pontossága szerint. A járással és futással kapcsolatos mozgáspontossági vizsgálatok kimutatták, hogy a jobb eredményt elérő sprintereknek a lépésciklusuk idejében kifejeződő mozgáspontossága tendenciájában javul. A sebesség növekedése ugyanakkor a lépéshosszúság alapján meghatározott mozgáspontosság erőteljes romlását eredményezi. Az aciklikus sportágaknál (torna, súlyemelés) kimutatta, hogy a teljes mozgásvégrehajtás megállapított pontossága felülmúlja a részfázisokban tapasztalt értékeket.

Müller Anetta a célbarúgás pontosságát vizsgálta labdarúgásra nem szakosodott sportolók mintáján, valamint a dobáspontosságot szintén más sportág képviselőin. Megállapította, hogy a fárasztó edzésingerek kedvezőtlenül hatnak a találati pontosságra, valamint hogy a mozgás pontosabbá vált a kísérlet vége felé (a gyakorlásnak köszönhetően).

1. ábra
Botgyakorlat-lánc

A pontos labdadobás fontos a kosár- és kézilabdázóknál. Mások azonban a feltételek a labdarúgásban és a „tenisz típusú” játékokban (röplabda, tenisz, asztalitenisz, tollaslabda), ahol a labda birtoklása egy pillanatszerű érintésre korlátozódik (Rigler és mtsai 1979), valamint a cél sem állandó.

2. ábra
Szabadgyakorlat-lánc

„A szenzomotorika alkalmazkodása révén létrejövő tökéletesedés részben a biológiai fejlődés, érés (mint alapkomponens), részben pedig az ezzel együtt járó, növekvő számú tanulási, vagy gyakorlási alkalom együttes hatása révén következik be. A magasabb életkor azonban csak lehetsége és nem

meghatározója a mozgás tökéletesedésének vagy a tökéletes mozgásnak. Az életmód, de méginkább a mozgásos ingereket biztosító környezet és a sportági orientáció – gyakorlati megfigyelések szerint – igen jelentősen hat mozgásfejlődésünkre és a mozgáskivitelezés minőségére. Az életkori sajátosságokon és a sportági szakosodás hatásain kívül számolnunk kell a nemek közötti különbségekkel is a végrehajtás eredményességének tekintetében” (Rigler 1984).

A mozgástanulás folyamatának tanulmányozására kiváló modellhelyzeteket teremt a sport, azon belül is a torna és gimnasztika világa, hiszen igen változatos tartásos és mozgásos helyzetek, elemek és elemkombinációk állíthatók elő.

A tornasportban, sportgimnasztikában meghatározó teljesítménykomponensnek számít maga a bemutatás. Ezért is fordultunk érdeklődéssel a TF-en a gimnasztika tárgy kapcsán megkövetelt, úgynevezett előírt és szabadon választott gyakorlatok bemutatása felé. A vizsgálat megszervezésével kapcsolatban néhány előkísérleti modellhelyzetet állítottunk elő, s az így szerzett tapasztalatok ugyancsak orientáltak bennünket.

Vizsgálataink során a következő kérdések merültek fel:

- Mi határozza meg a mozgás bonyolultságát, összetettségét?
- Mikor mondhatjuk, hogy sikeres a végrehajtás?
- Melyek a hibátlan kivitel ismérvei?

Hipotézis

Kérdéseink alapján megfogalmazható néhány hipotetikus válasz:

- Amennyiben a mozgásminőség kimutatására a mozgásreprodukálás pontosságát megfelelőnek ítéljük, akkor a sportági szakosodás hatásai a végrehajtás minőségén keresztül jól megfigyelhetők. Habár a mozgástanulás szenzitív szakaszaiban elsajátított mozgásprogramok részét képezik az általános mozgásműveltségnek, a sportorientáció, azaz a sportbeli képzettség esetleg jelentős gátja is lehet bizonyos mozgáselemek elsajátításának.

- A végrehajtás minőségében nemcsak az előképzettség, hanem a nemek szerint is eltérés tételezhető fel.

- A tanulásra fordított idő feltehetően ugyancsak hatással van a kivitelezés minőségére.

- A végrehajtás precizitása érdekében elengedhetetlen a vizuális kontroll, valamint a kineztezisben rejlő muscularis visszajelzés, a ritmusos kíséret azonban segíti az elsajátítás folyamatát.

- Okunk van annak feltételezésére is, hogy a különböző szerek használata eltérően befolyásolja a tanulást.

Anyag és módszer

Témánk vizsgálatához a számos lehetséges kérdés közül mi az alábbiakat fogalmaztuk meg:

1. Van-e összefüggés a mozgáskonceptus közben használt szer (labda, bot, súlyzó) és a hibázási alkalmak között?
2. A tanulási teljesítményben milyen különbség van a nemek között?
3. Hogyan befolyásolja a kivitelezés minőségét az előképzettség, vagy annak hiánya?
4. Hogyan függ a teljesítmény a tanulás időtartamától, a végrehajtó életkorától?
5. Új mozgáselem, alapforma végrehajtása során következik-e be a hiba, vagy azonos alapformán belül, a kiegészítő mozgások során?
6. Melyek a problémás helyzetek a mozgásban részt vevő testtájak alapján?

A kérdések megválaszolásához sajátos metodikát választottunk. A Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán (TF) a gimnasztika tantárgy kapcsán különböző ütemszámból álló gyakorlatláncokat kell a hallgatóknak bemutatniuk.

A feladatok kijelölése a különböző testtájakat foglalkoztató mozgáselemek végrehajtásához szükséges lokális, ízületi és képességbeli alkalmasság felmérése szempontjából történt. A gyakorlatok megítélésében szerepet játszik a bemutatást végző ízületi lazasága, az elemek összekapcsolására való képessége. Bemutatásnál pedig mind az elemek kivitelezésének tartalmi oldala, mind az előadásmódban felismerhető elegancia, esztétikai élmény is szerepet játszik.

Egy 120 ütemű szabad-, egy 90 ütemű kéziszer- és egy egyénileg összeállított szabadon választott gyakorlatláncot tettünk meg a felmérés anyagául. Az első két gyakorlat mindenki számára azonos volt, míg a harmadikat a hallgatóknak kellett összeállítani. Az 1. és 2. ábrán látható a szabad- és a botgyakorlat.

Az értékeléshez, mely elsősorban a gyakorlatok végrehajtását kísérő hibázás körülményeinek jellemzésére irányult, egy sajátos rendszert dolgoztunk ki. (Objektivitásra való törekvésünk ellenére az értékelésben természetesen továbbra is maradtak szubjektív elemek. Azzal azonban, hogy a hibák azonosításához bizonyos szempont- és kritériumrendszert állítottunk fel, valamint azzal, hogy az egyéni gyakorlatok videofelvevővel történő rögzítése révén a többszöri ellenőrzés lehetősége adott volt, úgy véljük, a körülményekhez képest meglehetősen sokat tettünk a tárgyilagosság érdekében.)

1. táblázat

Hibatípusok

Típus	Súlyosság				
6. Téveszt, megáll, nem tudja folytatni a gyakorlatot, vagy más csinál.					6
5. Téveszt, megáll, s csak szünet után tudja folytatni a gyakorlatot.				5	
4. Nem áll meg a gyakorlat végrehajtásában, de a mozgáskivitt <i>halmozott tartáshiba</i> jellemzi.			4		
3. A végrehajtás során legalább egy elem esetében egy <i>testrésze lokalizálható tartáshiba</i> ismerhető fel.		3			
2. Nincs összhang a végrehajtás és a kísérezene között (<i>ritmus- vagy ütemezési hiba</i>).		2			
1. <i>Ízületi mozgékonyág elégtelenségére</i> visszavezethető tartáshiba.	1				

Az 1. táblázat mutatja az értékelési szempontokat. A legsúlyosabb hibát a legnagyobb pontszám (6) jelzi. Az értékelő szempontrendszer révén módunk volt arra, hogy egyénenként meghatározzuk az előforduló hibákat (a gyakoriság a mennyiségi oldalt, a pontszám pedig a hiba súlyosságát, „minőségét” jellemzi). A hibák egyúttal a testtáji lokalizáció szerint is elkülöníthetőek voltak. Bizonyos esetekben szükségessé tette a testtájékok csoportosítását az, hogy a mozgáselem részfázisaiban közülük egyidejűleg több is érintett volt. Így a hibák megítélésekor csöppet sem mindegy, hogy azok egy régióra, avagy több testtájakra lokalizálhatók.

A lehetséges típusok, illetve kombinációk a következők:

1. felső végtag,
2. törzs és fej,
3. alsó végtag,
4. törzs és felső végtag,
5. törzs és alsó végtag,
6. teljes test,
7. alsó és felső végtag,
8. megállás (nem az adott mozgáspályában, hanem a gyakorlat kapcsolatában előforduló törés).

Csoportosítási kritériumok:

- egy testtáj lokalizációja: kizárólagosan csak az a testrész vesz részt a mozgásban;
- két vagy több testtáj lokalizációja: több testrész vesz részt a mozgásban (akkor is, ha az egyik csak passzívan szerepel).

A közreműködésre a három gyakorlatnál sorrendben 41–41–54 testnevelő tanári szakos egyetemi hallgatót kértünk fel. Életkorukat tekintve 18–26 év közöttiek, megoszlásuk az első két gyakorlat esetében 21 férfi, 20 nő; a harmadik gyakorlatnál pedig 31 férfi, 23 nő. Előképzettségüket – minthogy számos sportágat kellene felsorolnunk – az úgynevezett sportági dominanciákkal jellemeztük, annak megfelelően, hogy az adott sportágban a teljesítmény elérésében főként melyik terület játszik szerepet.

Így a „képességdominanciájú sportágaknál” a kondicionáltsággal, a „technikadominanciájúaknál” a precíz mozgáskivitellel, míg a „taktikadominanciájúaknál” a megtévesztéssel, cseles megoldásokkal kapcsolatos sportágak jöttek számításba. A résztvevők megoszlását a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat

Sportági dominancia szerinti megoszlás

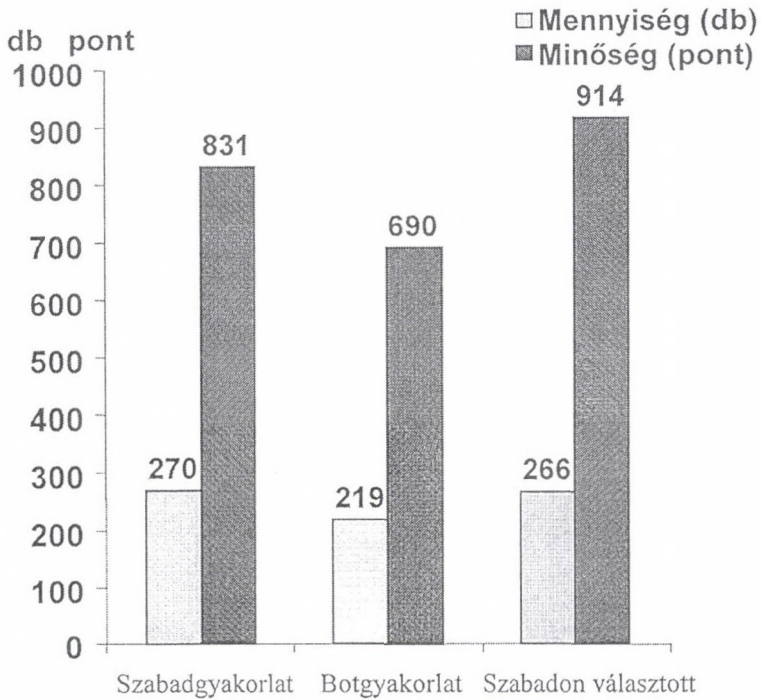
Dominancia	Nő	Férfi	Összesen
Képesség	6	5	11
Technika	7	9	16
Taktika	10	17	27

A felmérés során az egyéni gyakorlatokat videofelvevővel rögzítettük, majd a már ismertetett szempontok alapján kiértékeljük. Az egyéb adatok felvétele kérdőíves módszerrel történt, és az életkor, a sportág, a sportéletkor, a mozgástanulásra fordított idő felmérésére irányult.

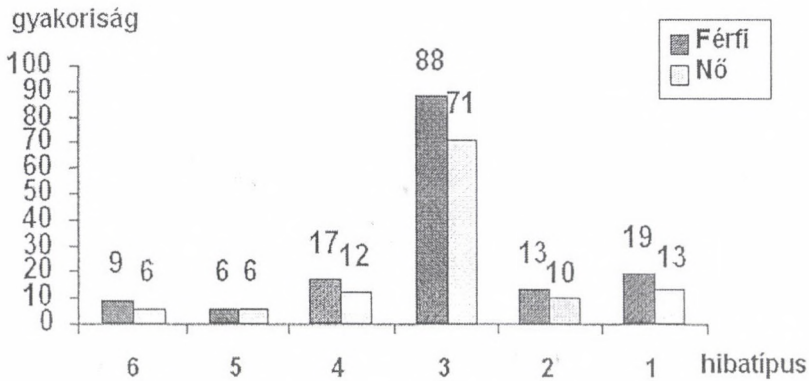
Eredmények

A várakozással ellentétben a szerrel végzett gyakorlatban kevesebb hibát találtunk. Ez a megállapítás mind a hibák gyakoriságára, mind a súlyosságára vonatkozik (3. ábra). A jelenség hátterében föltehetően az áll, hogy félve a szerrel való mozgás nehézségétől, illetve problematikusságától, a gyakorlatot a hallgatók nagyobb figyelemmel hajtják végre, és többet is gyakorolják. A tendencia némiképp eltérő, amennyiben a férfiak és nők teljesítményét vetjük össze. A 4., 5. és 6. ábra tanúsága szerint a férfiak többet hibáznak. A kevesebb gyakorlás és a kedvezőtlenebb ízületi mozgékonyosság is csökkentette a férfiak eredményességét.

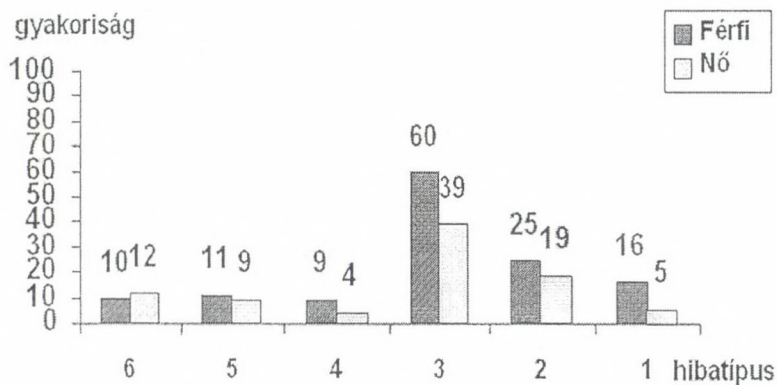
Az előképzettségre vonatkozó feltevéseinket a 7., 8. és 9. ábra adatai támasztják alá. A technikadominanciájú sportágakban való előképzettség igazoltan kedvezően hat a koreografált mozgássorok jó színvonalú bemutatására, míg a legtöbb hibázás és a „pongolya” végrehajtás a taktikadominanciájú sportolóknál fordul elő. A tendencia mindkét nem esetében hasonló.

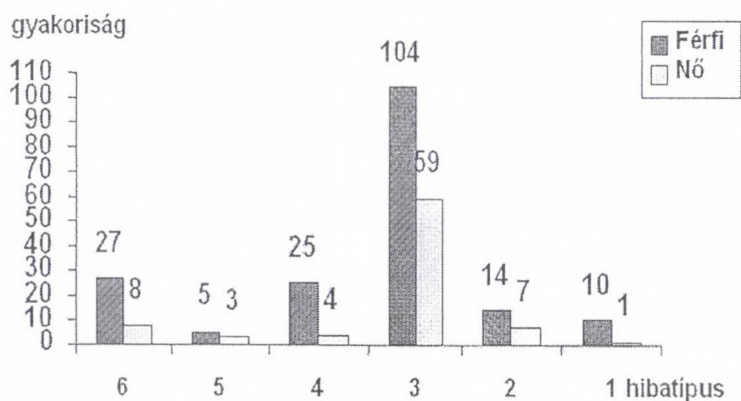
3. ábra
A hibák gyakorisága és súlyossága

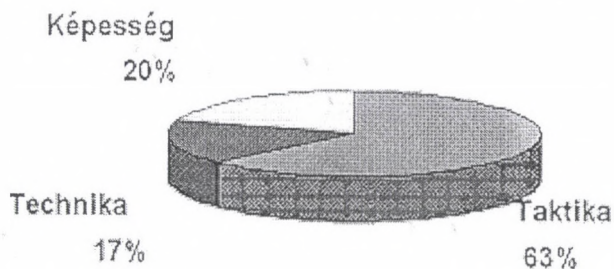
4. ábra
Hibatípusok szerinti eloszlás a szabadgyakorlatoknál

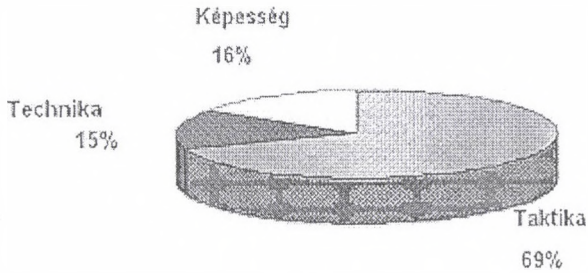
5. ábra
Hibatípusok szerinti eloszlás a botgyakorlatnál

6. ábra
Hibatípusok szerinti eloszlás a szabadon választott gyakorlatnál

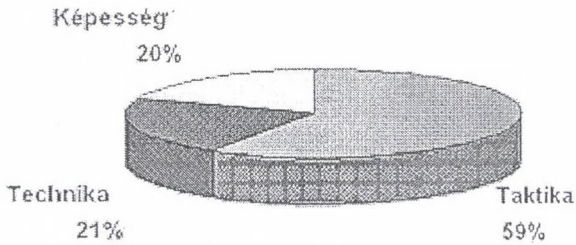

7. ábra
Hibamegoszlás dominanciátípusok szerint a szabadgyakorlatnál

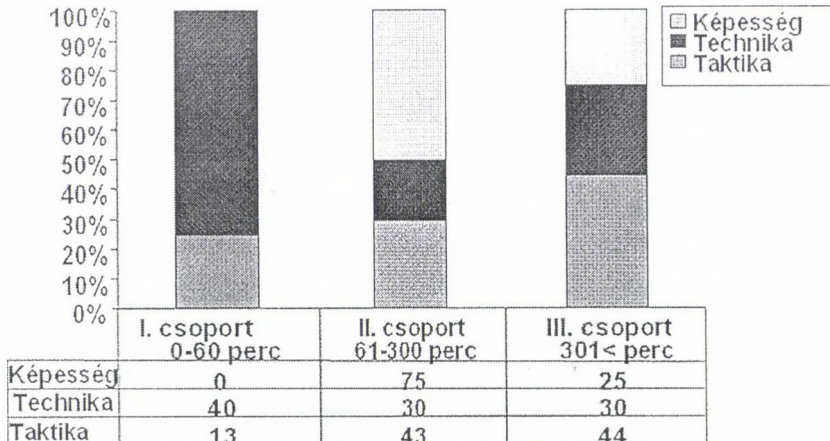
8. ábra

Hibamegoszlás dominanciátípusok szerint a botgyakorlatnál

9. ábra

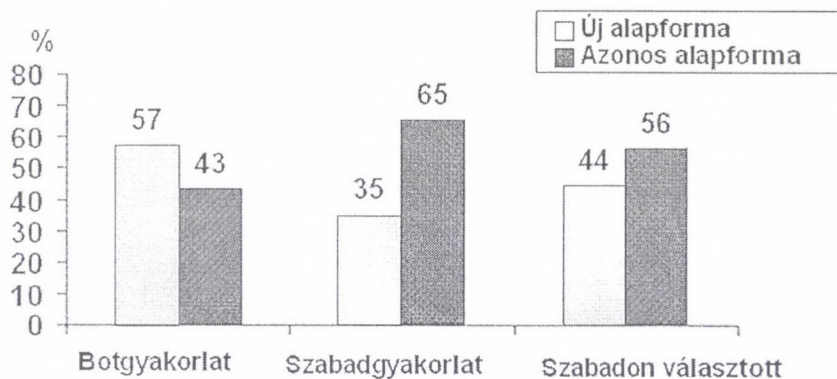
Hibamegoszlás dominanciátípusok szerint a szabadon választott gyakorlatnál

10. ábra

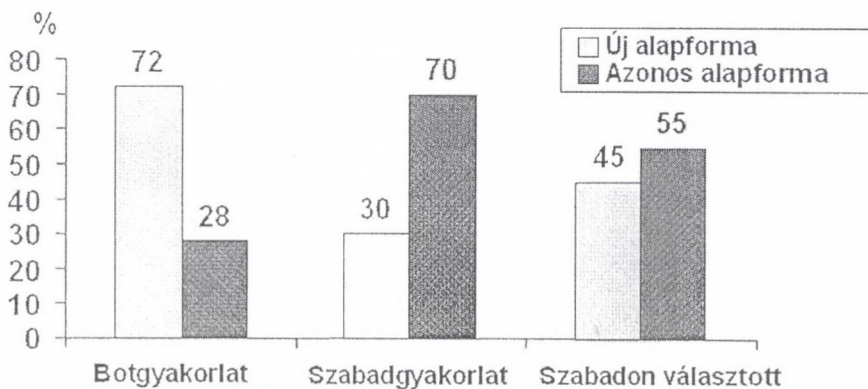
Mozgástanulásra fordított idő

Az eredmények interpretálásakor több ízben említést tettünk a tanulás idejére. Ezért is különös érdeklődéssel fordultunk a feldolgozás azon területe felé, mely a hibák előfordulását és súlyosságát a gyakorlás időtartamának függvényében vizsgálja. A 10. ábra adatai azt jelzik, hogy a taktikadominanciájúak összességében több mint 5 órát foglalkoztak a gyakorlatlánc megtanulásával. Elmondhatjuk, hogy megpróbáltak felkészülni a számukra eléggé idegen mozgásforma sikeres végrehajtására; az eredményekből azonban már tudjuk, hogy ez kevés volt. A technikadominanciájú csoport igen kevés gyakorlási, tanulási idővel is sikeresen abszolválta a feladatot, míg a képességdominanciájú csoport jó időbeosztással szintén jó eredményt ért el.

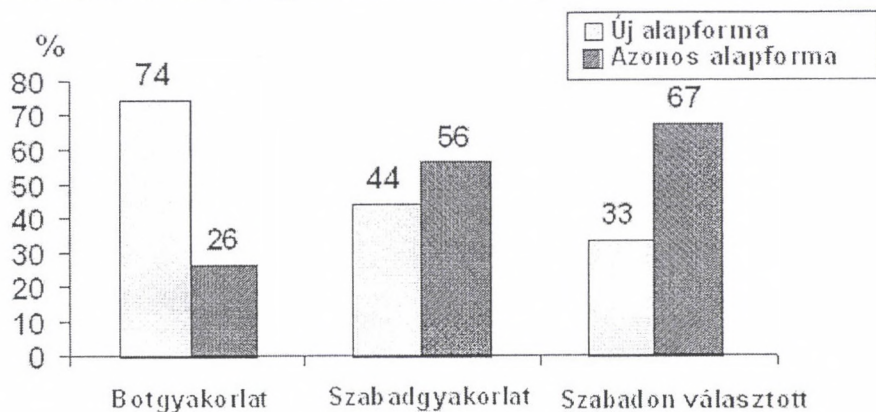
11. ábra

Hibamegoszlás alapformák szerint a taktikadominanciájú csoportnál

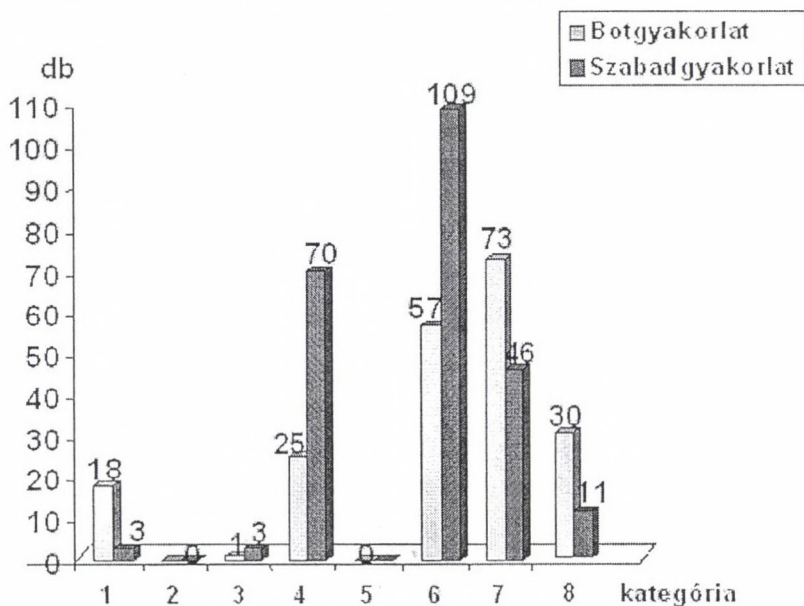
12. ábra

Hibamegoszlás alapformák szerint a technikadominanciájú csoportnál

13. ábra

Hibamegoszlás alapformák szerint a képességdominanciájú csoportnál

14. ábra

A testtájak szerint lokalizált hibák megoszlása

Úgy véljük, szakmailag sokatmondóak azon adatok, melyek azt mutatják, hogy a hibák előfordulása azonos mozgásformán, pozíción belül, vagy főként a különböző testtájakat érintő új pozíció elfoglalása esetén következnek-e be. A 11., 12. és 13. ábra a botgyakorlat, szabadgyakorlat, illetve a hallgatók által összeállított szabadon választott gyakorlat esetében vizsgálja

ezt a problémát. A diagramok tanúsága szerint a szabadgyakorlatban és a szabadon választott gyakorlatban a már elfoglalt pozícióban végzett mozgások tekinthetők problematikusnak, míg a botgyakorlatban az új pozíció elfoglalása, „megtalálása”, azaz az új helyzet felvétele járt több gonddal.

A hibatípusok testtáj szerinti megoszlását vizsgálva (14. ábra) elmondható, hogy leginkább problémás helyzetnek a teljes testmozgások, valamint az alsó és felső végtaggal végzett egyidejű mozgások, továbbá a szabadgyakorlatban a törzs és felső végtag kombinációjával végzett mozgások bizonyultak. Ugyanakkor a törzssel és fejfel, valamint a csak alsó végtaggal végzett izolált mozgások lényegében nem jelentettek nehézséget.

A botgyakorlatban – mint szerrel végzett gyakorlatban – különösen a végtagmozgásokkal kapcsolatos változatok jelentettek hibaforrást, amit úgy értelmeztünk, hogy a test-tömegközépponttól távolabbra irányuló, periférikus mozgások már a gyakori tartáshibák – a végtagok behajlítása tartása – miatt is kevésbé sikeresek.

Összegzés

A kapott adatokat magunk is csupán jelzésértékűnek tekintjük, de úgy véljük, az ismertett tendenciák további vizsgálódásra érdemesek. Azzal, hogy a koreografált mozgássorok bemutatása kapcsán elkövetett hibákat, ezek típusát és súlyosságát, előfordulási gyakoriságát és lokalizációját elemeztük, lépést tettünk abba az irányba, hogy a hibajavítás metodikája minél korszerűbb és főleg szakszerűbb legyen.

A hibatípusok számbavétele egyben a korrigálás szakmai teendőit is körvonalazza. Reméljük, hogy a felmérésben ismertetett szempontok közül minden szakember talál a maga számára használhatóakat.

Azt azonban mi sem gondoljuk, hogy valaha is eljutunk a hibamentes megoldásig! Az ez irányba tett lépések azonban segíthetik a pedagógusnak és a tanítványnak a mozgástanulás tökéletesítése érdekében végzett munkáját.

Irodalom

1. Rigler E.: *Az emberi mozgás reprodukálhatósága és teljesítményállandósága*. MTA kandidátusi értekezés. Bp. 1984.
2. Rigler E. - Zsidegh M.: A mozgásreprodukálás pontosságának vizsgálata. *A Testnevelési Főiskola Közleményei*, 1985. 1. 129-151.
3. Fügedi B.: *Koreografált mozgássorok reprodukálásának vizsgálata*. Előadás. XXV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2001. április 19-20.
4. Fügedi B.: *Investigation of reproducing choreographed movements series*. Előadás. Európai Sporttudományi Társaság Konferenciája, Kölni Testnevelési Egyetem, 2001. július 24-28.

Mozgáselképzelés, mozgásemlékezet óvodás- és kisiskoláskorban

Sáringerné Szilárd Zsuzsanna, Rigler Endre

Semmelweis Egyetem Testnevelés és Sporttudományi Kar, Sportjáték Tanszék

1. Bevezetés

Sajátos probléma az emberi mozgás megtanulása. Látszólag könnyű, hiszen valamennyien elsajátítottuk azokat a mozgásformákat, amelyek mindennapi életünkhöz nélkülözhetetlenek, s amelyekhez a természetes fejlődés és a szociális környezetünk megadta a feltételeket. Az már szakmai kérdés is, hogy az egyéni mozgásismeret milyen színvonalon rögzül, és ha „visszakérdésre” kerül sor, milyen teljesítményeket várhatunk? Úgy véljük a mozgástanulás folyamata annál izgalmasabb, minél korábbi szakaszát vizsgáljuk.

Jelen munkánkban arra vállalkoztunk, hogy néhány alapvető *mozgásforma elsajátítását, rögzítését*, majd a *reprodukálással* kapcsolatos gyermeki teljesítményeket jellemezzük, bemutatva az eredményeket és ezek alakulásának alapvető tendenciáit. Az adatgyűjtés során a *mozgásmegértés*, valamint a *mozgáskivitelezés* területeit választottuk megfigyelésünk tárgyául.

Nézzük a szituációt a kisgyermekek szemszögéből! Az óvodai érettség időszakának nem véletlenül számítjuk a 3–4. életévet. Erre az életkorra ugyanis olyan szomatikus változások – és az éréssel összefüggő, zömében strukturális és funkcionális átalakulások – mennek végbe, melyek a későbbi, magasabb rendű idegrendszeri és az ezzel kapcsolatos motoros működések bázisául szolgálnak.

Vegyünk sorra néhány olyan jellegzetes változást, amely a mozgástanulás szempontjából kedvező előfeltételnek számít (2):

- Az agy térfogatában és az idegszövet súlyában jelentős gyarapodás következik be, melyek eredményeképp 6 éves korra az idegrendszer végleges állapota 90%-ban megteremtődik. Ezáltal mind a zárt, mind a nyílt mozgás-készségek szervezésével, megtanulásával kapcsolatban az idegrendszeri előfeltételek döntő része biztosított. Az idegrendszer struktúráiban bekövetkezett kedvező változásokat a mielinizációnak is tulajdonítjuk, mely a későbbi években majd a kognitív szféra zavartalan fejlődéséhez járul hozzá.

- A kérgi mezők fejlődése folytán mind a sajátos nyelvi kifejezésforma, mind a látás, mind a téri tájékozódás minősége javul.

- Az időérzék lényeges fejlődése is erre az életszakaszra tehető.

- A kisagy és az agykéreg közötti kapcsolatok bővülése folytán javul a finom motorika, illetve kialakul az egyénileg kezdeményezett és kivitelezett mozgások bemutatásának készsége.

Nem elhanyagolhatók azok a megnyilatkozásokban, viselkedési formákban tapasztalt sajátosságok sem, melyek a fent említett strukturális változások által megváltozott funkcionalitást tükrözik (3):

- Az éntudat kialakulása, valamint az élménydús utánczó és szerepjátékokat tartalmazó mesevilágot is megjelenítő szimbolizációs és kommunikációs készség lényeges, markáns javulása.

- Újdonság, hogy a kisgyermek ekkorra nemcsak rácsodálkozik az őt körülvevő világra, hanem a szakadatlan miért? kérdésekre már maga is képes frappáns válaszokat megfogalmazni.

- Még erős a féltő, gondoskodó felnőtt szerepe, de már kezdődnek azok az elszakadási törekvések, amelyek az egyre jobban kiterjedő éntudattal, a leendő személyiség kezdeti csíráival kapcsolatosak.

Megjelennek a „kedvenc tevékenységformák” (1):

- Mind gyakrabban halljuk, lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy „szereitek mozogni”. A cselekvés-központúság, a „nyüzsgés” alapvető jellemzője ennek az életkornak. A korábbi utánczással kapcsolatos „leképezések” finomodnak, karakterisztikus vonások ismerhetők fel.

- Külön élmény a gyermek számára az addig ismertektől eltérő, szokatlan testhelyzetek, mozgásformák felvétele, ezek bemutatása.

- A legkisebbeket jellemző egocentrizmus, ha mérséklődve is, de még kíséri viselkedésüket, játékukat.

- A figyelem erősen kötődik az érdekesnek tartott tárgyhoz vagy jelenséghez, ám a figyelem megosztásának igénye még túlzottan nagy elvárást jelent.

A fenti vázlatos jellemzéssel szerettük volna körvonalazni annak a kisgyermeknek a tulajdonságait, aki egy célzott mozgásfejlesztő program alanya lesz.

2. Kérdések

Mivel minden mozgástanulási folyamat első állomása az elvárt feladat megfogalmazása, a vizsgálatokat különösen erre a momentumra irányítottuk. A következő kérdéseket foglalmaztuk meg:

A mozgástanításban, -tanulásban klasszikus ismeretközlésnek számít a *verbális utasítás*, illetve a tanár, vagy a legügyesebb tanulótárs általi *bemutató*. Szakmailag izgalmas kérdés, hogy van-e lényegesnek minősülő különbség a feladatok teljesítését jelentő tanulói mozgásbemutatóban attól függően, hogy akusztikus vagy vizuális formában (utóbbi esetben különböző képi, illetve mozgásos technikákkal) történik a feladat meghatározása.

A különböző testtáji régiókat tekintve van-e jellegzetes teljesítménykülönbség a mozgás visszaadásában?

Az áttételen alapuló, „kétszintes” feladatkijelölés (a tanár képen mutatja a tanulótársnak, aki ezt leképezve, mozgásával szemlélteti a kísérleti személynek) hogyan segíti elő az eredményes végrehajtást?

3. Módszerek, a felmért minta

A kérdések megválaszolásához először egy sajátos módszert kellett kifejleszteni, amely jelentősen eltér a szóbeli utasítás és a vizuális információátadás „klasszikus” technikáitól.

A karra (illetve a felső végtagra), a törzsre és az alsó végtagra, a gimnasztikai gyakorlatok tartásos elemeire vonatkozó utasításokat a tanár az *1. táblázatba* foglalt módon fogalmazta meg.

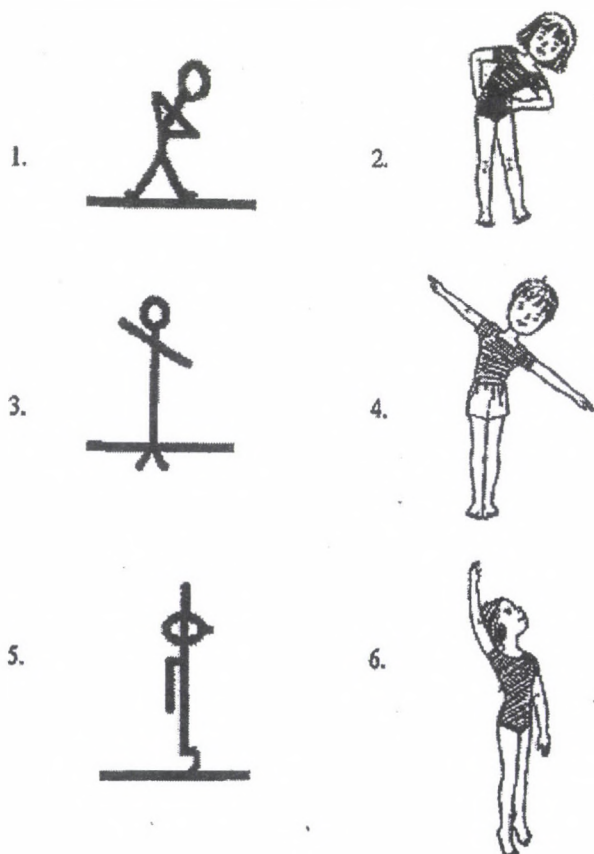
1. táblázat

Szóban megadott feladatok

Karmozgásokhoz	Törzsmozgásokhoz	Lábmozgásokhoz
Karkörzés előre!	Hajolj előre!	Állj terpeszbe!
Oldalsó középtartás!	Dönts előre!	Fordulj meg!
Emeld fel a kezed!	Hajolj oldalra!	Tedd a kezed csípőre, guggolj le, állj fel, menj végig a vonalon!
Fogd meg a füled!	Fogd meg a térded!	Menj végig a vonalon!

A videoszalagra rögzített, egyéni gyakorlatokat elemezve sikeresnek tekintettük azt a feladat-végrehajtást, amelyben a kívánt pozíció – akár a tartás-hibák ellenére is – felismerhető volt.

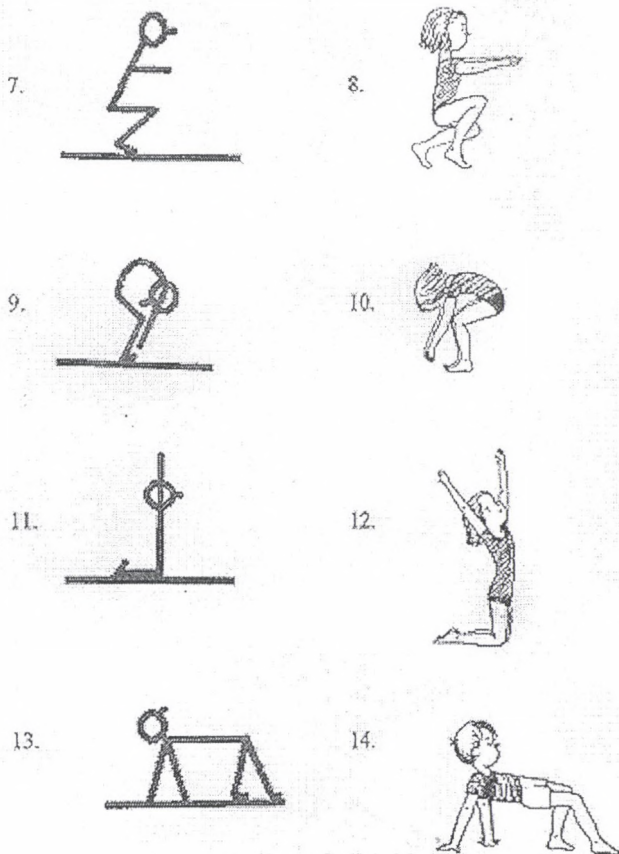
A vizuális utasítások megadása egyrészt képekkel, másrészt társ bemutatása által történt. A képek 10 pozíciót ábrázoltak, mindegyiket plasztikus, illetve pálcikarajzos változatban is (1–3. ábra).

1. ábra
Mozgásos feladatok állásban

A kért feladatok állásban 6, talajközeli helyzetben 8, talajon 6 pozíciót tartalmaztak. A kísérletvezető (a gyermekek nagyobb bizalma érdekében erre a szerepre az óvónőket kértük fel, kellő szakmai felkészítés után) a 10–10 kép mindegyikét véletlen sorrendben minden gyermeknek megmutatta, és arra kérte őket, hogy a „felismertekből” minél többet mutassanak be mozgásukkal.

A gyermekek egyedül hajtották végre a feladatot, társaik nem voltak jelen. A gyakorlatok egymás után következtek. Egy gyermek felmérésére átlag 4–5 perc szolgált.

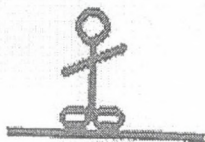
2. ábra
Mozgásos feladatok talaj közelében

Végeztünk olyan kísérletet is, amely egyszerre két gyermek közreműködését kívánta meg oly módon, hogy a kísérletvezető csak az egyik tanulóknak mutatta meg a képet, és arra kérte, hogy azt most ő, saját mozgásával mutassa be társának, aki azonnal „lekopírozta” a kívánt elemet. Az értékelés ebben az esetben viszont sajátosan alakult.

- Az első tanuló jól megértette a képről a feladatot, jól mutatta be (+), ezt a társ ugyancsak jól képezte le (+).
- A jól bemutatott feladatot (+) a társ nem tudta reprodukálni (-).

- A képről nem sikerült kellő pontossággal felismerni a feladatot (-), ám az így bemutatott „hibás bemutatást” a társ jól visszaadta (+).
- A képről a feladat megértése nem sikerült (-), a bizonytalanság következtében a társ produkciója sem volt eredményes (-).

15.

16.

17.

18.

19.

20.

3. ábra Mozgásos feladatok talajon

A közreműködésre a Városmajori óvodát kértük fel. (Ezúton is köszönjük az igazgatónő és az óvónők segítségét.) A felmért kisgyermeknek nemenkénti, életkori és feladatonkénti megoszlását az 1. és 2. táblázat, az eredményeket a 3. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

Nemek szerinti megoszlás

	Létszám (fő)	Átlagéletkor (év)
Fiú	50	5,248
Lány	62	4,830
Összes	112	5,018

2. táblázat

Életkor és feladat szerinti megoszlás

Életkor (év)	Verbális			Vizuális			Összes
	Lány	Fiú	Összes	Lány	Fiú	Összes	
2,51-3,00	1		1	1	2	3	4
3,01-3,50	5	4	9	3	3	6	15
3,51-4,00	14	4	18	3	5	8	26
4,01-4,50	6	2	8	5	4	9	17
4,51-5,00	2	2	4	2	2	4	8
5,01-5,50	1		1	2	3	5	6
5,51-6,00				3	4	7	7
6,01-				15	15	30	30
Összes	29	12	41	33	38	71	112

3. táblázat

Eredmények képi, illetve társ általi bemutatás alapján

	Eredmény	Százalék
Mozgásvégrehajtás kép alapján	Jó végrehajtás	68
	Hibás végrehajtás	26
	Nem kísérelte meg a bemutatást	6
	Összes	100
Mozgásvégrehajtás társ bemutatása alapján	Jó végrehajtás	60
	Hibás minta alapján jó végrehajtás	20
	Rossz végrehajtás	10
	Nem kísérelte meg a bemutatást	10
	Összes	100

4. Értékelés

A verbális utasításra végrehajtott feladatok tanulságai a következők voltak:

- A három testtájról irányuló feladatok teljesítése közül a kar- és lábmozgások sikeres végrehajtása emelkedett ki. A teljesítés színvonalában a nemek között lényeges különbség nem ismerhető fel ($p > 5\%$).

- Amennyiben a kéz- és lábmozgásokra vonatkozó feladatok sikereiből a teljesítésének okát keressük, a felső végtag esetében arra hivatkozhatunk, hogy ez a legügyesebb testrész, az alsó végtagnál pedig a vizuális kontroll pozitív hatását hangsúlyozhatjuk.

- A pozíció, azaz egy feladat véghelyzetének megtartása eredményesebbnek bizonyult, mint a pozíció elfoglalása, vagyis az az út, amelyen a gyermek a véghelyzetet elérte.

- Leginkább a láb (75%), ezt követően a kar (59%), és végül a törzs (54%) feladatai sikerültek.

- A mozgásos feladatokban a véghelyzet utasításokban való megjelölése javította a feladat sikerét.

- Abban az esetben, ha a véghelyzetet egy jól definiált tárgyhoz, síkhoz, pozícióhoz kötöttük (pl. Fogd meg a cipőd!), úgy a feladat teljesítésének színvonala nőtt. A fiúk és lányok teljesítménye közel azonos volt.

- A nyelvi kifejezőmód is befolyással van a kisgyermek mozgásos teljesítményének színvonalára. A szaknyelvvvel szemben a „gyermeknyelv” alkalmazása célravezetőbb.

- Némileg alacsonyabb a törzsmozgásokra irányuló feladatok színvonala. Ennek hátterében az állhat, hogy a döntés és hajlítás törzsszögének nagyságáról bizonytalan a vizsgált korosztály ismerete.

- Jól észlelhető volt a fej- és szemmozgásnak a törzsmozgáshoz való kapcsolódása. Néhány gyermek úgy vélte, hogy az előbbieket elegendőek a törzs mozgására vonatkozó utasítás végrehajtáshoz.

A második feladatsorozatban – ahol a képi bemutatásra végzett mozgásokat elemeztük – a következőképp alakultak az eredmények:

- A plasztikus rajzok jobban segítik a bemutatást, mint a pálcikarajzok (56–44%).

- A végrehajtás szempontjából nem volt különbség az állásban végzett 1–2. (77–77%) és a talajközeli 9–10. (80–80%) feladatok között a plasztikus és a pálcikarajzos ábrázolás leképezésének sikerében.

- A két bemutatási forma közötti legkisebb különbség az állásban végzett 3–4. (80–69%), illetve a talajközeli elemekből a 7–8. (69–57%) feladatok között volt.

- Nagy meglepetésünkre a legnagyobb különbség a talajon végzett 15–16. (23–77%) feladatnál mutatkozott.

- A gyermekeknek a plasztikus ábrázolásban a „törökülés” feladat (88%) bizonyult a legérthetőbbnek.

- A végrehajtás sikeréhez az adott feladat pontos megfigyelése is hozzátartozott. A kar elhelyezkedése, a különböző lábtartások (terpesz- vagy zárt állás) sokszor hibásak voltak. Valószínű, hogy erre a feladat értelmezésének pillanatában sem irányult elég figyelem.

- A tanár által adott feladatok sikeres megoldásának aránya 68% volt, ha közbeiktatott társát kellett utánoznia a gyermeknek, a sikeresség 60%-ra csökkent, az élő bemutatás ellenére.

Irodalom

1. Farmosi I. (1995): *Mozgásfejlődés*. Magyar Testnevelési Egyetem. Budapest. 48-53. p.
2. Cole, M. - Cole, S. R. (1998): *Fejlődéslélektan*. Osiris. Budapest. 289-483. p.
3. Mérei F. - Binét Á. (1993): *Gyermeklélektan*. Gondolat. Budapest.

16.168

